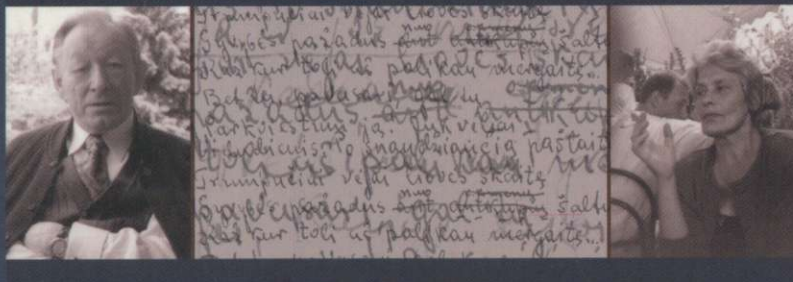

TATJANA MACEINIENĖ
Pradžioje buvo Žodis...

Pokalbiai su Antanu Maceina-Jasmantu apie poeziją

AP@STROFA

T A T J A N A M A C E I N I E N Ė
Pradžioje buvo Žodis...

Pokalbiai su Antanu Maceina-Jasmantu apie poeziją

APŪSTROFA
V I L N I U S
2 0 0 4

UDK. 82.09-1
Ma32

Viršelio dailininkė
K R I S T I N A N O R V I L A I T Ė

Viršelyje panaudotos nuotraukos
iš Tatjanos ir Sauliaus Maceinų asmeninio archyvo
ir Antano Maceinos rankraščių fragmentas

© Tatjana Maceinienė, 2004
© Apostrofa, 2004
ISBN 9955-605-11-1

T U R I N Y S

PRATARMĖ. <i>Kam šiandien reikalingas menas, arba Kvietimas pokalbiui</i>	7
PIRMAS POKALBIS. Apie poezijos esmę, objektą ir išraiškos priemones.	15
Mintys po pokalbio.	23
ANTRAS POKALBIS. Apie kūrinio interpretaciją	27
Mintys po pokalbio.	33
Interpretacijos pavyzdys: Antanas Maceina. APIE POETĄ TAUTOS AKIVAIZDOJE	35
TREČIAS POKALBIS. Apie poeto būtį ir kūrybą bei apie tai, kas yra „daugiau“ jo kūryboje	59
Mintys po pokalbio.	79
KETVIRTAS POKALBIS. Apie literatūros kritikos prasmę	80
Mintys po pokalbio.	89
Literatūros kritikos pavyzdys	91
PENKTAS POKALBIS. Apie meno kūrinų vertinimo kriterijus	101
Mintys po pokalbio.	106
ŠEŠTAS POKALBIS. Apie kalbą kaip bendrą filosofijos ir poezijos šaltinį	114
Mintys po pokalbio.	123
Antanas Maceina. POETŲ PASAULIS.	125
SEPTINTAS POKALBIS. Apie Žodį	129
Mintys po pokalbio.	132
AŠTUNTAS POKALBIS. <i>Apiepoésiepure</i>	134
Mintys po pokalbio.	147
DEVINTAS POKALBIS. Apie šių dienų lyriką	149
PABAIGA. <i>Tikrosios poezijos beieškant</i>	156

P R A T A R M Ė

*Kam šiandien reikalingas menas, arba
Kvietimas pokalbiui*

Apie meną ir kultūros vertybes pas mus kalbama nedaug, o jei ir kalbama, tai toli gražu ne iš esmės, bet kažkaip aptakiai. Susidaro įspūdis, kad šiandien primiršta tikroji žodžio „menas“ reikšmė. Šis įspūdis stiprėja matant, *kas* pernelyg dažnai pateikiama kaip meno kūrinys. Ir tai, ką matai (paveikslai), klausai (muzika), skaitai (proza ir poezija), neretai verčia suabejoti, ar šiuos „meno kūrinius“ sukūręs „menininkas“ supranta žodžio „menas“ reikšmę. Nemanau, kad reikėtų čia pateikti šio žodžio apibrėžimą, nes išsamų jo reikšmės aiškinimą galima rasti dažnoje enciklopedijoje ar enciklopediniame žodyne. Tik priminsiu, kad meno sąvoką apibrėžia trejybė: „POIESIS-MIMESIS-TECHNE“ (kūryba, atkūrimas, meistriškumas). Taigi menas yra gana sudėtinga kūrybinė veikla, reikalaujanti ne tik kūrybinio įkvėpimo, bet ir veiksmo.

Labiausiai tenka apgailestauti, kad mūsų jaunoji karta menkai suvokia, kas yra tikrasis menas. Juk šiais laikais, atsiradus naujai politinei sistemai, žmonės auklėjami būti vartotojais, todėl ir pratinami prie „įdomybių“, kaip taikliai apibūdino Arvydas Šliogeris „mūsų

dvasinio gyvenimo orientyrą"¹. Įdomybė nereikalauja kūrybinio įkvėpimo, juo labiau - proceso. Jos tikslas - stebinti, stulbinti, šokiruoti. Kyla klausimas - kam? Atitraukti nuo kasdienos vargų ar nuobodybės? Suteikti malonumą, sukelti stiprius pojūčius ir taip paįvairinti gyvenimą, padaryti jį įdomesni? Bet kam daryti gyvenimą įdomesni? Kam jį spalvinti naudojant pigius triukus, jei pats gyvenimas yra įvairiaspalvis, o jo spalvos tikros?

Sunku nesutikti su Šliogeriu, kad „orientacijos į įdomybę prielaida - dvasios vakuumas"², kuris atsiranda tada, kai nėra tikrų vertybių, o kartu ir vertybinių kriterijų. Todėl ir darosi sunku atskirti grūdus nuo pelų, atskirti tikrąjį meną nuo brukamų surogatų. Atrodo, kad šiandien tai, kas kadaise buvo vadinama kūrybiniu procesu, kūrybiniu aktu, virto savo priešingybe, t. y. naikinančiu sielą veiksniu. Dabar viskas, kas daroma literatūroje, teatre, dailėje, estradoje, televizijoje ir t. t., vadinama menu. Ir kas tik netingi, gali juo užsiimti. Ir užsiima, dažnai neturėdami nei talento, nei tinkamo išsilavinimo, netgi paprasto supratimo apie meną. Dažnas trokšta išsakyti ar parodyti kitiems, kas gimsta jame čia ir dabar, matyt, galvodamas, kad tai tikrai verta dėmesio. Bet, deja, menu virsta toli gražu ne viskas, kas gimsta mumyse, ypač tai, kas gimsta čia ir dabar. Juk meno kūrinys - tai kūrybinio *proceso* rezultatas. Būtent kūrybinis procesas yra tas pagrindas, iš kurio randasi meno kūrinys, be kurio nėra ir negali būti meno kūrinio. Kita vertus, gal ir neblogai, kad žmonės turi galimybę reikštis, bet vėlgi - jei žmonės nori kalbėti, jie turi turėti *ką* pasakyti, jei nori parodyti, turi turėti *ką* rodyti. Beje, ne kiekviena mintis reikšminga ir ne kiekvienas dirbinys vertingas. Pas mus kažkaip lyg netyčia išnyko riba tarp vertingų ir nevertingų dalykų, tarp meno ir pseudomeno. Šios ribos išnykimas kaip tik ir paaiškina tai, kad mūsų gyvenime atsirado, pasak Šliogerio, įvairių „įdo-

¹ A. Šliogeris, Antano Maceinos sugrįžimas, kn.: A. Maceina, *Raštai*, t. 3, Vilnius, 1990, p. 17.

² Ten pat.

mybių", neturinčių nieko bendra su tikroju menu. Turbūt televizija ryškiausiai rodo ir mūsų skonį, ir mūsų dvasinę orientaciją, joje kaip veidrodyje atsispindi mūsų poreikiai, bylojantys apie dvasinį nuosmukį. Prieš kelerius metus dailininkas Rimantas Dichavičius labai taikliai pasakė, kad, pasižiūrėjus dabartinę televiziją, atrodo, jog norime sugriauti visus civilizacijos laimėjimus. Tai karti tiesa. Mums nusistovėjo įsitikinimas, kad menas nereikalauja nei ypatingų pastangų, nei įkvėpimo, nei talento, nekalbant jau apie vienokį ar kitokį procesą. Todėl ir gimsta surogatai arba, anot A. Maceinos, falsifikatai, pretenduojantys vadintis meno kūriniais. Šiandien esame tiesiog apsupti falsifikatų, t. y. netikrų dalykų, kurie, deja, daugeliui kelia susidomėjimą, susižavėjimą, neretai nesveiką ažiotažą, patenkina smalsumą, bet nieko neduoda nei širdžiai, nei protui. Turime įvairių įvairiausių surogatų, netgi tokių, kurie skirti žmonėms, save laikantiems šviesuomenės dalimi. Šie surogatai skiriasi nuo plataus vartojimo surogatų savo įmantrumu. Matyt, jie gaminami pagal principą (jei galima tai pavadinti principu) – kuo neaiškiau, tuo tikriau ir reikšmingiau (juk vis tiek niekas nieko nesupras). „Tam tikroje mūsų šviesuomenės dalyje, ypač meno žmonėse giliai išsisknijęs poreikis iš paprastų dalykų daryti kuo sudėtingesnius, kasdienos banalybėse išvelgti paslėptą prasmę, daiktus susimbolinti ir paversti monogramomis, per kurias esą atsiverianti kita realybė, neregima paprasta akimi, nepasiekiamo paprastu žemišku protu ir reikalaujanti ypatingo mistinio nusiteikimo.“³ Tačiau ne apie šiuos surogatus noriu kalbėti čia, o apie tikrąjį meną, kurį šie surogatai *profanuoja*. Būtent jie ir jų gamintojai išprovokavo šiandieninį pokalbį, kuris gal ir nereikalingas, kaip nereikalingas, atrodo, ir tikrasis menas, ir tikrieji menininkai.

Kad Tu žinotum, mielas skaitytojau, kaip sunku matyti, kiek „daug žmogysčių slankioja šiandien mūsų buvimo pakampėmis su

³ A. Šliogeris, Antano Maceinos sugrižimas, p. 14.

parašais ant kepurių ir ant rankovių: „Poetas“⁴, Dailininkas, Muzikantas, Skulptorius, žodžiu - Menininkas. Iš kur ir kodėl jų atsirado tiek daug?

Šis klausimas rūpėjo ir filosofui bei poetui Antanui Maceinai-Jasmanui⁵, jo mintys mane sudomino, kai kurios net pasirodė ginčytinos ir provokavo komentuoti. Todėl jį ir pasirinkau mūsų įsivaizduojamo pokalbio pašnekovu.

O kalbėsime apie poeziją, nes būtent ji buvo laikoma *aukščiausia* meno šaka. Bet kodėl *buvo*? Argi šiandien ji prarado savo aukštynes? Kas šiandien verčia abejoti jos išskirtinumu? Ar ne tie patys meno surogatai, kurie iš mūsų gyvenimo išstumia tikrąjį meną, tarsi skubėdami užimti jo vietą amžiams? Turiu omenyje ne tuos plataus vartojimo surogatus - paprastus, žavinčius tam tikro lygio žmones, bet įmantrius, vertinamus mūsų šviesuomenės. Nutariau kalbėti apie poeziją dar ir todėl, kad būtent ji pajėgia parodyti pasaulį tarsi išlaisvintą iš kasdienos tikrumo rėmų, daugiaprasmi, nuostabiai subtilų, nepanašų į mūsų, pasaulį, kuriame nėra vietos tuščiam žodžiui, nes tuščias žodis niekados nevirsta kūnu. O svarbiausia todėl, kad „Pradžioje buvo Žodis“ (Jn 1,1).

Kadaise J. W. Goethe išsakė mintį, kad prozos kūrinius pirma reikėtų rašyti eilėmis, kad būtų galima atsikratyti „visko, kas nepoetiška“. Matyt, Goethe turėjo omenyje idėjų ir pasaulio išgyvenimo vienovę ir pilnatvę, kurios tikrame poetiniame kūrinyje „susijungia į vieną galingą vaizdą“⁶. Šis vaizdas tuo ir galingas, kad jame tarsi išaustame „nuostabiame audinyje“ susitinka ir susilieja tai, kas „kituose veikaluose yra išsklaidyta ir išdalinta, kas juose yra tik užbrėžta, bet neišvystyta“⁷. Tad būtent *idėjos* ir pasaulio „*pergyvenimas*“, kitaip tariant - pasaulėžiūra ir pasaulėjauta susijungia į šį, anot Macei-

⁴ A. Maceina, Apie poeto būtį ir kūrybą, kn.: *Kasyra kūryba* (Lietuvių egzodo rašytojai apie kūrybą), Kaunas, 1992, p. 180.

⁵ Jasmanto slapyvardžiu A. Maceina pasirašinėjo savo eilėraščius.

⁶ A. Maceina, Didysis inkvizitorius, *Raitai*, t. 3, Vilnius, 1990, p. 34.

⁷ Ten pat.

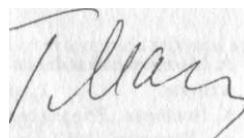
nos, galingą vaizdą. Vaizdas - tai poetinio kūrinio *forma*, kuri ženklina jo *turinį*, o patį turinį sudaro poeto pasaulėžiūra. Tikriausiai nereikia įrodinėti, kad poezijos kūrinio turinys ne mažiau svarbus negu forma. Nors pastaruoju metu - turiu omenyje šiuolaikinę poeziją - atrodo, kad poezijos kūrinų turinys praranda savo idėjinį suvokiamąjį pradą. Kartu jis neišvengiamai praranda ir savo vaizdinę formą. Ir čia pat kyla klausimas, kodėl taip atsitinka? O atsitinka, regis, todėl, kad šiandien gyvename pasaulyje, kuris pasižymi idėjų stoka. Tas ideologinis vakuumas, kuriame mes, verždamiesi į Vakarus, atsiduriame, neleidžia susikurti mūsų pasaulėžiūrai. O pasaulėžiūra, kaip minėta, sudaro poezijos kūrinio turinį. Paprastai kalbant, be pasaulėžiūros poezijos ar apskritai meno kūrinio ir būti negali. Tik kažkodėl dažnas be jokio pagrindo mano, kad gali, todėl ir gimsta minėti surogatai. Tad kuo gi paremta šiuolaikinė poezija? Regis, *vien* poeto pasaulėjauta, kuri atsiskleidžia jo išgyvenimuose. Tačiau įvilkti pasaulėjautą į vaizdinę formą labai keblus dalykas. Ir bandymai, rodos, niekad nebuvo sėkmingi, forma neišvengiamai darosi neryški, miglota, atitinka neaiškų savo turinį.

Nenorėčiau ir nedrįščiau konkrečiai kalbėti apie žmones, vadinančius ar laikančius save poetais, iš tikro jais nebūdami. Savo pasvarstymus apie poeziją norėčiau paremti filosofo ir poeto Antano Maceinos-Jasmanto mintimis, kuris, beje, apie save niekada neišdrįso viešai pasakyti (kaip kadaise Maironis): „O aš juk esu poetas“⁸. Jis apskritai nelaikė savęs poetu, nors, kaip rašė Kazys Bradūnas, „Maceinos dideliame vardui jau ir to vieno poeto užtektų“⁹. Gal „to vieno“ ir neužtektų, bet kad Maceina buvo POETAS (dabar nepelnytai užmirštas), nėra jokių abejonių, ir vargu ar daug kas iš gausaus Lietuvos poetų būrio jam prilygtų. Antanas Maceina daugiau

⁸ A. Maceinos laiškas dukrai Marijai Danutei Mickūnienei (1980 sausio 30), Mickūnų šeimos archyvas.

⁹ K. Bradūnas, „Prie poeto Antano Jasmanto stabtelėjant“, *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1987 rugsėjo 26, p. 3.

žinomas kaip filosofas. Atrodo, kad filosofo vardas nustelbė jo, poeto, vardą. Tai keistoka, nes būtent „filosofija, kaip teigė Novalis, pakelia poeziją į principo aukštį“. Ir kaip tik šio „principo aukščio“, principo kaip pirmaujančios idėjos, aš ir pasigendu dabartinėje mūsų poezijoje. Filosofo A. Maceinos poezija aiškiai iškelta „į principo aukštį“. Manychiau, kiekvienas, pretenduojantis į poeto vardą, turėtų būti tam tikra prasme filosofas, gal tiksliau — filosofuojantis žmogus, kitaip mes pasigesime jo kūryboje minties ir žodžio darnos, kuri taip ryškiai juntama A. Maceinos-Jasmanto poezijoje. Tačiau mes nefilosofuojame, *būties* klausimas mums mažai rūpi, kur kas svarbesnis *buities* klausimas, mes susirūpinę duonos kąšniu, kuris pasidarė svarbiausiu mūsų siekiu, net vyraujančia mūsų gyvenimo idėja. Manau, kaip tik todėl ir kyla mūsų kūrybinio gyvenimo bėdos, nes iš tikro, pasak Maceinos, duonos kąsnis negali būti idėja. Atrodo, kad mus ištiko idėjinė impotencija, ištiko kaip tikra bėda, kuri neleidžia išsiskleisti tikrajam menui, kuri tarsi užstojo kelią tikrajai kūrybai. Ši idėjinė impotencija ir poeziją nuvertė nuo jos aukštumų, pargriovė ją. Mes pasigendame joje minties ir žodžio sandoros, minties ir vaizdo darnos, kuri spindi filosofo ir poeto A. Maceinos-Jasmanto poezijoje. Būdamas kūrėjas tikraja šio žodžio prasme, jis visapusiškai apmąstė kūrybos reikšmę žmogaus gyvenime. „Poeto giesmei“ jis teikė išskirtinę vietą visose meninės kūrybos srityse. Todėl, manychiau, verta išsiklausyti į jo nuomonę apie poeto būtį, apie poeto pasaulį, pasvarstyti kartu su juo, kas yra poezija, kas yra poezijos objektas, kur slypi jos prigimtis ir kam ji apskritai yra, ypač „vargingu metu“, nes išties mūsų dabartinis žemiškas buvimas yra vargingas ir „darosi vis vargingesnis“.

P O K A L B I A I S U
A N T A N U M A C E I N A - J A S M A N T U
A P I E P O E Z I J Ą

*Brangioji Tania, <...>
rašai, kad,, rudens liūdesys dažnai skverbiasi į sielą" <...>.
Jei būtume kartu, išeitume kur nors į rudeninius laukus,
truputį ūkanotus ir kalbėtume kalbėtume be galo...*

iš A. Maceinos laiško T. Maceinienei,
rašyto 1981 m. sausio 26 d.

PIRMAS POKALBIS
Apie poezijos esmę, objektą
ir išraiškos priemones

Tatjana Maceinienė: Kažkada Jūs sakėte, kad apie meną galima daug mąstyti ir kalbėti, nes jis yra „labai ir labai nuostabus reiškinyš žmogaus gyvenime“. Tai nepaneigiama tiesa. Tačiau šiandien norėčiau pakalbėti ne apie meną apskritai, o tik apie vieną aukščiausią šio nuostabaus reiškinių šaką - apie poeziją, kurią Jūs puikiai buvote perpratę, nes ji, atrodo, visada gyveno su Jumis, tiksliau – Jumyse. Tad ir pakalbėkime apie poeziją. Gal mūsų pokalbiai kiek išsklaidys tą tirštą rūką, kuris tarsi apgaubė šią žodžio karalienę, neleidamas nei tinkamai jos suprasti, nei priartėti prie jos gelmių - prie esmės. Ir gal pradėsime nuo pačios sąvokos – kas yra poezija tikraja šio žodžio prasme.

Antanas Maceina: *Poezija yra pirmykštės ir tikrosios būties paveikslas.* Ne tai yra tikra, kuo mes šioje žemėje gyvename ir rūpinamės, bet tai, kas mums poezijoje yra atskleidžiama. Ne poezija yra ištekėjusi iš mūsų dabartinio buvimo, bet dabartinis mūsų buvimas yra nuklydęs nuo poezijos. Ne poezija yra iliuzija, bet šis nuodėmingas, pagal ateistinę svajonę sukurtas pasaulis. Todėl Charles du Bos nebijo teigti, kad „gyvenimas yra gavęs daugiau iš poezijos, negu

poezija iš gyvenimo"; daugiau ta prasme, kad poezijoje slypi aukštesnių jėgų, negu jų duoda mūsų tikrovė, ir šios aukštesnės jėgos kaip tik darančios <...>, keičiančios įtakos visai būčiai. Šių svarstymų šviesoje darosi aiškus ir M. Heideggerio teigimas, „poezija nėra tik mūsų buvimą pagražinanti palydovė; nėra tik laikinis susižavėjimas, išsisiūbavimas ar pasilinksminimas. Poezija yra laikantis istorijos pagrindas". Kitoje vietoje M. Heideggeris sako, kad „poezija yra statantis būties ir visų daiktų esmės pavadinimas", ir paaiškindamas priduria, kad tai nėra bet koks pavadinimas: tai yra iškėlimas žodžio galia pačių būties gelmių. „Poeto sakymas yra statymas ne tiktais laivos dovanos prasme, bet sykiu ir prasme žmogiškojo buvimo grindimo jo pagrinde". Kitaip tariant, poeto žodis nėra „išmislas", nėra grynas vaizduotės gaminys, bet būties statymas, jai pamato tiesimas. *Poetas grindžia būtį*. Jo „giesmė yra buvimas". Šie daug sykių kartoti R. M. Rilke's žodžiai suima savin giliausią poezijos prasmę. *Poezija reiškia būtį*. Bet ne šią apardyta, aptemusia, naktinę būtį, o aną aukštesnę, šviesią, pirmą, nekaltą, dieviškąją būtį.¹⁰

T. M.: Atrodo, kad Jūsų lūpomis kalba filosofas.

A. M.: *Tarp filosofijos ir poezijos esama gilus išvidinio ryšio*. Dažnai girdimas teigimas, esą filosofija esanti poezijos priešingybė, yra teisingas tik išraiškos priemonių, *bet ne pačios esmės atžvilgiu* (išskirta mano - T. M.). Turbūt neatsitiktinis dalykas, kad tik dvi žmogiškosios kūrybos rūšys naudoja *žodį* kaip savo objektyvacijų pavidalą, būtent: filosofija ir poezija. Tik šitos dvi žmogaus dvasios dvynukės savo esmę išskleidžia žodyje ir per žodį. Tik filosofui ir poetui tinka šv. Augustino posakis, kuriuo jis mėgino išreikšti dieviškosios kūrybos būdą: „*nec aliter quam dicendo facis*"¹¹. *Filosofas ir poetas kuria sakydami*. Jie, kaip ir Adomas kūrinijos akivaizdoje, duoda *vardus* giliausiems savo sielos virpėjimams, giliausioms išvalgoms į būties sąrangą; jie pavadina daiktus - jų ypatybes, jų santykius ir galop pa-

¹⁰ A. Maceina, Apie poeto būtį ir kūrybą, p. 171–172.

¹¹ Darai ne kitaip kaip tik sakydamas (*lot.*).

čia jų esmę. Todėl jų žodis turi visai kitokios prasmės negu mokslininko. Mokslininko žodis visados yra daugiau ar mažiau *terminas*, daugiau ar mažiau etiketė, prilipdyta prie daikto paviršiaus ir išreiškianti tik vieną kurią, dažniausiai atsitiktinę, daikto ypatybę. Todėl mokslas nemėgsta žodžio. Idealinė jo išraiškos priemonė yra *formulė*. Tuo tarpu filosofijai ir poezijai formulė yra karstas, kuriame sustingsta jų gyvybė. Juodvi abi esti gyvos tik tai žodžiu.¹²

T. M.: Tačiau jų reikšimosi priemonės, kaip minėjote, yra skirtingos.

A. M.: Žodis, kaip ir kiekvienas tikras žmogaus kūrinys, jeigu panaudosime N. Hartmanno terminologiją, yra dvisluoksnis. Pradine savo kilme žodis yra *meniškas*. Kitaip sakant, jo garsuose glūdi įvystytas konkretus ir individualus kurio nors daikto pergyvenimas. Jis yra garsinė-skiemeninė pergyvenimo išraiška, garsinis-skiemeninis pergyvenimo vaizdas. Vaizdinis pradas žodyje yra pirmykštis ir esminis. Galime šiandien jo ir nebejausti. Gali žodžio garsai šimtmečių eigoje ir pakisti. Gali jie net atitrūkti nuo pirmykščio tautos pergyvenimo. Tačiau savo esmėje žodis turi garsais išreikštą daikto išpūdį. Ne patį daiktą, koks jis yra objektyvinėje tikrovėje - tai būtų magiškas žodžio supratimas, - bet subjektyvinį daikto *ispūdį*, kurį gavo žodį kurias žmogus. Į šitą tad vaizdinį žodžio pradą ir atsiremia poezija.¹³

T. M.: Ar tai reiškia, kad poezijos kalba svetima kasdieninei mūsų kalbai?

A. M.: Priešingai, poezijos branduolys glūdis jau pačioje žodžio kilmėje. Poezija meninėmis savo lytimis tik išryškinanti, ištobulinti ir atbaigianti šitą branduolį, kurį kiekvienas žmogus naudoja savo kalboje, kuris tačiau pasilieka tarsi aptemęs ir todėl nesugautamas. Poetas ištariaš tą patį žodį, bet taip, kad tasai branduolys atsiveriaš ir apsireiškiaš visu savo grožiu bei tobulumu. Kasdieninė kalba esanti sėkla, kuri išauganti ir pražydinti poezijoje. Kalba esanti poezijos priešlytis.¹⁴

¹² A. Maceina, *Didysis inkvizitorius*, p. 35.

¹³ Ten pat, p. 35-36.

¹⁴ Ten pat, p. 36.

T. M.: Bet grįžkime prie filosofijos ir poezijos išraiškos priemonių. Ar žodžio visumą gali aprėpti tik jo vaizdinis pradas?

A. M.: Vienas tik vaizdinis pradas žodžio visumos <...> neišsėmia. Žodyje glūdi ne tik garsinis išpūdžio - individualaus ir konkretaus — vaizdas, bet ir atitraukta — todėl bendra ir gimininė — sąvoka. Paliksimė šalia neišspręstą klausimą, ar šitas sąvokinis pradas yra atsiradęs kartu su žodžiu, ar vėliau jam įdiegtas refleksijos bei attraukos keliu. Viena yra aišku, kad šiandien žodis yra *ir sąvoka* (išskirta mano - T. M.). Dar daugiau, šiandieninis žodis yra net daugiau sąvoka negu vaizdas. Jeigu pirmą kartą išpūdžio garsinis vaizdas žodyje dabar yra apsitrynęs ir apiblukęs, tai sąvokinė jo pusė yra stipriai išryškėjusi. Visų *aukštosios kultūros tautų* (išskirta mano - T. M.) kalba darosi atitrauktesnė ir atitrauktesnė. Sąvoka išsivysto, vaizdas menkėja. <...> Į šitą tad sąvokinį žodžio pradą ir atsiremia filosofija. <...> *Žodis slepia savyje ne tik poezijos, bet ir filosofijos branduolį.* Kasdieninėje savo kalboje žmogus ją vartoja, bet neryškiai ir netikrai. Kasdienos kalboje sąvoka taip pat yra aptemusi, kaip ir vaizdas. Bet kai šitą žodį ištaria filosofas, sąvoka atgyja, nusikrato bet kuriuo individualumu bei konkretumu, pasidaro bendra ir atitraukta, todėl galinti išreikšti ir daikto esmę, ir iš jos kylančius butinius santykius. Šituo atžvilgiu kasdieninę kalbą taip pat galima vadinti sėkla, kuri išauga ir pražydi filosofijoje. Kalba yra ir filosofijos priešlytis.¹⁵

T. M.: Vadinasi, galima daryti išvadą, kad poezijos išraiškos pavidalas yra vaizdas, o filosofijos - sąvoka. Tai gali reikšti, kad jie eina savais, netgi skirtingais keliais. O gal šie keliai ne taip jau skirtingi?

A. M.: Nors filosofijos ir poezijos keliai <...> išsiskiria, nuvesdami šias dvi seseris į skirtingus išraiškos pavidalus (sąvoka — vaizdas), tačiau jų abiejų šaknys keroja toje pačioje dirvoje, būtent *žodyje*. Žodis yra pirmą kartą filosofijos ir poezijos jungtis. Jis jas abi pagimdo ir jas abi palaiko, nors ir kisdamas jų įtakoje. Poezijoje žodis virsta *vaizdu*, nors ir nenustoja pirmą kartą sąvokinio prado. Filosofijoje

¹⁵ Ten pat, p. 36-37.

žodis virsta *sąvoka*, nors ir nepraranda pirmąsio vaizdinio prado. Tačiau bent teoriškai galima išvaizduoti kūrinį, kuriame abu šie pradai būtų išvystyti ligi aukščiausio laipsnio ir sykiu suderinti išvidinėje sutartinėje. Tokiame veikle žodis pasidarytų pilnutinis. Toks veikalas taptų filosofijos ir poezijos sinteze ne tik savo esme, bet ir išviršiniu pojusniu savo pavidalu. Ar šitoks bandymas nėra Platono dialogai? Ar prie šitokios sintezės nepriartėja ir Dostojevskio „Didžiojo inkvizitoriaus legenda“?¹⁶

T. M.: Iš tikro taip. Tad galima manyti, kad eidamos savais skirtingais keliais šios „dvi seserys“ vis dėlto niekada galutinai neišsiskiria. Gal jas sieja glaudesnis bei tvirtesnis, net ir už žodį, ryšys, kuris neleidžia joms išsiskirti?

A. M.: Romantikos poetai yra pastebėję ir iškėlę dar vieną jungtį, gilesnę ir mūsų reikalui net prasmingesnę negu žodis. Štai pora pavyzdžių. „Ką turi bendro, - klausia Holderlinas, — filosofija, ką turi bendro šalta šio mokslo didybė su poezija?“ Ir čia pat atsako: „Poezija, mano supratimu, yra šio mokslo pradžia ir galas. Tarsi Minerva iš Jupiterio galvos, jis kyla iš begalinės dieviškosios būties poezijos. Ir paslaptinguose poezijos šaltiniuose susibėga galop visa, kas buvo jame nesuderinama“. Novalis teigia: „Poezija yra filosofijos didvyrė. Filosofija pakelia poeziją į principo aukštį“. Kitaip sakant, filosofija iš poezijos kyla ir esti joje atbaigiama susijungiant joje skirtingiems filosofiniams pradams ir skirtingoms filosofinėms problemoms (Holderlinas); poezija iškovoja filosofijai kelią, tapdama jos šaukle, filosofija suteikia poezijai sąvokinę bendrą formą, paversdama ją principu (Novalis), *Filosofija ir poezija turi tą patį objektą* (išskirta mano - T. M.), kurią jos išreiškia skirtingomis žodžio priemonėmis, tačiau kuris, būdamas tas pats, gali įgyti ir poetinę, ir filosofinę formą.¹⁷

T.M.: „Filosofija ir poezija turi tą patį objektą“. Filosofijos objektas yra būtis. Tad išeina, kad ir poezijos objektas yra būtis?

¹⁶ Ten pat, p. 37.

¹⁷ Ten pat.

A. M.: Filosofija ir poezija ne tik iš bendro šaltinio (kalbos) kyla, bet nešasi ir bendrą turinį, kuriuo yra žmogiškasis būties suvokimas

18

ir pergyvenimas.

T. M.: Ar šiandien visiškai suprantama, kad poezijos objektas yra būtis?

A. M.: Kad filosofijos objektas yra būtis ir kad būties suvokimas sudaro filosofinių kūrinių turinį, šiandien yra visiškai aišku. Ne taip tačiau aišku, kad tas pat yra ir poezijos objektas.¹⁹

T. M.: O kas čia neaišku? Atrodo, tai savaime suprantamas dalykas.

A. M.: Dvisluoksnis yra ne tik žodis. Dvisluoksnis yra ir pats poetinis kūrinys. Jis turi pojustinę vaizdinę formą ir idėjinį suvokiamąjį turinį. Veikalo forma yra daugiau negu tik išviršinė jo sąranga. Tai tasai pojustinis visumos pavidalas, kuris prabyla į mūsų pojūčius ir kurių mes pergyvename *kaip ženklą*. Kiekvieno poetinio kūrinio forma ką nors ženklina, ką nors reiškia, į ką nors nurodo. Kiekvieno kūrinio forma, kalbant Nietzsche's žodžiais, yra strėlė į kitą upės krantą. Tasai pradas, kurių forma ženklina, į kurių ji nurodo, ir yra veikalo *turinys*. Turinys taip pat yra daugiau negu tik veiksmo eiga, negu tik ta medžiaga, kurią kūrėjas apdoroja. Turinys yra aukštesnės formos ženklinama ir reiškiamą idėjinę tikrovę. Forma ir turinys yra esminiai kiekvieno poetinio veikalo pradai. Forma neša turinį ir jį išreiškia pojustiniu būdu. Ji yra *ženklas* mūsų dvasiai, todėl pergyvenama pojustiškai. Tuo tarpu turinys jau yra paskaitomas ir suprantamas. Todėl jis yra nebe regimasis, bet *suvokiamasis* poezijos pradas, surandamas formos reikšmėje. <...> *Genialiuose kūriniuose formos vaizdingumas susieina draugėn su turinio idėjingumu* (išskirta mano - T. M). Juose glūdi poeto filosofija, išreikšta, be abejo, ne sąvokiniu žodžio pradū, tačiau ne mažiau gili ir ne mažiau visuotinė.²⁰

T. M.: Kaip poetas išreiškia savo filosofiją?

¹⁸ Ten pat, p. 38.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ Ten pat.

A. M.: Poetas savo veikalų turiniu pasako mums ne kurią nors tikrovės dalelę, ne vieną kurią daiktų ypatybę, bet *visuminį* savo nusistatymą pačios būties - jos esmės ir prasmės - atžvilgiu.²¹

T. M.: Tai kas vis dėlto sudaro poezijos kūrinų turinį?

A. M.: *Poezijos kūrinų turinį sudaro poeto pasaulėžiūra*. Poetas, kaip filosofas, suvokiabūtįjosvisumoje. Gališitasjosuvokimasturėti kitokių psichologinių kelių. Gali jis būti išreikštas kitokiomis priemonėmis. Tačiau jis visados pasilieka *būties* suvokimas ir *būties* pergyvenimas. Poezijos objektas — giliausia šio žodžio prasme — yra *būtis*. Tai ją poetas pergyvena savo intucijose ir regėjimuose. Tai ją jis reiškia savo vaizdais ir simboliais. Tai ji sudaro giliausią kiekvieno veikalų turinį.²²

T. M.: Tad poezija yra...

A. M.:...būties pergyvenimas ir šito pergyvenimo išreiškimas vaizdinėmis žodžio priemonėmis.²³

T. M.: Į ką reikia atkreipti dėmesį norint suprasti poeziją?

A. M.: Į <...> šitą neformuluotą poeto pasaulėžiūrą, šitą visuminį būties pergyvenimą. <...> Poetinė kūrinio forma perteikia mums jo idėją visą kartu ir visą jos pilnatvėje. Vaizdas ir simbolis juk negali būti skaldomi. Todėl šitą idėją mes priimame kaip nepaprastai žavingą, mus patraukiančią, mus užkrečiančią, tačiau dažnai tamsią, turinčią neišreiškiamų bedugnių ir gelmių. Atsistojusi priešais mus vaizdo bei simbolio pavidalu, ji byloja mums galingai, bet sykiu ir mįšlingai. Ne visados mes ją galime aprėpti. Ne visados galime nusileisti iš karto į jos reikšmingumo gelmes. Dažniausiai turime ties ją susimąstyti. Dažniausiai turime ją panagrinėti, palyginti su kitomis idėjomis, paanalizuoti jos sąrangą. Kitaip sakant, turime *pafilosofuoti*, perkeldami ją iš vaizdinės plotmės į sąvokinę, iš vienkartinio intuityvinio suvokimo į dalinį refleksinį. Tai yra kasdien patiriamas

²¹ Ten pat, p. 39.

²² Ten pat.

²³ Ten pat.

mūsų santykis su poetiniais veikalais. <...> Tik intuityviškai pergryventas ir refleksiškai suvoktas poezijos kūrinys pasidaro priimtas savo visumoje. Tik tuomet jis atidaro savo paslaptis ir anos aukštesnės tikrovės šviesa nušviečia mūsų dvasią.²⁴

T. M.: Bet ar šis poezijos sufilosofinimas nėra jos iškreipimas?

A. M.: Poezijos sufilosofinimas nėra jos sužalojimas ar iškreipimas, kaip kai kas linktų manyti. <...> *Savo esmėje filosofija ir poezija yra tas pats dalykas*. Abi jos yra kuriamasis daikto pavadinimas. Abi jos išreiškia tą pačią vieną būtį. Abi jos yra kūryba žodyje ir per žodį. Iš jų abiejų gema esmės pasauliai, tikresni už bet kurią neesminę realybę. Būtis yra giliausias jų pagrindas ir objektas; kuriamasis pavadinimas yra jų kūrybos forma; žodis - jų kūrybos priemonė. Jeigu būtį kūrybiškai pavadinsime pasigaudami *vaizdinio* prado žodyje, turėsime poeziją. Jeigu tą pačią būtį kūrybiškai pavadinsime pasigaudami *sąvokinio* prado žodyje, gausime filosofiją. Filosofija ir poezija yra dvi *to paties* dalyko pusės. Surištos savo pagrindu ir savo esme, jos persiskiria tik išviršiniuose objektyviniuose savo pavidaluose. Šita esminė tapatybė leidžia mums į poetinį veikalą pažiūrėti filosofiniu atžvilgiu ir jame glūdinčią pasaulėjautą bei pasaulėžiūrą išreikšti protinėmis atitrauktomis sąvokomis. <...> *Mes sufilosofiname visa, su kuo tik susiduriame poetiniu pavidalu*²⁵

T. M.: Ar poezijos kūrinio sufilosofinimas nėra jo interpretacija?

A. M.: Kiekvienas filosofavimas yra interpretavimas...²⁶

* * *

Dabar trumpam nutrauksime pokalbį ir pabandysime išskirti tai, kas atrodo svarbu aptariant šiuolaikinę poeziją, mėginsime apibendrinti, patikslinti, paaiškinti ar pateikti pavyzdį, padėsiantį atskleisti temą ar pailustruosiantį Antano Maceinos-Jasmanto mintis.

²⁴ Ten pat, p. 41.

²⁵ Ten pat, p. 34-41.

²⁶ A. Maceina, Filosofijos kilmė ir prasmė, *Raštai*, t. 6, Vilnius, 1994, p. 186.

Mintys po pokalbio

POETO PASAULĖŽIŪROS SVARBA. Poezijos kūrinių turinį sudaro poeto *pasaulėžiūra*, tai yra *visuminė* poeto nuostata *būties* atžvilgiu, nes tik *būtis* yra poezijos objektas, o ne kažkokia viena tikrovės dalelė ar daiktų ypatybė. Poezijos kūrinio forma - tai pojustinis *visumos pavidalas*, kuris *ženklina* turinį. Forma ir turinys yra esminiai kiekvieno poezijos kūrinio pradai. Forma „neša“ turinį ir išreiškia jį pojostiniu būdu. Forma yra *ženklas* mūsų dvasiai, todėl išgyvenama pojustiškai. „*Genialiuose kūrimuose formos vaizdingumas susieina draugėn su turinio idėjingumu*“. Juose glūdi ne *paprastas* kasdieninis išpūdis, bet išvidinis poeto pasaulis su pagrindiniu jo nusistatymu būties atžvilgiu.

Nėra jokios abejonės, kad poezijos kūrinio turiniui A. Maceina teikė daug reikšmės, ir netgi kai kam gali pasirodyti, kad gal kiek daugiau negu formai, kuri ženklina turinį. Tačiau neskubėsime su išvadomis. Tik sutiksime su mintimi, kad poezijos kūrinio idėjingumas Maceinai išties buvo svarbus dalykas. Šia prasme labai išraiškingas Maceinos viešas laiškas Bernardui Brazdžioniui, kuriame jis interpretuoja Antano Baranausko poemą „Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva“.²⁷ Pripažindamas, kad „šio kūrinio literatūrinė vertė nėra per didelė“, Maceina jį vertina būtent už *idėjinį turinį* - už tą šauksmą, kuris priverčia tautą įsiklausyti į poeto žodžius ir eiti pasakui jį priekin, į ateitį, nes poetas, pasak Maceinos, yra tautos šauklys, nurodantis jai kelią. Manau, kad šiuolaikiniams poetams vertėtų atkreipti dėmesį į šią A. Maceinos keliamą poeto paskirties arba pašaukimo problemą, nes dabartiniu metu, regis, ši paskirtis ne visai aiški net ir patiems poetams. Nesuvokiant savo paskirties, kurios pagrindas visados yra idėja, gimsta neaiškaus turinio kūriniai, kurių forma taip pat mįslinga kaip ir pats turinys, tačiau mįslinga ne savo

²⁷ A. Maceina, „Apie poetą tautos akivaizdoje (Bernardui Brazdžioniui)“, *Aidai*, 1952, Nr. 10.

gelme, o savo chaotiškumu - žodžiu reiškiamą minties ir vaizdo nedarna. Drįstu teigti, kad dažname šiuolaikiniame poezijos kūrinyje glūdi būtent *paprastas kasdieninis išpūdis*, išpraustas į imantrią formą, o ne „išvidinis poetinis pasaulis su pagrindiniu jo [poeto - T. M.] nusistatymu būties atžvilgiu“. Baranausko poemoje šis nusistatymas labai ryškus, būtent todėl, manyčiau, Maceina ir pasirinko šią labai „paprastą savo išraiškoje“ (todėl „daugeliui nevertingą“) poemą, norėdamas įminti „didelę mįslę: *kas yra poetas tautos* (išskirta mano -T. M.) *akivaizdoje?*“ ir taip iškelti poeto paskirties klausimą, kuris, atrodo, pačiam Maceinai nebuvo mįslė.

„Poetas yra tautos žiedėjas“, jis yra tas, kuris „veda tautą“ nurodydamas jai kelią. Tačiau tas, kuris veda, turi žinoti kryptį, vadovautis tam tikra kitiems patrauklia ir juos uždegančia idėja. Tad visiškai aišku, kodėl būtent poeto pasaulėžiūrai Maceina teikė ypatingą reikšmę. Patį kilni poeto paskirtis reikalauja, kad jis būtų vadovaujantis, tačiau tam jis turi būti, anot Maceinos, regintysis, jo žvilgsnis turi siekti *toliau* negu paprasta regimybė. Ir kaip tik čia kyla klausimas, ar viso to pakanka norint būti tikru poetu? Ar pakanka turėti tam tikrą pasaulėžiūrą, vadovautis tam tikra užkrečiama idėja, žinoti kryptį, būti reginčiuoju ir t. t.? Atsakymas, manau, vienareikšmis - ne. Tai ką gi tada iš visų mąstančiųjų, ieškančiųjų, reginčiųjų, susikūrusių savo pasaulėžiūrą žmonių vadiname poetais?

A. Maceina savo straipsnyje apie A. Bloko poemą „Dvylika“ atkreipia mūsų dėmesį į tai, kaip Blokas apibūdina poetą. Bloko apibūdinimas, manau, buvo artimas Maceinai. „Netrukus prieš savo mirtį (1921) Blokas kalbėjo „Apie poeto paskirtį“ Puškino mirties dieną. „Kas yra poetas? - klausė Blokas savo kalboje. - Ar tai žmogus, rašęs eiles? Nieku būdu. Ne todėl jis vadinasi poetas, kad eiles rašo, bet jis rašo eiles kaip tik todėl, kad jis yra <...> *harmonijos* (išskirta mano - T. M.) sūnus. Bet kas gi yra harmonija? Harmonija yra pasaulio jėgų suderinimas, pasaulio gyvenimo tvarka. Tvarka - tai kosmos; tai priešingybė netvarkai arba chaosui... Chaosas yra pirmą kartą, savaimin-

ga anarchija (*beznačalie*). Kosmos - tai harmonijos sukūrimas, kultūra. Iš chaoso gema kosmos..., iš anarchijos atsiranda harmonija". <...> Jeigu tačiau poetas yra harmonijos sūnus, tai jo vaidmuo pasaulio apipavidalinime arba, kaip Blokas sako, „pasaulio kultūroje“, yra lemiantis. Tai vaidmuo, kuris išaina aikštėn, pasak Bloko, trimis uždaviniais: „*pirma*, išlaisvinti garsus iš prigimtos anarchijos, kurioje jie yra; *antra*, suvesti šituos garsus į harmoniją arba duoti jiems formą; *trečia*, nešti šią harmoniją į viršini pasaulį“. <...> *Kitaip sakan, poetinė žodžio harmonija turi virsti ontine daikto harmonija*. Poezija kaip tvarkos kūrimas žodiniuose garsuose turi virsti paties pasaulio perkūrimu“.²⁸

APIBŪDINAMOJI POEZIJOS KŪRINIO YPATYBĖ - VAIZDAS, IŠREIKŠTAS ŽODŽIU. Poetu vadiname tą, kuris „vaizdinėmis žodžio priemonėmis“ pajėgia sukurti tokį vientisą „galingą vaizdą“, kuriame telpa visos jo idėjos, pasaulio išgyvenimas, jo žmogaus samprata. Šį pasaulio bei žmogaus išgyvenimą poetas „išreiškia *visą kartu* (išskirta mano - T. M.) pasigaudamas vientiso poetinio simbolio“. Vaizdas, išreikštas žodžiu, yra pagrindinė poezijos kūrinio ypatybė, tiksliau, jo kalba. Vientisas vaizdas „neša“ poezijos kūrinio turinį, kuris, kaip minėta, yra mūsų netobulo pasaulio išgyvenimas, kuriame poetui negera būti, nes jis „ypatingai jautrus visai aplinkai“. Todėl savo vaizdais bei simboliais („vaizdas įeina į vaizdą“²⁹) poetas išreiškia *kitą* tikrovę, nepanašią į šią „sunkią, nuodėmingą, pilną kraujo, vargo ir skurdo“ tikrovę, kurioje mes gyvename ir iš kurios poetas nori pabėgti ir bėga. Tačiau naujos tikrovės jis nekuria, jo vaizdai bei simboliai yra tik *nurodymai* į kitą tikrovę, jie ją ženklina. Todėl, anot Maceinos, poezijos kūrinys mus veikia „ne savo tikroviškumu, bet savo *ženkliskumu* (išskirta mano - T. M.): *savo prasme*, kurią mes

²⁸ A. Maceina, „Kristaus prasmė Aleksandro Bloko poemoje „Dvylika“, *Aidai*, 1965, Nr. 4., p. 150.

²⁹ „Образ входит в образ“ ir „предмет сечет предмет“ (Б. Пастернак).

suvokiame ir kurioje mes paregime tai, kas buvo norėta pasakyti"³⁰ .
Poetas yra tas, kuris jam duotos galios jėga sugeba sukurti „prasmens
pasaulį“, kuriame išties ne visada lengva susivokti, bet jeigu mes tik-
rai norime jame susivokti, tada ir pradėdame *filosofuoti*.

³⁰ A. Maccina, Apie poeto būtį ir kūrybą, p. 178.

A N T R A S P O K A L B I S
Apie kūrinio interpretaciją

T. M.: Sakėte, kad kiekvienas filosofavimas yra interpretavimas. Ką tai reiškia?

A. M.: Interpretuoti reiškia aiškintis kūrinį *savu būdu*, aiškintis *sau* ir *savaip*. Interpretavimo palyginimas su tyrimu patvirtina šią mintį visu plotu. Tirdami kokį nors daiktą, mes jį atveriamė *visiems*; kiekvienas gali pažinti tyrimo atskleistus daikto sandus bei jų veikimą. Tyrimu prabyla daiktas į visus, kadangi jis kalba pačiu savimi. Tuo tarpu interpretuodami teikiame kūrinio atvirumui *savąjį* vidurkį - mūsų pažiūros, mūsų minties, mūsų jausmo ar net ir nuotaikos lytimi.³¹

T. M.: Atrodo, kad tarsi užskleidžiame kūrinį, savotiškai jį aprėžiame.

A. M.: Mūsų vidurkis užskleidžia kūrinį <...> tik mums *patiems*. Mūsų pagava paverčia kūrinio neaprežtybę pavidalu mums, nes tai *mūsų* pagava. Objektvyne gi savo sąranga kūrinys nekinta dėl to nė

³¹ A. Maccina, *Filosofijos kilmė ir prasmė*, p. 178-179.

menkiausiai. Jis ir toliau buvo kaip įkūnyta laisvės regimybė, vadinasi, kaip galimybė neaprežtai interpretacijų aibei. <...> Net mes patys galime iš pagrindų keisti sykių mūsų interpretuoto kūrinio aiškinimą, teikdami jam kitokių vidurkių. Nė vieno kūrinio interpretacija nėra pastovi.³²

T. M.: Gali pasirodyti, kad, teikdami kūriniai savo vidurkių, mes jį lyg ir užbaigiam.

A. M.: Anaiptol! Kūrinys pačia savo prigimtimi negali būti užbaigtas, jei užbaigimą suprasime kaip jo atvirybės išsėmimą. Joks veikalas negali būti interpretuotas galutinai, nes tai reikštų, kad kūrinys yra vienaprasmiškas ir kad interpretacija šią vieną jo prasmę atseka, nusako ir tuo kūrinį išaiškina verčiamojo pažinimo būdu. Tokiu atveju, žinoma, apie jokią interpretacijos kaitą negalėtų būti nė kalbos, kaip jos negali būti apie tyrimu prieito pažinimo kaitą: kas tyrimo pažinta, lieka pažinta būtinu būdu visiems ir visados. Tuo tarpu kas interpretacijos pažinta, nėra nei *privaloma*, nei *pastovu* (išskirta mano - T. M.). Kaip tik todėl interpretacija ir negali būti kūrinio užbaigimas. Kūrinio atvirumą užskleisti reiškia ne jį užbaigti, o tik aprežti tam tikru pavidalu interpretuoti dvasiai ir visiems tiems, kurie šią dvasią laiko sava.³³

T. M.: Kas vis dėlto sudaro interpretacijos pagrindą?

A. M.: Kodėl mes interpretuojame poezijos ir apskritai meno kūrinį? Todėl, kad mes viską interpretuojame. Buvoti pasaulyje reiškia interpretuoti. Interpretacija prasideda jau biologine mūsų sąranga. Būdami biologiškai neapspręsti *vienam* veikmeniui, kaip gyvulys, vadinasi, atviri *viskam*, mes turime rinktis ir patys apspręsti tiek pasaulį, tiek save pačius ta ar kita linkme. Šis gi apsprendimas bei apsisprendimas ir vadinasi interpretacija. Mes esame atviri pasaulio atžvilgiu ir pasaulis yra atviras mūsų atžvilgiu. Tačiau atvirą gyventi negalima. Atvirumą reikia užskleisti, vadinasi, teikti jai tam tikrą

³² Ten pat, p. 179-180.

³³ Ten pat, p. 180.

vieną linkmę, *vieną* pavidalą, *vieną* prasmę, *vieną* tikslą. Todėl tik interpretuotasis pasaulis yra mūsų tikroji gyvenvietė. Šia prasme reikia atvirą pasaulį iš tikro vadinti vieta, į kurią esame *nusviesti*, ne patys atėję. Rūpestis būti reiškia pastangas susivokti šioje *atviroje vietoje*. O susivokti reiškia šią atvirybę tarsi aptverti tvora. Stovint pajūryje, jūra yra atvira. Tačiau plaukti ja galima tik ta ar kita, vadinasi, *viena* kryptimi. Tai ir yra interpretacija. Kadangi ji nėra žmogui *duota*, todėl gali kisti net ligi savo priešingybės, bet visados ji lieka interpretacija ir yra *viena* - tą ar kitą akimirka.³⁴

T. M.: Jeigu interpretacija gali kisti, kaip Jūs sakote, net tapti savo priešingybe, tai savaime kyla klausimas, kuo tada ji gali įtikinti?

A. M.: Be abejo, jokia interpretacija <...> nėra patvari: interpretacija nebuvoja istorijoje taip, kaip joje buvoja tyrimu laimėtos pažintys. Antra vertus, ne viena interpretacija pereina į viešąją nuomonę, kuri ją laiką ją apvaldydama ir kitas interpretacijas nuslėgdama ar net paneigdama. <...> Visos vyraujančios interpretacijos laiko eigoje kinta, čia išnirdamos, čia vėl dingdamos.³⁵

T. M.: Bet kodėl taip atsitinka?

A. M.: Kodėl? Atsakyti į tai gana lengva: todėl, kad jos įtikina arba nebeįtikina. *Įtikinamumas* (išskirta mano - T. M.) yra kiekvienos interpretacijos vyravimo laidas. Tai savaime aišku. Jau sunkiau yra išvelgti, *kuo* interpretacija įtikina. Kame glūdi interpretacijos įtikinamumo pagrindas? Pati galimybė interpretacijai tilpti kūrinio atvirybėje dar anaiptol nelaiduoja, kad ji bus ir priimta. <...> Tai rodo, kad interpretacijos įtikinamumui reikia kažko daugiau negu tik galimybės tilpti interpretuojamojo objekto atvirume. Kas tad yra šis „daugiau“? Kas padaro, kad ta ar kita interpretacija - bent kurią laiką - atrodo esanti įtikinanti ir todėl esti mūsų priimama? Tyrimo išvadų įtikinamumas yra pagrįstas *įrodymais*. Kiek įrodymai yra tikri,

³⁴ A. Maceina, „Poetų pasaulis (Palaidos mintys)“, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (LNMB RS), A. Maceinos archyvas, f. 181-16.

³⁵ A. Maceina, *Filosofijos kilmė ir prasmė*, p. 183.

ties ir jais paremta išvada yra tikra. Be abejo, įrodymai įvairuoja pagal mokslo pobūdį: matematikos ar fizikos įrodymai yra kitokie negu filologijos ar archeologijos. Tačiau kiekvienas mokslas yra įrodymų reikalingas, ir kiekviename moksle jie vaidina lemiamą vaidmenį šio mokslo *tiesos* (išskirta mano - *T. M.*) reikalui, nes mokslo tiesa yra sprendimo atitikimas daiktą. Daiktas apsprendžia mokslinę ištarą paskutiniu savo žodžiu. Įrodymai ir yra šisai daikto žodis. Jie daiktą prabildo: *šitaip* yra todėl, kad *taip* sako pats daiktas, tyrimo prakalbintas įrodymų lytimi. Tyrimas pačia savo esme yra įrodomasis mąstymas. Visai priešinga yra mąstymo elgsena, interpretuojant kūrinį. <...> *Interpretacijoje įrodymų iš viso negali būti.* Interpretacijoje kalba juk ne interpretuojamasis dalykas, - būdamas atviras, jis iš viso prabilti negali, - bet interpretuojantysis asmuo, teikdamas kūrinio atvirumui savą vidurkį. Tiesa, šis vidurkis privalo išsitemti objekto atvirume: tai sąlyga būti jam pateisinamam. <...> Pats vidurkis ir jo teikimas yra interpretuojamas *asmens* (išskirta mano - *T. M.*) dalykai, kilę iš jo dvasios, todėl pažymėti šios dvasios bruožais.³⁶

T. M.: Kaip interpretas gali įrodyti, kodėl jis kūriniui teikia šį, o ne kurį kitą vidurkį?

A. M.: Jau sakėme, <...> vidurkis ir jo teikimas yra interpretuojamas *asmens* dalykai, kilę iš jo dvasios <...>. Galimybė interpretaciją įrodyti sunaikintų asmeninį ir praeinantį jos pobūdį <...>. Interpretavimas yra mąstymas, esmiškai laisvas nuo įrodymų, vadinasi, laisvai kylas ir laisvai priimamas.³⁷

T. M.: Ir vis dėlto kodėl mes vieną ar kitą interpretaciją priimame kaip tikrą?

A. M.: Kodėl mes ją priimame kaip tikrą, vadinasi, *kaip tiesą*?

T. M.: Taip. Ir dar - kas laiduoja šią tiesą?

A. M.: Vidurkio teikimas kūrinio atvirumui visą kūrinį nukreipia šio vidurkio linkui ir visus jo sandus bei dalis sutelkia aplinkui šį

³⁶ Ten pat, p. 183-184.

³⁷ Ten pat, p. 184.

vidurkį. Tuo būdu kūrinys virsta aprėžtu pavidalu. Ir štai šiame pavidale kaip tik ir glūdi interpretacijos tiesa. Juo kūrinio interpretacija yra pajėgesnė padaryti kūrinį sandarų, juo ji pati yra teisingesnė ir patikimesnė. Kitaip sakant, juo giliau kūriniai suteiktas vidurkis patraukia savęsi jo sandus bei dalis, juo aiškiau mes šiuos sandus bei dalis ano vidurkio šviesoje suvokiame, juo pats šis vidurkis yra tikresnis. *Interpretacijos tiesa yra ne kas kita kaip kūriniai suteikto vidurkio švytėjimas kūrinio visumoje ir atskirose jo dalyse.* Jei šis vidurkis perskverbia visą kūrinį ligi pat jo dalių tiek, jog šios dalys atrodo esančios kiekviena savo vietoje, tuomet interpretacija darosi įtikima ir priimtina. Interpretacija įtikina ne įrodymais, kurie būtų šalia jos, bet savimi pačia kaip švytinčia kūrinijje ligi atskirų jo dalių aiškumo ryšium su visuma. Interpretacijos tiesa yra jos įvykdyta kūrinio sanglauda (*cohaerentia*).³⁸

T. M.: Koks svarbiausias interpretacijos uždavinys?

A. M.: Atskirų interpretuojamojo objekto dalių nušvietimas interpretu teikiamu vidurkiu yra *kiekvienos* (išskirta mano - T. M.) interpretacijos pagrindinis uždavinys. Šisai nušvietimas ir stoja įrodymų vieton. Tai ir yra interpretacijos *kelias* į tiesą. O kūrinio dalių sanglauda vienybėn aprėžtu bei ryškiu pavidalu yra pati interpretacijos *tiesa*³⁹

T. M.: Norėtūsi išgirsti Jūsų nuomonę apie meno kūrinio interpretacijos reikšmę mums, pačiam kūriniai ir jo kūrėjui.

A. M.: Interpretacija yra *vienintelė* mūsų santykiausena su menu. Mes artinamės prie meno veikalo ir įtraukiame jį į savojo būvio sritį tik jį interpretuodami. <...> Ir juo atidžiau į meno veikalą žvelgiame, juo įtampiau jį interpretuojame. Interpretacija yra mūsų kelias į kūrinį ir sykiu kūrinio kelias į mūsų dvasią. Tuo būdu interpretacija savaime virsta meno būseną istorijoje. Meno veikalas buvo laike tuo, kad mes jį, tariant R. Guardini'o žodžiais „atsigabename į savą

³⁸ Ten pat, p. 184-185.

³⁹ Ten pat, p. 186.

dabartį". Be tokio „atsigabenimo" jis būtų praėjęs, kaip yra praėję ne vienas gamtos padaras ir ne viena mokslinė teorija. Kelias gi „atsigabenti" meno kūrinį į savą dabartį ir yra interpretacija. Tai, kas buvo pasilikę istorijos užnugaryje, interpretavimu vėl yra įglaudžiama į dabartinę istorijos eigą. *Interpretacija yra meno kūrinio sudabartinimas*. Todėl kiekvienas istorinis tarpsnis interpretuoja praeities meną vis iš naujo. Kitaip šis menas liktų miręs. Ir iš tikro ne viena srovė ar ne vienas stilius miršta, kai tik nustoja būti interpretuojami. <...> Interpretacija yra meno *prisikėlimas* (išskirta mano - T. M.), interpretacijos stoka yra meno mirtis. Neinterpretuojamas menas buvuoja tokioje pat plotmėje, kokioje buvuoja ir muziejuose surankiotos geologinės liekanos ar iškasenos.⁴⁰

T. M.: Kaip suprantu, Jūs kalbate apie meno kūrinio gyvenimą laiko kategorijos prasme.

A. M.: Meno „atsigabenimą" į savo dabartį reikia netgi suvokti ne grynai *laiko* kategorijos prasme. Sava dabartis yra ne tik istorinis tarpsnis, kuriame gyvename, bet ir pats žmogiškasis mūsų būvis, kurį gyvename ir į kurį perkeliame meno veikalą, tuo padarydami jį artimą bei savą ir mums patiems kaip žmonėms apskritai. Kol meno veikalas nėra interpretuojamas *mūsų pačių* - stebėjimu, skaitymu, klausymu, judesiu, - tol jis buvuoja toli nuo mūsų, vadinasi, ne mūsų pačių dabartyje, nors ir stovėtų čia pat *šalia* mūsų. Tik manasis santykis su juo arba manoji interpretacija padaro, kad jis virsta dabartiniu *man*, kad jis atgyja *manyje*. Kitiems jis gali likti miręs ir toliau. Štai kodėl Guardini ir sako, kad „kas interpretuoja, mėgina savu būdu aiškintis tai, ką kitas yra apipavidalinęs irgi savu būdu". Užtat meno interpretacija visados yra *asmeniško pobūdžio*-, ji kinta ne tik visuomeniškai, bet ir asmeniškai. Padaryti meno kūrinį dabartinį reiškia padaryti jį savą ne tik manajam tarpsniui, bet ir man pačiam kaip žmogiškajam vienkartiniam Aš. Yra tad visiškai galima, kad man yra gyvi tokie veikalai, kurie manajam tarpsniui yra mirę; ir man yra mirę tokie veikalai, kurie

⁴⁰ Ten pat, p. 169-170.

manajame tarpsnyje džiaugiasi visuotine gyvybe. Homeras liko miręs Petrarkai, tačiau jis buvo didžiai gyvas G. Pletonui — dviem to paties meto renesansininkams. Tai ypač reikia pasakyti apie dabarties vad. „moderninį meną“ įvairių įvairiausiomis jo lytimis.⁴¹

Mintys po pokalbio

INTERPRETACIJOS AKTUALUMAS IR PAREIGA. Tikiuosi, kad atidus skaitytojas atkreipė dėmesį į Maceinos išsakytą mintį, jog žmogaus santykis su meno kūrinium arba jo interpretacija padaro vieną ar kitą kūrinį gyvą, tai yra *dabartinį*, ypač tam asmeniui, kuris jį interpretuoja. Tačiau kitiems šis interpretuojamas kūrinys, anot Maceinos, gali likti miręs ir toliau. Ar ne taip atsitiko su minėta A. Baranausko poema „Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva“, kuri Maceinos dėka atgijo tam tikrame istoriniame tarpsnyje (praėjusio amžiaus viduryje), bet atgijo tik savo *idėjiniu* turiniu, tapusi *aktuali* tremtyje gyvenantiems ir kuriantiems Lietuvos kultūrininkams. Tiesa, neilgam ir gal nedaugeliui. Nes, nors žodis ir yra meniškas pradinė savo kilme, tačiau vaizdinis pradas Baranausko poemoje neišsugalėjo, tiksliau, formos vaizdingumas čia tikrai „nesusiėjo draugėn su turinio idėjingumu“. Ir dar vienas pavyzdys, kuriame galima išvelgti tam tikrą panašumą, - tai Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“, ilgaus okupacijų metais buvusi tautos gyvasties simboliu, o nūnai tapusi Lietuvos himnu. Be abejo, šios giesmės ilgaamžiškumą laidavo jos neblėstantis aktualumas. Prasidėjus Atgimimui, jos idėjinis turinys kaip reta atitiko tą metą, pasidarė beveik *visiems* savas. Savo visuotinumui ir ilgaamžiškumui Kudirkos giesmė gerokai pranoksta Baranausko poemą, tačiau jos turinio poetinė išraiška tokia pat „paprastutė“, kaip ir Baranausko poemos. Ir gal kaip tik todėl ją

⁴¹ Ten pat, p. 170-171.

irgi sunku priskirti prie tų „aukštų“ poezijos kūrinių, kuriuose „formos vaizdingumas susieina draugėn su turinio idėjingumu“. Ir nors mūsų laikais Kudirkos giesmė vis dar gyva, nes tapo tautinės gyvasties simboliu, tačiau jau gerokai sustingo, regis, todėl, kad jos idėjinis turinys pasidarė ne toks aktualus, koks buvo dar visai neseniai, kai Lietuva siekė nepriklausomybės. Kita jos apmirimo priežastis slypi, manyčiau, aistringame Lietuvos veržimesi į Europos Sąjungą, troškime kuo stipriau įsijungti į svetimų tautų bendriją.

Bet grįžkime prie Maceinos pateiktos Baranausko poemos „Pasi-kalbėjimas giesmininko su Lietuva“ interpretacijos. Ir kad neliktų jokių abejonių bei galimų klausimų dėl Maceinos pasirinkimo, priminsime, kad interpretacijos paskirtis yra ne vertinti poezijos „kūrybinį svorį“, o svarstyti jos „idėjinį gyfį“⁴² (išskirta mano -T. M.). O Baranausko poemos „idėjinis gylis“ tikrai nėra sekus. Savąją poemos interpretaciją Maceina išdėstė viešame laiške B. Brazdžioniui, kurio kūryboje Maceina išvelgė panašų į Baranausko poemos turinį ir tokį pat susirūpinimą Lietuvos likimu. Brazdžionio poezijoje slypėjo beveik tos pačios idėjos, tik jų poetinė išraiška turėjo (ir turi) visai kitokią literatūrinę vertę. Tačiau Baranausko poemą Maceina prikėlė iš ilgo miego dėl dviejų visai aiškių priežasčių: *pirma*, dėl poemos turinio, kuris, kaip minėta, tuo metu pasidarė „aktualus pačia savo esme“ - poemos idėjos atitiko tą laikotarpį, kai Lietuvą ištiko „didelės nelaimės“; *antra*, Maceina čia išvelgė tinkamą medžiagą ieškant „atsakymo į anksčiau iškeltą klausimą“, būtent - „kas yra *poetas tautos akivaizdoje*? Kas yra jo siunčiama daina ir kokia yra jos reikšmė tautos gyvenime?“ Kitaip sakančiant, savo interpretacijoje Maceina sprendžia visada aktualią poeto paskirties problemą, kuri, atrodo, mūsų laikais pasidarė dar aktualesnė, nes, skaitant šiuolaikinių poetų eilėraščius, dažnai tikrai sunku suvokti, kas yra jų siunčiamos dainos ir kokia jų reikšmė tautos gyvenime, o ir apskritai - kam išvis reikalingi tokie „poetai“...

⁴² A. Maceina, „Poezijai apginti („Idėjinės impotencijos“ priekaištas mūsų poetams)“, LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-1.

Maceina sklaidydamas poemą prieina išvada, kad Baranausko giesmininko pasikalbėjimas su Lietuva kaip tik ir yra atsakymas į visus iškeltus klausimus. Šis „atsakymas reikšmingas tuo, kad jis duotas ne įprastomis gyvenimo sąlygomis, bet Lietuvą ištikusių „devynių nelaimių“ valandą. Giesmininko Lietuva yra sukniubusi po kryžiumi; ji rauda ir kenčia; ji yra grasoma iš lauko ir vidaus. Šią tad mūsų istorijos naktį poetas taria savą žodį. Ne, *jis gauna žodį iš tautos*. Jis gauna iš jos uždavinį eiti su savo daina pas jos kenčiančius vaikus - ne paprastam psichologiniam, bet *naujam gyvenimui*, turinčiam kilti iš poetinės giesmės. Šiuo tad atžvilgiu Baranausko kūrinys yra prasmingas ne tik savo atsakymais, bet ir *aktualus* pačia savo esme, kadangi mes ir vėl gyvename anas devynias nelaimes ir *ieškome giesmininkų* (iškirta mano - *T. M.*), kurie pakeltų sukniubusią tautą, nušluostytų jos ašaras ir išgydytų jos žaizdas”.⁴³ Maceinos laiškas B. Brazdžioniui, pavadintas „Apie poetą tautos akivaizdoje“, yra nuostabus *įtikinamos* Baranausko poemos interpretacijos pavyzdys, nes jai teikiamas vidurkis išties „perskverbia visą kūrinį ligi pat jo gelmių tiek, jog šios dalys atrodo esančios kiekviena savo vietoje”.⁴⁴ Ir tada jos „paprastumas“, anaipol ne lėkštas, verčia susimąstyti.

INTERPRETACIJOS PAVYZDYS

Antanas Maceina. APIE POETĄ TAUTOS AKIVAIZDOJE

Bernardui Brazdžioniui

Mielas Bičiuli,

<...> Ieškodamas atsakymo, kas yra poetas tautos akivaizdoje, aš ir noriu pasklaidyti Baranausko giesmininką ir šios sklaidos išvadomis pasidalinti su Tavimi, Bernardai, kuris daugiausia esi sielojęsis

⁴³ A. Maceina, „Apie poetą tautos akivaizdoje (Bernardui Brazdžioniui)“, p. 455.

⁴⁴ A. Maceina, Filosofijos kilmė ir prasmė, p. 185.

Lietuvos dabartiniu negandu ir daugiausia dainų siuntęs į tolimus panemunių kaimus. Priimk tad šį laišką kaip pasigėrėjimo ženklą Tavais sielvartais, turinčiais nuostabios statomosios galios, mums visiems šiuo metu taip reikalingos.

I

Atkreipk dėmesį, mielas Bičiuli, kad Baranausko giesmininkas kreipiasi į po kryžiumi sukniubusią Lietuvą *sūnaus* žodžiais: „Lietuvėle mano, Motinėle mano“ (p. 219).⁴⁵ Tai nėra tik poetinė priemonė arba tik prisiminimas iš mūsų liaudies dainų ar raudų. Tai yra savaimingas prasiveržimas ano ontologinio ryšio, kuris poetą sieja su jo tauta. *Poetui tauta iš tikro yra jo motina* - žymiai gilesne prasme, negu kiekvienam kitam žmogui. Kiekvieno kito pašaukimas - net ir filosofo ar menininko - gali daugiau ar mažiau išsiveržti iš tautos sienų ir virsti tarptautiniu. Tuo tarpu poetas iš tautos neišsiveržia niekad. Tarptautinių poetų nėra ir negali būti. Jau tik tasai palaimintas prakeiksmas, kad poeziją tegalima rašyti gimtąja kalba (išimty iš šios nuostabios taisyklės yra labai retos ir paprastai menkavertės)⁴⁶, taip susieja poetą su tauta, jog jam belieka pasirinkti: arba dainuoti iš tautos gelmių arba savo dainą užmušti. Būdamas apspręstas gimtajai kalbai, poetas tuo pačiu darosi apspręstas ir tautos likimui, nes kalboje, kaip J. G. Herderis gražiai yra pastebėjęs, „gyvena visi tautos minčių turtai, jos tradicijos, istorija, religija ir gyvenimo dėsniai; visa jos širdis ir siela“. Todėl Baranausko giesmininkas teisingai prisimena visą tą turinį, kurį Lietuva jam yra perteikusi:

Tu užugdei mane jauną, meiliai išnešiojai.
Išmokei man' melstis ir vargelio vargti,
Klausyt tėvų ir senelių, su žmonėm gyventi.

⁴⁵ Maceina cituoja Baranausko poemą iš leidinio *Lietuvių poezijos antologija*, Chicago, 1951.

⁴⁶ Maceinos pastaba: „Renesanso poetų (Petrarkos, Boccaccio) bandymus rašyti lotyniškai P. Barthas teisingai vadina "popierinėmis gėlėmis, be spalvos ir kvapo" (*Philosophie der Geschichte*, p. 580)".

Atvedus bažnyčion, man' Dievui paskyrei,
Sopulingas Dievo mūkas man apsakinėjai, (p. 219)

Kultūrinė ir religinė aplinka, vidaus nuotaika ir santykiai su žmonėmis, kalbos ir maldos formos - visa yra poeto gauta iš tautos. *Poetas iš tautos gema, tautoje bręsta ir tautoje laikosi. Be abejo, tuo nenoriu pasakyti, kad pats poetinis genijus yra tautos padaras* (išskirta mano - T. M.). Anaiptol! Būdamas dvasinis, jis yra transcendentinės kilmės, kaip ir žmogiškasis Aš apskritai. Tačiau šios transcendentinės dovanos tikrovė - jos apsimėšimas ir veikimas - yra tautybės apspręstas taip, kad be šiosios anoji dovana yra pasmerkta sunykti. V. Mykolaitis-Putinas yra šią mintį suėmęs į gražų posmelį:

Tu pasėjai mano gyvastį, dangau,
Bet aš čia, juodojoj žemėj, išdygau.⁴⁷

Žemėj, paženklintoj mūsų tėvų darbu ir krauju, todėl turinčioj gailios apvaisinti poetą savos sielos virpėjimais.

Bet štai Baranausko giesmininkas atsigrįžta į sukniubusią Lietuvą ir ją klausia:

Ko taip gailiai verki, Motinėle brangi?
Ko taip gausiai tau per veidą ašarėlės krinta (p. 219)

Ir vėl, mielas Bernardai, tai nėra psichologinis klausimas paviršutiniškam nuraminimui ar užuojautai. *Poeto paklausime tauta pasiekia savisąmonės laipsnį.* Tauta, tiesa, neša poetą, kaip kad šaknys neša žiedą. Bet kaip augmuo pražiūri žiedu, taip tauta prabyla poetu. Nebūdama asmeninė ir todėl neturėdama savisąmonės pati savyje, tauta ieškosi asmens, kuriame ji šio aukščiausio būties laipsnio pasiektų, kuris suvoktų ją pačia, jos esmę ir visa išsakytų jam dovanotu savos dainos žodžiu. Šitoks tautos ieškojimas ir yra poetas. Kiekvienas tautietis yra tautinės sąmonės reiškėjas. Kiekviename tauta

⁴⁷ Maceinos nuoroda: „*Tarp dviejų aušrų*, Kaunas, 1927, p. 28”.

apreiškia savęs dalelę. Tačiau nė vienas neturi šios sąmonės tokios aštrios ir išvalgios kaip poetas. Nė vienas nepasiekia tautos širdies, tik poetas - jau tik todėl, kad jis kuria gimtuoju žodžiu, kuriame, kaip sakyta, virpa pati tauta. *Poetas yra tautos žvilgis*: jos pražiūrėjimas, jos susivokimas, jos būties gairė istorijos kelyje.

Tačiau kaip tik dėl to jis yra tautos įpareigojamas išplėsti šį susivokimą visuose jos nariuose. Baranausko Lietuva kreipiasi į giesmininką ir siunčia jį į visuomenę:

Eik, sūneli mano, jaunuolėli mano,
Kalbink, žadink lietuvninkus... (p. 220)

Tai yra išraiška amžino poetų uždavinio savo daina prakalbinti žmonių, pažadinti jo dvasią, atskleisti jam žemiškojo buvimo prasmę. Visi laikai ir visos kartos yra pergyvenę poetinių genijų ne kaip grynai asmeninę charizmą, kuri niekam neįpareigoja ir kuria jos savininkas gali pats vienas gardžiuotis, bet kaip Evangelijos talentą. <...> Vidinė panašybė tarp pranašo ir poeto yra nepaneigiama. Kaip pranašas yra pašaukiamas Dievo, taip poetas yra pašaukiamas tautos. Kaip pranašas yra siunčiamas antgamtiniu įpareigojimu į žmones, taip poetas yra siunčiamas tautos kvietimu į jos vaikus. Dar daugiau: kaip pranašas gauna žodį iš šv. Dvasios, taip poetas savo žodį gauna iš tautos dvasios. Baranausko giesmininkas gerai supranta, kad ne jis turi tautai duoti savo žodį, bet jį imti iš tautos ir paskui skleisti visoje nuvargintoje savo tėvynėje:

Imsiu Tamstos žodį, savo širdin dėsiu,
Eisiu, bėgsiu per ūlyčias žmonėms sakinėtu, (p. 220)

Šis žodis virs kalbomis ir giesmėmis: jis bus išdalintas, pagražintas, paleistas į pasaulį; jis eis iš kartų į kartas; bet jis bus *tautos žodis*, tautos gelmių atsiskleidimas poeto regėjimuose ir sapnuose. Kas tad manytų, mielas Bičiuli, kad poetas neturi pareigų tautai; kad jis gali tylomis praeiti pro devynias jos nelaimes; kad jis gali užsisklęsti sa-

vojo Aš vienutėje ir tik tai joje ieškoti žodžio savo giesmei, - tas ne-suprastų poeto paskirties žemėje. Jeigu poetas <...> yra atstatytosios būties šauklis, tai ši būtis yra ne tik apskritai žmogiškoji, bet ir tautinė. Žmogiškoji būtis juk reiškiasi tautiniais pavidalais. Kaip tad būtų galima skelbti žmoniškumo atstatymą nutylint tautiškumą? Praeidamas pro tautą, poetas praeitų pats pro save. Žmonijos šaukliu poetas tampa tuo, kad jis yra tautos šauklis - jos pasiūstasis ir įpareigotasis.

II

Kaip tad atsiskleidžia tauta poeto giesmėje? Kokį žodį ji deda į jo lūpas? - Baranausko Lietuva, atsakydama į savo giesmininko klausimą, kodėl ji raudanti sukniubusi po kryžiumi, kalba apie ją ištikusias dides nelaimes, kurias ji suveda į penkias pagrindines grėsmes.

1. Fizinio sunaikinimo grėsmė, nes:

Pašaliečiai spaudžia iš keturių šonų,
Geidžia, trokšta mano smerties ir vaikelių galo. (p. 219)

*Ši grėsmė visados yra tautai aktuali (išskirta mano - T. M.), kaip mirtis yra visados aktuali asmeniui. Ji visų pirma iškyla sąmonės švieson ir ją visų pirma tauta deda į poeto giesmę: *poetas turi uždavinį skelbti tautos išnykimo grėsmę*. Jis turi būti tautos gyvybės šauklis. <... > Tauta gali išsilaikyti tik tai dideliu noru gyventi. O *ši norą žadinti yra poeto pašaukimas* (išskirta mano - T. M.).*

2. Nutautėjimo grėsmė, kada tautos nariai pradeda nebesuprasti jos balso:

Meta mano kalbą, o svetimų tverias,
Meta mano nešenelę, e vokiškai puošias", (p. 219)

Nutautėjimas yra *dvasinė* tautos mirtis. Ji ateina tada, kai amžiais ugdytos tautinės vertybės pradamos niekinti, apleisti ir kai vietoj

jų statomos svetimos vertybės kalbos, papročių, meno, net drabužių pavidalu. Tautai yra svarbu visa, ką ji istorijos eigoje yra sukūrusi <...> Todėl Baranausko Lietuva ir įpareigoja poetą *skelbti tautinių vertybių svarbą bei prasmę* (išskirta mano - T. M.):

Tegul vilki savais rūbais, savais žodžiais kalba. (p. 220)

3. Individualizmo grėsmė, patraukianti paskui save susiskaldymą bei pakrikimą. Ją Baranausko Lietuva šitaip išreiškia:

„Kožnas didžiu eina, nori pralenkt kitą,
Nei senųjų nebeklauso, prasimokę niekų.
Tarp sau nesutinka, sūdo ištol siekia,
Vienas kito nebekenčia, viens su kitu rungas", (p. 219)

Tai yra grėsmė *bendruomeniniam* (išskirta mano - T. M.) tautos jausmui. <...> Kai šitoks bendruomeninis pergyvenimas pradeda nykti, kai kiekvienas pradeda žiūrėti tiktai savęs ir stengtis kitą nurungti, tumet ateina tautinės bendruomenės krizė, kada vidiniai ryšiai trūksta ir lieka tik prievartinis pasilikimas tautoje, suorganizuotoje į valstybę. Tuomet tauta išsigema į gryną draugiją, į savotišką akcinę bendrovę, kur kiekvienas stengiasi gauti kuo didžiausių procentų už tautines savo akcijas. Tai yra grėsmė, ne mažiau pavojinga už fizinio sunaikinimo ar nutautėjimo grėsmę. *Poeto uždavinys tad ir yra atskleisti bendruomeninio jausmo būtinybę* (išskirta mano - T. M.). Jo pareiga yra skelbti:

Tegu...

Viens kitą godoja, vienas kito lenkias, (p. 220)

Tai nėra propagandinis vienybės šūkis <...> Tai yra, mielas Bičiuli, ano bendrojo pagrindo atskleidimas, kuriame mes visi laikomės ir kuriuo konkrečiai reiškiasi mūsų žmogiškumas. *Poetas nėra ir neturi būti vienybės agitatorius. Bet jis yra ir turi būti mums visiems bendros tautinės sielos atskleidėjas* (išskirta mano - T. M.), <...> mūsų kamieno sargas.

4. *Ištvirkimo grėsmė*, kurią Baranausko Lietuva apibudina kaip padorumo stoką tautos jaunuomenėje:

Viežlibystė skasti tarp jaunų prapuola,
Pasleidimas iš miestelių sraujom upėm tvinsta, (p. 219)

Dorovė yra tautos atsparumo laidas. Tiesa, ji nėra tautinis dalykas, bet žmogiškasis. Ja reiškiasi žmogaus prigimties gelmės. Bet kaip tik dėl to ji yra būtina tautinėms vertybėms nešti ir išlaikyti. Kai žmogiškasis pagrindas esti ištvirkimo pagraužtas, tada ir tautinis kamienas neturi į ką atsiremti... *Dora tauta visados išsilaiko tautiniu atžvilgiu ilgiau negu ištvirkusi*. Štai kodėl Baranausko Lietuva ir krei-piasi į giesmininką, kad jis savo žodžiu paragintų tautos vaikus „sarmatlyvai“ augti, melstis ir klausyti Dievo Dvasios.

Ir vėl, mielas Bernardai, Baranauskas čia nesumaišo kunigo pareigų su poeto pareigomis. Ne, čia jis tik nurodo - tegu ir labai kasdieniškais posakiais, — kad *nesugadinto žmogiškumo skelbimas įeina į poeto veiklos sritį*. <...> Dorovė yra žmogiškojo pirmavaizdžio spindėjimas kasdieniniame žmogaus gyvenime. Jeigu tad poetas <...> yra atstatytosios būties šauklis, tai tuo pačiu jis yra šauklis ir žmogiškosios pirmavaizdinės, vadinasi, *doros* būties. Žmogus yra pirmasis poeto objektas, tačiau žmogus ne paviršutiniškas, ne iškrypęs savo negalioje, bet anas pirmykštis žmogus, kuris švyti ir pro didžiausią nusikaltėlių bei nusidėjėlių.

5. *Apakimo grėsmė*, išskylanti tada, kai tautos nariai pradeda *nebesusivokti vertybių sąrangoje* (išskirta mano - T. M), pradeda savų pradų nebeskirti nuo svetimųjų, paklysta šios žemės kelyje ir esti suviliojami netikrų pranašų. Tai vyksta visu gyvenimo plotu:

Naujos vieros sugadintos kaip vilkai jų tyko.
Tyko, neprityko ir visaip vilioja.
Mano rūbais apsilvilkę, mano žodžiais kalba. (p. 220)

Lietuva skundžiasi, kad ji norėtų prakalbėti „motiniškais žodžiais“ ir parodyti „motinišką savo širdį“. Tačiau ji bijo, kad „vilgai išgirde išmoks mano balsą“, ir jos vaikai dėl savo apakimo bus suvilioti bei pražudyti. Tai yra tas pats išpėjimas, kurį pirmiesiems krikščionims taikė šv. Jonas sakydamas: „Mylimiausieji, ne kiekvienai dvasiai tikėkite, bet ištikite dvasias (1 Jon 4,1). <...> *Toks išpėjėjas savo giesme kaip tik ir turi būti poetas* (išskirta mano -T. M.). Būdamas tautos žvilgis ir jos savisažmonė, *jis geriau negu kas kitas skiria tikrąsias vertybes nuo falsifikatų* (išskirta mano - T. M.), todėl savaime yra pašauktas ši žvilgį aštrinti tautos vaikų dvasioje.

Nesunku, mielas Bičiuli, pastebėti, kad visos šios penkios grėsmės susiveda į vieną vienintelę, kurią galima pavadinti *tautinės egzistencijos grėsme*. Visa tautos egzistencija žemėje yra nuolatos grasoma: jos fizinis išsilaikymas, jos dvasinis savitumas, jos žmogiškasis pagrindas, jos bendruomeninis jausmas, galop jos žvilgis. Tauta veda nepaliaujamą kovą už pačią save. Ir štai poetas yra šaukiamas būti šios kovos vėliavininku. Jis yra šaukiamas žengti šios kovos priekyje, rodyti tautai kelią, ją supurtyti savo giesme. Reikia tad mesti šalin aną seną, iš romantikos — ne, iš sentimentalios apšvietos — kilusią poeto-svajotojo sąvoką. *Poetas tautos akivaizdoje yra ne svajotojas, bet karys*. Jo kardas yra žodis, turįs galios giliau sužeisti ir greičiau atnešti mirtį negu geležis. Štai kodėl Antano Baranausko Lietuva kreipiasi *ne į mokslininką ar politiką* (išskirta mano - T. M.), bet *į giesmininką*, vadinasi, į poetą, kad šis imtų jos žodį - tą nuostabų kardą - ir juo nešinas stotų į kovą su tautinės egzistencijos priešais, pergalėdamas jos grėsmes. Tačiau kaip šios grėsmės yra nuolatinės, taip nuolatinis turi būti ir poeto žodis. Tauta atsiskleidžia savo poetuose kaip *grasoma* būtis. Todėl ir poetas tautos akivaizdoje pasirodo kaip grėsmės šauklis, kaip tautos narių išpėjėjas nepasitikėti viršine gyvenimo ramybe, nes gyvenimas iš tikro yra tikrai kova ir kančia. Pergalės jis niekadęs nešvenčia. Pergalė žemiškoje egzistencijoje yra nuolatos būti grėsmės akivaizdoje. Būti blaivaus žvilgio ir budėti reiškia nugalėti.

III

Kad poeto giesmė, Bičiuli, yra tautos išsilaikymo laidas, sutiksime turbūt mudu abu. Tačiau kyla klausimas, *kokia forma* ši giesmė turinti reikštis? Kokia linkme ji turinti tautą vesti?

Kai tik Baranausko Lietuva atskleidžia giesmininkui savo raudos turinį, šis tuojau jai pasiūlo teikti savai giesmei *romantinį* pavidalą ir kreipti jos žvilgį į praeitį, į žilą senovę, į garbingų amžių glūdumą:

Prikelsiu senovę iš amžino miego,
Atgaivinsiu drąsius kaulus iš senelių kapo.
Atgis didžiavyriai iš milžinų veislės,
Ir žiniūnai senų amžių datavimo pilni.
Seni, drąsūs kaulai sutrins prašalninkus,
Didžiavyriai Tamstą gelbės nuo devyniagalvio. (p. 220-221)

Tai yra tas pat kaip ir mūsų himne: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Praeitis poetui pasivaidena tautinės gyvybės versme. Tradicijos principas čia atgyja visa savo galia, ir poetas pasiūlo jį tautai kaip svarbiausią jos išsilaikymo ramstį. Tai nėra tiktai Baranausko giesmininko siūlymas. Tai beveik kiekvieno poeto svajonė: rūsti dabartis savai pasuka jo akis į praeitį ir nudažo ją rojaus spalvomis. <...> Štai kodėl ir Maironis norėtų „prikelti nors vieną senelį iš kapų milžinų ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį iš senųjų laikų“. Ir jam atrodo, kad tuomet sudrebėtų „užmirusios mūsų krūtinės be žado, be idėjos, be vado“.

O vis dėlto ši romantinė poeto pašaukimo forma yra *gundymas* - ne tik ta prasme, kad jos praktiškai negalima įvykdyti, bet visų pirma ta, kad ji susikerta su pačiu tautinės egzistencijos principu: *Tauta yra gyva, todėl ji išsivysto ir negali būti pergyvenama kaip archeologinė liekana*. Štai kodėl ir Baranausko Lietuva į giesmininko pasiūlymą prikelti „senovę iš amžino miego“ teisingai atsako:

Negriš seni amžiai, anei amžių laimė,
Nes'kels kaulai didžiavyrių iš senelių kapo.

Kada grįžo upė mariom nutekėjus?
Kada grįžo šmaikščion rykštėn kelmas suretėjęs?
Kada senas paukštis sugrįžo kiaušinin?
Kada ugnis įsikūrė iš pelenu dulkių?
Kada grūdan grįžo išplaukusi varpa?
Kada grįžo rytų šonan saulė nenusėdus? (p. 221)

Atsakymas į visus šiuos klausimus yra tik vienas: *niekad*. Tai yra ontologinis mūsų būties dėsnis, kurį Baranauskas išreiškia gražiu dvieliu:

Grūdas gimdo grūdą, diena gimdo dieną,
Amžiai kalas, tolyn traukias, atgalion negrižta, (p. 221)

Tai yra tas pat dėsnis, kurį suvokė jau Heraklitas, teigdamas, kad „viskas teka - *panta rei*“ ir kad negalima į tą pačią upę įbristi du kartu. <...> *Krikščionybei istorija nesikartoja*: ji teka į vieną tikslą - *adesse festinant tempora* <...> Todėl tautai yra pražūtinga, jeigu jos šaukliai nukreipia savo žvilgį į praeitį ir deda pastangų šią preitį ne tik pažinti teoriškai, bet ir prikelti praktiniam gyvenimui. <...>

Tu netrokšk, sūneli, sugražint senovės, (p. 221)

Šitoks troškulys, nors ir suprantamas sunkios dabarties metą, yra nevaisinga pastanga sustabdyti gyvą tautos tekėjimą. Poeto giesmė neturinti apdainuoti tai, kas yra archeologiška, bet tai, kas yra gyva ir kas išsivysto.

Šalia šio ontologinio dėsnio, kad „niekas atgalion negrižta“, Baranauskas nurodo ir *psichologinį apgaulę*, kuria esti pridengtas romantinis giesmininko žvilgis į praeitį. Senovė nėra buvusi rojus, nes rojus žemėje nėra. Tiesa, joje yra buvę didžiųjų žygių, bet šalia jų yra klestėjusi klaida ir klasta:

Žmonės krauju prausės, o pelenais tręšė,
Kietu guoliu viduj laužo su žvėrim dalijos.

Buvo didžiaviriai, bet mažesnius spaudė
Ir laimingus mano vaikus pamušė vergijon.
Buvo, ties', žiniūnai, pilni datyrimo,
Bet pasakom neteisingom svieta pripenėjo, (p. 221)

Vertybės ir nevertybės maišėsi senovėje taip lygiai, kaip ir dabar. Senovėje buvo „maža laimės, o didžios nedalios“ (p. 221). Jeigu tad poetas savo giesme aukštintų senovę kaip *laimingo* tautos gyvenimo metą, jis neteisingai atskleistų tautos egzistenciją ir psichologinę žmogaus apgaulę įjautų į savo kūrinis, tuo juos pagadindamas ir jų vertę tautai sumažindamas. Tokiu atveju šios giesmės „pražvagės be skardo, kaip žvaguliai pievoj“ (p. 221) ir „užges kaip žaibas“, nenušvietusios ilgesnį laiką tautos kelio.

Tačiau Baranausko Lietuva kelia dar vieną motyvą, dėl kurio grįžimas senovėn daros nebeįmanomas, būtent: *Tautos įsijungimą į Bažnyčią*. Senovėje žmonės

Dievilius pras'manė, ažumiršę Dievą,
Sutvertojaus nepažinę garbino Jo darbus, (p. 221)

Dėl to Viešpats užsirūstino ir tautą prispaudė, sykiu tačiau „nuplakęs sus'mylėjo, priėmė Bažnyčion“ (p. 222), į kurios rankas yra sudėtas dabar tolimesnis tautos likimas. Krikštas tautai yra tas pat kas ir asmeniui: jis įjungia ją į mistinį Kristaus Kūną, į atpirktąją žmoniją, į Kristaus atvertą *objektyvinį* išganymo kelią. Tai yra faktas, keičias visą tautos dvasią ir tuo pačiu jos kultūrą. *Pakrikštyta tauta yra nauja tauta*. Jos istorija nebėra anoji didžiojo žmonijos Advento dalelė, bet dalyvavimas Prisikėlimo triumfe. Jos kultūra nebėra amžinas sukiojimas žemėje, bet žvilgis į transcendentinę tikrovę. Šalia veiklos bei minties didvyrių atsistoja *šventieji*. Šalia rūpesčių, kaip apsiginti ir išsivystyti, iškyla rūpestis, kaip patarnauti visai pasaulio bendruomenei. *Krikščionybė atveria tautai visuotines perspektyvas*, nes ji yra visuotinė religija. Pakrikštyta tauta nebėra užsisklendusi, bet

avira tauta. Visuotinė pasaulio sąjunga ir visuotinė mūsų žemės kultūra yra galima tikrai Bažnyčios prieglobstyje. Pakrikštyta tauta kaip tik ir virsta šios visuotinės sąjungos ir šios visuotinės kultūros kūrėja.

Todėl tautos įsijungimas į Bažnyčią yra jos likimas. Kiekvienas mėginimas grįžti į prieškrikščioniškąją istoriją reiškia tautai duoto pažado sulaužymą. *O savo pažadą sulaužiusi tauta yra tokia pat negarbinga, kaip ir asmuo.* Dar daugiau, krikšto pažado sulaužymas pasmerkia tautą amžinai stabmeldybei. <...> *Atkritėlė tauta nebegrįžta atgal.* Bent istorija mums pavyzdžių ligi šiol neduoda. Nubraukti tad krikščioniškąją savo istoriją tautai yra tas pat, kas nubraukti savo garbę ir savo dvasios jėgas, savo visuotines perspektyvas, savo uždavinius visuotinėje pasaulio bendruomenėje. Tai reiškia grįžti į pirmykštį savo uždavimą ir apsispręsti lėtam žlugimui. *Apostate tauta yra žlunganti tauta.* Kai kurių tad mūsų rašytojų pastangos, mielas Bernardai, garbinti stabmeldišką mūsų praeitį ir mėginti ją prikelti yra ne tik didžiulis nesupratimas tautos istorijos šviesoje, bet sykiu ir nelemta pastanga įstumti tautą į aną dvasines jos galias žudantį atsiskyrimą. Poeto uždavinys šiuo atžvilgiu yra susitikti akis į akį su Krikščionybe ir jos šviesoje duoti atsakymą į tautos klausimus. Kiekvienas dūsavimas ant stabmeldiškų praeities griuvėsių yra kūrybinės negalios ženklas.

Grįžti tad senovėn Baranausko Lietuva savo giesmininkui nepataria. Kelias atgal yra uždarytas ne tik ontologinio visos būties dėsnio, ne tik psichologinio neįmanomumo, bet sykiu ir antgamtinio sakramento. Tačiau tai dar nereiškia, kad senovė tautai yra išnykusi. Anaiptol! *Tautos praeitis gyvena josios dabartyje.* Senovės nereikia prikelti, tačiau reikia ją justti. Todėl kai Baranausko giesmininkas, išklausęs Lietuvos priekaištus entuziastingam jo ryžtui prikelti „senovę iš amžino miego“ (p. 220), pereina į kitą vienašališkumą ir sako:

Nebudinsiu niekad senobinių amžių,
Kaulai tėvų ir senelių kapuos tesiils,
Senobių paminklai tenyksta su vėju,

Aš jų broliams giesmėj savo nei paminėsiu.
Vakarykščią dieną visai ažukeiksiu. (p. 222)

Lietuva tuojau jį pataiso:

Negražink senovės, ba nesugražinsi,
Bet neniekink jos paminklų, nekeik vakarykščio, (p. 223)

Ir čia pat Baranauskas nubrėžia santykį tarp tautos praeities, jos dabarties ir jos ateities. Tautos gyvenimas, pasak Baranausko, yra panašus į girios medį. Ir štai:

Senobiniai amžiai šito medžio šaknys,
Mūsų amžiai - liemu, o rytdienio - lapai. (p. 223)

Šaknys siurbia iš žemės syvus ir maitina jais liemenį, kad šis želdintų ir sprogdintų žiedus. Senovė maitina dabartį ir rengia kelius ateičiai. Ji gyvena tautoje ne objektyviniu regimu pavidalu, ne visuomeninėmis savo institucijomis, bet anąja maitinančia neregimybe, kaip medyje syvai, kaip mūsų kūne kraujas. Paneigti senovę reiškia užtvirti syvams kelią iš šaknų pereiti į kamieną ir į lapus. Tokiu atveju tautos gyvenimas sunyks:

Išleisk sulą senų amžių, džius kaip medžiai
džiūsta, (p. 223)

Senovės išsižadėjusi tauta yra nepajėgi nei išsilaikyti, nei kurti naujų kultūros laimėjimų (išskirta mano - T. M.):

Be lapo nežydi ir vaisiaus neduoda,
O be sulos neišsprogsta, o be šaknų griūva, (p. 223)

Tautos istorija visados yra viena ir vieninga. Praeitis, dabartis ir ateitis susimezga joje į vieną audinį, ir tik šitoje vienybėje slypi tautos stiprybė, jos kūrybiškumo ir jos išsilaikymo laidas. Vadinasi, nei konservatyvinis pasisakymas už senovės prikėlimą, nei avantiūrinis ateities garbinimas nėra tautos poeto kelias. *Poetas visados yra kaip*

*pranašas: jis stipriai yra įsirėmęs į gimtąją žemę, į visą joje vykusią tautos istoriją, į jo kerojančius papročius bei tradicijas, bet jo žvilgis perskverbia ateitį, atskleidžia būsimojus kelius bei uždavinius ir tuo būdu vadovauja tautai (išskirta mano -T. M.). Tautos vadovai nėra nei atžangininkai, kurie stovi nugara į ateitį; nei pažangininkai, nūsikusę nuo praeities. Tautos vadovai yra anie Ad. Mickevičiaus *dvisparniai* galiūnai, kurie apie save sako:*

Turiu, turiu tuodu sparnu:
kairiuoju praeitin, ateitin dešiniuoju
trenksiu.⁴⁸

Suimti savyje praeitį ir ateitį, sujungti jas vienon sutartinėn, supinti jas į vieną giesmę ir ją dovanoti tautai - štai poeto uždavinys kenčiančios Tėvynės valandą.

IV

Vis dėlto senovė nėra vienintelis tautos gundymas jos devynių nelaimių metais. Įtikintas, kad grįžimas praeitin yra neįmanomas, Baranausko giesmininkas atsigrįžta į *mokslo galią* ir ryžtasi būti jo šaukliu tautoje:

Viso svieto mokslus lietuviams paduosiu,
Viso svieto raštus-knygas lietuviškan versiu.
Lietuvninkai žmonės bus visi galvočiai, (p. 222)

Mielas Bernardai, ši pagunda yra nė kiek ne silpnesnė negu noras prikelti „senovę iš amžino miego“. Jeigu praeities pabudininimas vilioja žmogų didžiuotis jo tėvų žygiais, tai mokslo kūrimas žadina žmoguje pasitikėjimą savimi pačiu. Jis žadina kūrybines galias, kurios keičia mūsų žemės veidą ir žada geresnę ateitį. Baranausko giesmininkas regi, kad mokslas padarys tautą sočią ir laimingą:

⁴⁸ Maceinos pastaba: „Taip sako *Vėlinių* Konradas apie save; cit. M. Biržiška, Iš Adomo Mickevičiaus raštų, Kaunas, 1927, p. 85“.

Mokės žemę dirbti, kaip už marių dirba:
Mažiau arę, mažiau sėję, turės daugiau duonos.
Patys sočiai valgys, vaikus auklės laisvėj
Ir, pardavę, kas atlieka, pripils aukso skrynias, (p. 222)

Dar daugiau, šiose svajonėse prabyla ir Dostojevskio „žmogdievio“ motyvas. Ivano Karamazovo haliucinacijų velnias, dėstydamas jam „Geologinio perversmo“ teoriją, pastebi, kad, Dievo idėjai iš pasaulio išnykus, žmonės „mylės savo brolių, nelaukdami už tai atlyginimo. Jie žinos, kad meilė trunka tik gyvenimo akimirka, tačiau jos trumpumo sąmonė tik sustiprins jos ugnį“ („Broliai Karamazovai“). Tas pat girdėti ir Baranausko giesmininko naujame pasiryžime:

Visi pilni laimės tarp savęs mylėsis,
Pilni laisvės, patogumo viežlyvai žmonėsis.
Ir augs giesmininkai karštos meilės pilni. (p. 222)

Šaliakūninės gerovės mokslas sukurs meilės pilną bendruomeninį tautos gyvenimą. Tuo būdu mūsų tauta pasidarys garsi: „Eis mūsų skardas per visą pasaulį“, iš visų kraštų suvažiuos žmonės „mūsų laisvės, ramios mūsų žemės pažiūrėti“ (p. 222). Mūsų gyvenimas bus įamžintas kultūriniuose laimėjimuose, „ir gyvensi tu, Močiule, per devynis amžius“ (p. 222). Perspektyvos žavingos! Nenuostabu, kad mokslo vilionių buvo patrauktas ir Maironis, savo „Jaunimo giesmėje“ smerkęs Tėvynės palikimą, žadinęs žemės ir jos dainų meilę, kvietęs į kalavijo žygius ir visą šį karščiu alsuojantį eilėraščių užbaigęs žmogiškosios kūrybos apoteoze:

Į darbą, broliai, vyrs į vyrą,
Šarvuoti mokslu atkakliu!
Paimsme arklą, knygą, lyrą
Ir eisime Lietuvos keliu.⁴⁹

⁴⁹ Maceinos nuoroda: „*Pavasario balsai*, Wuerzburg, 1947, p. 44“.

Vadinasi, *darbas, mokslas ir menas* (išskirta mano - *T. M.*) yra Lietuvos kelias, vedąs į jaunos Tėvynės atgimimą. Skelbti šį kelią, jį rodyti ir juo vesti esąs poeto pašaukimas tautoje.

Ką tad atsako Baranausko Lietuva į šitoki tautos kelio supratimą?
Mokslo kelią, kaip ir senovės, Lietuva atmeta:

Ne taip, sūnel, kalbi, kaip kalbėt išpuola,
Ne tą kelią išsirenki, katras laimėn veda. (p. 222)

Kodėl? Kodėl pasitikėjimas mokslo galybe nėra tautos kelias į jos gyvenimo laimę? Baranauskas nurodo keletą priežasčių.

Visų pirma mokslas negali būti tautos kelias todėl, kad *jis nekeičia žmogaus*-. „Visi svieto mokslai pageidų negesa“ (p. 223). Tai yra paprastutis posakis, tačiau suima savin visą mokslo tragiką. Mokslas keičia gamtą, jis palenkia pasaulį, jis padaro jį žemės valdovu, tačiau patį mokslo kūrėją jis palieka tokį, koks jis buvo ir anksčiau. Mūsojoje prigimtyje glūdiš suskilimas, kurį šv. Povilas vadina „nuodėmės įstatymu“ (plg. Rom. 7,23), mokslo priemonėmis nėra ir negali būti pašalintas. Tai yra ne tik krikščionybės teigimas, bet sykiu ir giliausias kiekvieno žmogaus patyrimas. <...> O kol žmogus nėra perkeistas, tol ir mokslo „visa šviesa pilna dūmų“ (p. 223), tol ir jo „kaitra sopulinga“ ta prasme, kad ji tik dar ryškiau parodo mokslo priemonių negalią į mūsų žmogiškąsias gelmes ir jas išvalyti. Statyti tad tautos gyvenimą ant mokslo reiškia grįsti jį esmėje paviršutinišku dalyku, papuošiančiu tautą iš viršaus, bet nesugebančiu jos perkeisti viduje.

Iš kitos pusės, mokslo tragika glūdi *jo negalioje nuraminti žmogaus dvasią*. Putino posakis, kad moters meilė tinka poeto troškuliui „sukelti, bet nenuraminti“ („Tarp dviejų aušrų“), gali būti visiškai pritaikomas ir mokslui. Pasaulis kaip mokslo objektas yra praktiškai neišsemiamas:

Viso tikro mokslo tu neišmanysi,
Anei giesme, anei žodžiais neišpasakysi.

Kas platumą žemės, ar marių gilybes,
Ar kas kada išmieravo padangių aukštybes...
Visų mokslų nėra galo, ba išmintis - Dievo. (p. 233-234)

Tuo Baranauskas nori pasakyti, kad tikrai Kūrėjas gali išvelgti būti ligi jos gelmių, bet ne žmogus. Žmogui yra lemta pažinti tikrai dalimis ir tik dalis. Todėl mokslas jo dvasios niekad nepasotina ir nenuramina. Statyti tad tautos gyvenimą ant mokslo reikštų kelti troškulį ir sykiu jo nepatenkinti, vadinasi, padaryti tautą neramią, nenurodant jai šio nerimo priežasčių ir priemonių jam pergalėti. Ivano Karamazovo svajonė, kad „žmogdievis“, be saiko „savo valia ir savo mokslu apvaldęs gamtą“, pajus „tokį smagumą, kad šis atstos jam visas dangiškujų linksmybių viltis“ („Broliai Karamazovai“), yra didžiulė iliuzija, apgaudinėjanti žmogų nuo pat rojaus laikų. Pasitikėti ja poetui ir padaryti ją savo giesmės turiniu reikštų apsigauti ne tik pačiam, bet ir apgauti tautą.

Iš mokslo kyląs turtas tautai laimės taip pat neteikia. Baranausko Lietuva teisingai pastebi, kad:

Buvo sviete daugel turtingiausių žemių,
Turtais lepo, turtais gaišo, dabar kaip nebūta, (p. 223)

Turtai tautai yra dar menkesnė jos išsilaikymo garantija kaip tiesioginis mokslo kūrimas. Jeigu mokslas dar lenkia tautos žvilgį į objektyvinę būti, tai turtai iš esmės yra skirti subjektyviniams reikalams patenkinti. Todėl jie ugdo buržuazinius polinkius, savimeilę, pavydą; žodžiu, „didi turtai ištvirkina ir padaro vaidą“ (p. 234). Tauta, kuri vaikosi turtų ir jais grindžia savo istoriją, yra pasmerkta žlugti todėl, kad ji paneigia dvasines vertybes. Kai pirkkliai tampa, kaip Apreiškimas sako, „žemės kunigaikščiais“ (Apr. 18,23), vadinasi, kai jie apsprendžia tautos gyvenimą ir jį valdo, tuomet šios tautos galas yra arti, nes pirkkliai pardavinėja ne tik vyną ir aliejų, arklius ir vežimus, skaistvairį, geležį ir marmurą, bet ir „žmonių sielas“ (Apr 18, 13). Jie pardavinėja principus ir vertybes, šventenybes ir aukas. *Pirkliui nieko nėra šventa.*

Kai pirkliai virsta tautos vadais, tauta netenka skonio šventenybėms. Jos likimas yra likimas ano pasaulinio miesto, su kuriuo prekiavo visi žemės karaliai, kuris tačiau buvo „viena valandą sunaikintas“ (Apr. 18, 19), nes jame „buvo rasta kraujo pranašų ir šventųjų“ (Apr. 18, 24). Štai kodėl Baranausko Lietuva išpėja savo giesmininką nesivaikyti turto ir nebūti jo šaukliu.

Klaidinga tačiau būtų manyti, kad Baranauskas mokslą neigia iš esmės. Anaiptol! Kaip jis neneigia senovės vaidmens tautos gyvenime, taip neneigia nė mokslo. Jo Lietuva sako, kad:

Tėveliai per amžius nelaimės kentėjo,
Ką daėjo, ko patyrė, vaikeliams paliko,
Ir sužėlė mokslas, lygiai girios medis. (p. 223)

Kitaip sakant, mokslas yra tautos patyrimo perdavimas iš kartos į kartą. Jis ateina iš senovės glūdumos ir eina į ateitį. Jame yra objektyvuoti mūsų tėvų laimėjimai. Tačiau ne jis yra tautos gyvenimo tikslas. Kaip senovė teka neregimai tautos dvasioje, taip ir mokslas pasilieka jos būtyje kaip gaivinanti bei statanti jėga, tačiau ne kaip pagrindas. Senovės apoteozė suardo tautos istoriją. Mokslo apoteozė pakerta tautos dvasios gilumą, pastūmėdama ją į pasaulio apraiškų pirmenybę prieš būties gelmes, mokslui neprieinamas ir neištiriamas. Nė vienas tad kelias tautai yra neteiktinas. Abu jie yra tautai būtini, ir tautajais žygiuoja. Bet jie nėra esminis tautos gyvenimo būdas. *Tauta būna ne senoviškai ir ne mokliškai.* Jos egzistencija yra daugiau negu tik praeitis ir daugiau negu tik mokslo laimėjimai.

Tu paklausi, mielas Bernardai, koku tad keliu Baranauskas nori vesti mūsų tautą ir kokio kelio šaukliu jis nori matyti poetą? Į šį mums visiems taip rūpimą klausimą atsako jis pats savo Lietuvos žodžiais:

Tu netrokšk, vaikeli, žemėj daugiau nieko,
Tiktai dvasios, tiktai meilės, gyvenimo gero.

Keliantis ir gulant, vakarą ir rytą,
Dirbant, valgant, pasilsint tu tik meilės
ieškok, (p. 224)

Net ir maldoje reikia visa pamiršti, o prašyti „meilės, tiktai meilės“ (p. 225). Vadinasi, *meilė yra tautos kelias, ir poetas yra meilės šauklys tautoje*. Jo giesmė turinti kreipti žmonių akis ne atgal į praeitį, ne žadinti juose mokslo alkį ar turtų godumą, bet diegti meilę kaip vi-suotinę būseną, kaip žmogiškosios egzistencijos pagrindą, kaip tau-tos vienybės ir tuo pačiu jos išsilaikymo laidą. Tiktai būdamas *meilės giesmininkas*, poetas pažadina žmonių širdis ir tuo būdu laimi pasi-sekimo savo giesmei:

Tada tavo žodžiai bus karšti kaip ugnis,
Tavo giesmės lips į širdį, kaip liepsna į malkas, (p. 225)

Meilė yra vienintelis žmogiškųjų asmenų tiesioginio susitikimo ir su-sigyvenimo būdas. Ji yra egzistencijų susilietimas. Meilėje žmogus iš-eina iš savęs, kad būtų kitame. Buvimas drauge, kuriam žmogus es-mingai yra apspręstas, vyksta tiktai meilėje. Tautinė bendruomenė gali išsilaikyti tiktai meilės pagrindu, o poetas gali šioje bendruomenėje turėti pranašo ir vadovo vaidmens taip pat tiktai meilės giesme. Ne-nuostabu todėl, kad savo „Giesmininko pasikalbėjimą su Lietuva“ Ba-ranauskas baigia meilės apoteoze ir joje regi vienintelį dalyką, kurį poetas visa savo galia turi skelbti tautai.

Be abejo, meilė pati savimi nepanaikina tautos nelaimių ir jos kančių. Tačiau ji pažadina tautoje *jėgą kęsti*. O tai yra pats svarbiausias dalykas. Žemiškoji žmogaus egzistencija yra grėsminga ne tuo, kad nuolatos yra išstinkama kančios, bet tuo, kad dažnai ji pritrūksta jėgos šią kančią prisiimti ir ją iškęsti. Kančia, kaip ir viskas šioje žemėje, yra dviašmenis kalavijas. Iš vienos pusės ji žmogų valo ir skaistina, nuženg-dindama į jo būtį Dievą; iš kitos tačiau ji jį ardo ligi visiško nužmo-ginimo. Šalia pašvenčiamosios pusės kančioje slypi ir demoniškoji arba,

kaip N. Berdiajevas vadina, pragariškoji pusė.³⁰ Tačiau ši pragariškoji kančios pusė, sunaikinanti žmogaus būtį, atsiskleidžia tik tada, kai žmogus neturi jėgos kęsti, kai jis kančios esti išinkamas *prievarta*, kai jis ją neša šaukdamas ir vaitodamas. Čia tad ir pasirodo meilės reikšmė. Meilė teikia žmogui jėgos kęsti ir tuo būdu apsaugo jį nuo pragariškojo kančios naikinimo. Turėdamas meilės,

Tada vargus vargsi, bėdas bėdavosi,
Kančias, skausmus ir nelaimes iškentėsi linksmas.
Visi prispaudimai bus tau kaip dulkė,
Kraują, dūšią Dievui duosi su dideliu džiaugsmu, (p. 225)

Jeigu tad tauta turi meilės, jeigu meilė yra virtusi tautos būseną, tuomet jokios devynios nelaimės jai nėra pavojingos. Meilė padaro ją atsparią kančios ardomajai jėgai, tauta iškenčia ją ištikusius negandus ir prisikelia išskaistinta bei sustiprinta tolimesniam gyvenimui. Poeto uždavinys čia pasirodo esąs pagrindinis ir tiesiog net lemtingas. Skelbdamas meilę, jis iškelia tautoje galią kęsti ir tuo būdu jai pagrindą išsilaikyti. Šia prasme poetas yra iš tikro tautos pranašas, nes jo rankose glūdi tautos ateitis.

Vis dėlto ir meilės kelyje poetas gali paklysti. Jis gali ieškoti meilės netikruose šaltiniuose. Jis gali skelbti netikrą meilę ir tuo būdu tautą suklaidinti. Todėl Baranausko Lietuva ir išpėja savo giesmininką, kad nepaliktų savo širdies ten, kur jis meilės neras:

Tu negausi meilės nei moksle, nei sviete, (p. 225)

Mokslo kelias yra proto kelias. Jis, kaip matėme, tautos egzistencijos nepatikrina, žmogaus širdies nepasiekia, jo prigimties nekeičia. Tirti būti mokslo priemonėmis dar anaipol nereiškia rasti meilės, ja pačiam išsižiebtį ir kitus ja išžiebtį. Tas pat yra ir su pasauliu. „Svieto“ žodžiu Baranauskas čia supranta visą profaninę žemiškojo mūsų buvimo pusę, tąją kasdienybę, kurioje prapuola mūsų Aš, pra-

³⁰ Maceinos pastaba: „plg. *De la Destination de l'Homme*, Paris, 1935“.

nykdamas daiktuose, kurie meilės nežino. Meilė kaip ekstatinė mūsų būseną kasdienybėje iš esmės negyvena. „Svietas“ meilę žudo, nes jis veda *daikto*, ne asmens būseną. Todėl jame meilės rasti negalima. *Poetas, kuris nusileistų į „svietą“, vadinasi, kuris prapultų kasdienybėje, save sudaiktindamas, tuo pačiu paklystų savo pasaukimo kelyje ir paneigtų save kaip meilės šauklį* (išskirta mano-T. M). Tokio susidaiktinuso poeto vaidmuo tautoje būtų panašus į pranašo vaidmenį, pasistačiusį pinigų keitimo stalą Viešpaties šventykloje.

Kas tad yra meilės šaltinis? Baranausko Lietuva atsako: „Tik bažnyčioje iš altoriaus ir dvasiškam darbe“ (p. 225) slypi meilės versmė. Tai yra *krikščioniški žodžiai, dabarties žmogui per daug papras-ti, kad jis suvoktų jų prasmę* (išskirta mano - T. M.). Išvertus juos į sudėtingesnę kalbą, būtų galima pasakyti: *meilės šaltinis yra Nukry-žiuotasis ir istorijoje amžinai su mumis gyvenęs Dievas*. Būdamas meilė savo esmėje, Jis yra meilės Kūrėjas ir jos Skelbėjas. Meilė atprašė Jį į žmogiškąją prigimtį, meilė nuvedė Jį į Kalvariją, meilė apgyvendino Jį mūsų bažnyčių altoriuose. Kristus niekad nėra vedęs daikto būseną, vadinasi, niekad nėra prapuolęs kasdienybėje. Jis yra aukščiausias asmeniškumas, vienintelis Asmuo, kuriame egzistencija yra pakilusi ligi ekstazės ir todėl virtusi gryna meile. Artintis prie Jo reiškia artintis prie meilės. Įsižiebtį Juo reiškia įsi-žiebtį meile. Melstis Jam reiškia melstis meilei. Todėl Baranauskas paragina ir savo giesmininką:

Dabar abu klaupkim prie Dievulio kojų,
Visa širdžia šventos meilės nuo Dievo prašykim.
Tegul šventas kraujas iš Jo šono švento
Meilės ugnies kibirkštėlėm mūsų širdin krinta, (p. 225)

Tai yra esminė poeto malda. Sukniubti prie Nukryžiuotojo kojų ir išvelgti į Jo meilės paslaptį, panerti savo sielą visuotinėje Jo Dvasioje, savo giesmę perpinti paskutiniais Jo atodūšiais - štai poeto uždaviniai meilės akivaizdoje. *Pasirodžius pasaulyje Kristui ir mirus Jam*

*už žmoniją, joks poetas negali praeiti pro šią meilės dramą su ja nesusi-
dūręs ir į ją vienaip ar kitaip nereagavęs* (išskirta mano - T. M.). Olim-
pinis nusigrėžimas nuo Kalvarijos yra kartu nusigrėžimas ir nuo
pagrindinės poetiško įkvėpimo versmės. Šv. Dvasia, „jau kryžiuje
duota“ (pop. Pijus XII), pokristinėje istorijoje yra *viso ko* įkvėpėja. Ji
įkvepia pranašus, kunigus ir poetus. Ji vienintelė slepia laikų paslap-
tį, apreikšdama ją tam, kas ją priima į save. Poetas, kuris praeitų pro
Išganytojo siunčiamą Dvasią, tuo pačiu išiveltų į antikinę istorijos
pergyvenimą; istorijos, kuri rieda ratu be jokios prasmės ir be jokio
tikslu. Tokiu atveju jis nemokėtų nieko tautai pasakyti, išskyrus tuš-
čią paraginimą atgal. Štai kodėl Baranausko Lietuva, būdama krikš-
čioniška, suvokia, iš kur poetas gali semtis vadovaujančių giesmių,
todėl paklupdo jį prieš Nukryžiuotąjį ir liepia melstis, „kad mus
Šventa Dvasia dabar aplankytų“ (p. 225). O kai poetas bus jos pilnas,
jis pradės savaime *kalbėti*, kaip ir anie pirmieji krikščionys Jeruzalės
Sekminių dieną, kada „kiekvienas girdėjo juos kalbančius savo kal-
ba“ (ApD 2, 6). Šv. *Dvasia prabilo poetažo tautos lūpomis*:

O kaip keliu šituo aplankys tau Dievas,
Tu žinosi, ką sakyti prieš Lietuvos vaikus, (p. 225)

Šiuo dvieiliu Baranauskas užbaigia savo pasikalbėjimą nurodydamas,
kad tikrasis poetinės išminties šaltinis yra *dieviškoji išmintis* - *Sop-
hia*, apsireiškianti kaip visuotinės Meilės galia. Poeto pareiga yra pa-
sinerti šioje išmintyje, būti jos pilnam, o tada jis žinos, ką turi skelb-
ti savo tautai, kur ją vesti ir kuo ją stiprinti bei guosti. Pradėjęs ap-
gaulingų kelių kritika, Baranauskas baigia savo poemą *tikrojo* kelio
nurodymu; kelio, kuris yra meilė, trykštanti iš išikūnijusiojo ir Nu-
kryžiuotojo Dievo ir apsireiškianti Šventosios Dvasios apsigyveni-
mu žmogaus egzistencijoje. Būdama krikščioniška, lietuvių tauta
negali pasilikti tiktai prigimties plotmėje kaip etnis vienetas. Ji
negali pasitenkinti tiktai mokslo darbais kaip kultūrinė bendruo-
menė. Ne, ji turi kopti ligi antgamtinių sferų, jose rasti galutinį

pagrindą, įvykdyti krikšto pažadus ir tuo būdu įsijungti į atpirktąją žmoniją kaip pilnavertę jos narę.

Kas tad yra poetas tautos akivaizdoje, mielas Bernardai? Tai yra šio pilnutinio tautos kelio saugotojas. Dar daugiau, tai vedėjas šiuo keliu. Poeto giesmės įtaka tautai nesibaigia psichologinio išpūdzio pažadinimu. Ji sminga ligi pat tautos gelmių ir jas vienaip ar kitaip formuoja. *Poetas yra tautos žiedėjas*. Todėl kai Pats siunti savo dainą „gimtąjį Nemuno kaiman“, iš tikro siunti žodį, kuris tampa kūnu ir apsigyvena tarp mūsų, nes *poeto žodis ypatingu būdu yra amžinojo Logos prasmuo*. Baranauskas giliai suprato poetinio žodžio reikšmę tautai, todėl savo pasikalbėjime ir norėjo nukreipti tautos giesmininkus tikrojo jų pašaukimo keliu. Šis pasikalbėjimas, kaip pradžioje sakiau, yra labai paprastas, todėl daugeliui nevertingas. Iš tikro tačiau jis slepia gilią mintį, būtent: *poetas veda tautą tuo, kad jis yra vedamas šv. Dvasios*. Vesti ir būti vedamam yra poeto likimas: vesti žmones ir būti vedamam Dievo. Man atrodo, mielas Bičiuli, kad *mūsų dienų poetai yra pamiršę kaip tik šią antrąją savo likimo pusę. Jie mėgina vesti, tačiau jie nežino, kad jie turi būti vedami* (išskirta mano - T. M.). Baranausko pasikalbėjimas ir yra priminimas šios pamirštosios pusės. Jis yra priminimas, kad kiekvienas vadovas turi būti *regintysis*. Šiuo atžvilgiu Baranausko poema, nors ir paprastutė savo išraiškoje, darosi aktuali ne tik mūsų tautai, nešančiai devynias nelaimes, bet ir mūsų poetams, ieškantiems savo uždavinių Tėvynės negandų valandą.

Gėrėdamasis pranašišku Tavo vaidmeniu tautos akivaizdoje ir sveikindamas Tave kaip laisvės šauklį, reiškiu Tau bičiulišką savo pagarbą.

Tavo

A. Maceina

Freiburg i. Brsg, 1952 m. spalio 20 d.

Šis A. Maceinos viešas laiškas B. Brazdžioniui yra ryškus *įtikinamos* Baranausko poemos interpretacijos, kuriai Maceina davė pavidalą teikdamas jai savo vidurkį, pavyzdys. Šis vidurkis, kuriame tilpo jo paties pažiūros, mintys, jausmai, paremtas neblėstančiomis vertybėmis, todėl jo interpretacija *mane* įtikina, o Baranausko poemą padaro *gyvu* kūrinium. Kaip matome, interpretacija išties pailgina kūrinio gyvenimą, priverčia pažvelgti į jį nauju žvilgsniu. Tai ir yra kūrinio gyvenimas, jo buvimas laike. Savaime suprantama, kad kūrinys gyvena ilgiau, jeigu jo interpretacija artima daugeliui arba daugelis jį interpretuoja panašiai - teikia jam vidurkį, artimą daugelio dvasiai. Tačiau svarbu ir tai, kad meno kūrinys turi tokių gelmių, kurios lieka nepasiekiamos laike, būtent todėl prie jo ir grįžtama. Tačiau joks teikiamas kūriniumi vidurkis negali kūrinio iki galo atskleisti, nes „kūrinys yra *daugiau* (išskirta mano - T. M.) negu kūrėjo užmojis“⁵¹, jo noras. Kas gi yra šis „daugiau“, kuris, atrodo, kaip tik ir pailgina kūrinio gyvenimą? Norint tai suprasti, manyčiau, reikia išsilyginti į poeto būtį ir jo kūrybą.

⁵¹ A. Maceina, *Filosofijos kilmė ir prasmė*, p. 180.

TREČIAS POKALBIS

**Apie poeto būtį ir kūrybą bei apie tai,
kas yra „daugiau“ jo kūryboje**

T. M.: Kas yra poeto būtis? Kas yra jo kūryba? Kas joje slypi? Atrodo, norint tai suvokti, reikia vėl grįžti prie jau pradėto nagrinėti klausimo, kas yra poetas, kas yra šis, Jūsų žodžiais tariant, „rytmečio vulturėlis, neturįs jokio kito paskyrimo kaip čiulbėti“, kas yra tasai...

A. M.:...kurs šitaip gieda? Kas yra jo giesmė? Kas tad yra šis žmogus? Kaip jisai būna sunkioje mūsų žemėje? Kokia yra šito vyturiško jo buvimo prasmė? Kodėl jis gieda ir ką reiškia ši jo giesmė? - Štai klausimai, <... > kurie iškyla savaime... Jie yra sunkūs, nes *poetų mūsų žemėje yra nedaug* (išskirta mano - T. M), o juos klausančių bei suprantančių dar mažiau. Bet pamėginkime įjuos atsakyti! <...> Holderlinas sykį yra pasakęs, kad „žmogus gyvena žemėje poetiškai“. Jeigu pripažinsime, kad taip iš tikro yra, tuomet poetas kaip tik bus paties žmogiškumo išraiška, išraiška to, kas kasdienybės nuo mūsų yra paslėpta, bet kas poeto būtyje apsivalo ir prašvinta. *Nagrinėti poetinę būtį todėl reikš nagrinėti šį paslėptąjį žmogiškumą*. Ir čia turbūt bus priežastis, kodėl poetai visais amžiais yra traukę savęspi mūsų

dėmesį; kodėl mes juos laikėme ir tebelaikome pranašais, žyniais, magais, vadinasi, *aukštesniais žmonėmis*, aukštesniais ne dorine prasme, bet prasme ano pasislėpusio, mūsų akimis, pradingusio žmoniškumo, kuris prabyla jų kūrinuose, sukeldamas mumyse, kaip ir anuose M. Maeterlincko vaikuose, norą pasiimti mus apsupančių daiktų sielas ir eiti ieškoti Mėlynosios Paukštės, tos išnykusios mūsų būties svajonės. Mes stebimės šiais žmonėmis ir laikome juos atkeliavusius iš anos tolimos šalies, kur Mėlynoji Paukštė gyvena. Juk iš kurgi jie tiek daug žinotų apie aną mūsų visų pamirštą kraštą? Ir kaipgi jie galėtų mums taip gražiai apie jį pasakoti? Jie turi būti jo gyventojai. Jie turi būti jo pasiuntiniai pas mus. Poetinės tad būties sklaida <...> nėra [poeto - *T.M.*] *asmeninio* buvimo bei veikimo nagrinėjimas.⁵²

T. M.: O kas tada yra poetinės būties nagrinėjimas?

A. M.: Tai nagrinėjimas kažkokių žmogiškųjų gelmių apskritai. Tai žvilgis atgal į prarastą žmonijos kelią. Tai susimąstymas ties užtrenktais rojaus vartais, kurių raktas yra nusviestas į užkeiktas poetinės būties gelmes. Ir kai šios gelmės sujunda, kai suūžia požeminės jų srovės, tada išgirstame paskendusiujų varpų gaudimą - aną didįjį šauksmą į savą Tėvynę, ir mes suklustame, ir pasidarome tylūs, ir statomės palapines ant šių užaujančių gelmių kranto, nes čia mums gera yra *būti*. Žemėje būti yra sunku. Bet štai poeto giesmė išvaduoja mus iš buvimo sunkumo. Ji perkelia mus į naują būties sritį. Jos paliesti mes pradėdame naujai būti. Argi tad klydo R. M. Rilke teigdamas, kad „giesmė yra buvimas“? Ir ar klystame mes, laikydami poetinę būtį žmogiškiausia būtimi ir jos sklaidoje regėdami kelią prieiti prie paties žmogiškojo branduolio? Poetas yra ne tik Dievo šauklys. Jis yra ir *žmogaus* šauklys. Ir kaip tik todėl jis šaukia žmogų, kad gieda Dievą. Jis yra Viešpaties pasiuntinys žmogui vadovauti. <...> Todėl jo būtyje žmogus ir apsireiškia kaip Dievo paveikslas; apsireiškia ryškiausiai, kiek mes jį galime paregėti šioje apgadintoje ir

⁵² A. Maccina, *Apie poeto būtį ir kūrybą*, p. 165-166.

malones neperkeistoje gamtineje tikroveje. *Poetines būties klausimas esmėje yra žmogaus klausimas*⁵³

T. M.: Ar tai reiškia, kad poetai pašaukti priminti žmonėms apie Dievą-Meilę, kurio jie išsižadėjo ar pamiršo mūsų dabartiniu sunkiu metu?

A. M.: „Kam yra poetai vargingu metu?“ - klausia Holderlinas savo elegijoje „Duona ir vynas“ ir atsako: jie yra „tarsi šventi vyno dievo kunigai, šventą naktį keliaują iš krašto į kraštą“. Atsirėmęs į šį Holderlino klausimą ir atsakymą, Martinas Heideggeris skleidžia galias perspektyvas poeto prasmei žemėje. Vargingas metas, jo supratimu, yra ne tik dabartinis gyvenamasis mūsų istorijos tarpnis, bet apskritai visas žemiškasis mūsų buvimas. *Vargingas* jis yra todėl, kad pažymėtas *Dievo stoka*. „Ne tik dievai ir Dievas yra pabėgę, bet pats dievybės žibėjimas yra užgesęs pasaulio istorijoje.“ Pasaulio buvimas yra pasinėręs į naktį. „Pasaulinė naktis skleidžia savo tamsą.“ Ir ji skleidžia ją vis labiau. Žemiškasis buvimas darosi vis vargingesnis. „Jis yra pasidaręs jau toks vargingas, kad nepajėgia pastebėti Dievo stokos kaip stokos.“ Kokia tad yra poetų paskirtis šią pasaulinę naktį, šį vargingą žemės buvimo metą? Holderlinas liepia jiems, kaip aniems seniesiems Dionizo kunigams, eiti iš krašto į kraštą. M. Heideggeris šį poetinį Holderlino uždavinį išreiškia šitokiu posakiu: „Būti poetu vargingą metą reiškia stebėti pabėgusių dievų pėdsakus“, nes juo toliau, juo labiau šie pėdsakai dyla, ir žmonija pradeda nustoti nuovokos, kuris kelias veda į dievų karalystę.⁵⁴

T. M.: Iš tikro, dievų pėdsakai mūsų žemėje labai pastebimai dyla, bet ar poeto paskirtis yra tik stebėti pabėgusių dievų pėdsakus ?

A.M.: Poetų pašaukimas <...> yra *neleisti* (išskirtamano - *T.M.*) šiems pėdsakams išnykti; priminti juos žmonėms, parodyti juos, apreikšti juos savo giesmėje. Poetai yra dieviškųjų pėdsakų saugotojai. Viskas

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat, p. 167.

pasaulyje yra apdilę ir apmirę. Dievas miręs arba pabėgęs. Mirtis neaiški. Meilė neišmokta. Bet kol yra poetų, tol pro visus šiuos griuvėsius tebešvyti praėjusiųjų dievų pėdos ir kelias į jų karaliją tebėra regimas.⁵⁵

T. M.: Atrodo, kad poetų vaidmuo mūsų gyvenime turėtų būti itin svarbus.

A. M.: Ir iš tikro! Juk argi ne per juos prabyla Jo kūrybiškumas pačiu gražiausiu bei prasmingiausiu pavidalu? Argi ne jie išlaiko žemėje prarastosios tikrovės atsiminimą bei ilgesį? Argi ne jie ruošia anas aukso taures, į kurias Malonė pila *keičiantį* (išskirta mano - T. M.) dieviškąjį vyną? Ne veltui tad A. Mickevičiaus Konradas tiktai Dievą ir gamtą telaiko vertais klausytis jo giesmės. Jis dainuoja ne žmoniems. <...> *Poetas dainuoja Dievui*. Gali ši jo giesmė kartais būti ir labai išdidi; gali ji virsti net grasymu ir kova; kiekvienu tačiau atveju ji sklinda Dievo linkui; kiekvienu atveju ji yra skirta anam Didžiajam Kūrėjui. Poeto giesmė yra Viešpaties verta todėl, kad jos giliausias turinys yra Jis Pats savo paslapyje. Poetas yra ne kas kita kaip Dievo šauklys. Tai ano praradimo rytmečio vyturėlis, neturįs jokio kito paskyrimo kaip čiulbėti. Tai anų pirmųjų kūrybos dienų aidas, išlikęs visuotiniame nuodėmės apkurtime. Todėl gili nuostaba pagauna mus visus, išgirdus šį čiulbesį, šį nepaprastą garsą iš anapus. Ir mes klausiamo: <...> Argi šis paprastas pilkas žemės paukštis nėra dailidės sūnus iš Nazareto? Argi jis nėra mūsų giminės? O vis dėlto jis mums sako *kažką* (išskirta mano - T. M.) *naujai* Ne, ne nauja! Jis sako mums mūsų pačių giliausius ilgesius. Jis sako mus pačius, bet taip, kaip mes nesame, tačiau *kaip trokštame* (išskirta mano - T. M.) būti. Šis paprastas pilkas žmogelis atsistoja priešais mus mūsų troškulio pavidalu. Jame mes atpažįstame patys save...⁵⁶

T. M.: Jeigu poetų vaidmuo toks svarbus, kaip Jūs sakote, tai kas galėtų atsitikti jiems išnykus?

⁵⁵ Ten pat, p. 167.

⁵⁶ Ten pat, p. 165.

A. M.: Kai poetai iš pasaulio išnyks, kai istorija iš tikro pasieks O. Spenglerio pranašautą žieminių kultūros tarpsnį ir „vietoje lyrikos imsis technikos, vietoje tapybos statys laivus“, tada ateis pasaulio vidurnaktis ir jame užges paskutinė dieviškumo žara; tada kelias į dievų karaliją bus galutinai prarastas.⁵⁷

T. M.: Atrodo, kad mes gana sparčiai artinamės prie tokio Spenglerio pranašauto „žieminio kultūros tarpsnio“.

A. M.: Tačiau kol *dar* (išskirta mano - T. M.) esama šių dieviškųjų vyturių gėstančioje mūsų padangėje, tol esame tikri, kad viršum mūsų dar tebešviečia saulė, nors jos kartais ir nebematome.⁵⁸

T. M.: Kaip suprantu, Jūs kalbate apie poetų buvimo prasmę. O šio buvimo prasmė slypi kaip tik jų kūryboje. Nes kokių dar jie gali turėti priemonių, kad saugotų tuos dylančius dievų pėdsakus?

A. M.: Kitokios priemonės jie neturi. <...> Tik <...> *savo giesmę. Ne poetų asmenybė yra dieviškumo sargas pasaulyje, bet jų kūriniai.*⁵⁹

T. M.: Tačiau ar ši giesmė nėra apgaulė? Ar ji nėra tik svajonė, graži fantazija? Ar ji nesudūžta susidūrusi su mūsų tikrove ir ar ši tikrovė neatskleidžia šios giesmės apgaulingumo?

A. M.: Iš tikro, šie klausimai yra tokie svarbūs, kad prie jų reikia valandėlę stabtelėti.<...> Turbūt atsimeni, kaip N. Gogolio apysakoje „Tarasas Bulba“ Bulba nusiveda pakrūmėn išdaviką savo sūnų ir, atlaužęs šautuvo gaidžiuką, jam sako: „Aš tave pagimdžiau, aš tave ir užmušiu“. Ir mes sudrebame, kai trinktelia Bulbos šūvis. Mes jaučiame, kad pagimdymas dar nėra pagrindas savo gimdiniui nužudyti. Tačiau mes nė kiek nesijaudiname, kai F. Dostojevskis savo romane „Nusikaltimas ir bausmė“ iškeldina Svidrigailovą į Ameriką tuo būdu, kad pasiūsdina jam kulką į smilkinį. Dar mažiau piktinamės, kai Miguel de Unamuno savo „Ūkanose“ nutaria nužudyti savo veikėją Perezą, bet dar leidžia šiam atkelti į Salamanką pas

⁵⁷ Ten pat, p. 167.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat.

rašytoją ir prašyti pasigailėti jo gyvybės. Koks čia yra skirtumas? Ogi tas, kad Bulba yra savo sūnaus *tik* (išskirta mano - *T. M.*) tėvas, *tik* gimdytojas, tuo tarpu F. Dostojevskis ir M. de Unamuno yra Svidrigailovo ir Perezio *kūrėjai*. Posakis „aš tave pagimdžiau, aš tave ir užmušiu“ yra klaida, net jeigu ją darytų ir literatūros personažai. Bet posakis „aš tave sukūriau, aš tave ir užmušiu“ yra gili tiesa. Jis išreiškia absoliutinį kūrinio priklausomumą nuo savo kūrėjo, priklausomumą pačioje būtyje. Viename savo laiške Holderlinas poetinę kūrybą yra pavadinęs „nekalčiausiu iš visų užsiėmimų“ kaip tik todėl, kad *kūrybos pasaulyje nėra apsisprendimo rimties*. <... > *Sukurtoje* (išskirta mano -*T. M.*) tikrovėje nėra nei puolimo, nei atpirkimo, nei rojaus, nei Golgotos...⁶⁰

T. M.: Nes viskas čia, kaip galima numanyti, priklauso nuo paties kūrėjo valios: jis gali pašaukti žmones iš nebūties ir juos nužudyti, nustumdyti ar pašventinti. Savo pasaulyje jis gali viską daryti savo nuožiūra, nesiimdamas už tai jokios atsakomybės. Ar tai nepanašu į savotišką žaidimą?

A. M.: Kad *poetinė kūryba yra žaismas*, tuo niekas negali abejoti. Jau pats tik vienas jos sugretinimas su darbu parodo jos žaisminį pobūdį. Todėl M. Heideggeris, aiškindamas minėtą Holderlino teigimą, kad poetinė kūryba esanti nekalčiausias iš visų užsiėmimų, ir sako: „Poetinis kūrimas pasirodo kukliu žaismo pavidalu. Su nieku nesusirišęs jis išranda savą vaizdą pasauli ir pasilieka įsijungęs į vaizduotės sritį. Todėl šis žaismas ištrūksta iš apsisprendimo rimties, nes apsisprendimas šiaip ar taip yra kaltas. Tuo tarpu poetinis kūrimas yra visiškai nekaltas ir sykiu nepasėkingas. <...> Poetinis kūrimas yra lyg sapnas, bet ne tikrovė; žaismas žodžiais, bet ne veikimo rimtis“. Todėl <... > į klausimą, kas yra poetinė kūryba: žaismas ar būtis, turime atsakyti: *žaismas*.⁶¹

T. M.: O kas yra žaismas tikrąja savo esme? Nes atrodo, kad žaismas - tai nerimtumo apraiška.

⁶⁰ Ten pat, 168.

⁶¹ Ten pat, p. 169-170.

A. M.: Iš tikro <...> sutemusiamė mūsų buvime žaismas mums atrodo kažkokios nerimties apraiška. Tiesa, mes kartais dar žaidžiame, bet šiam žaismui skiriame tik *atotampas po darbo prasmę*. Žaismas yra išijungęs mums į tą pačią mūsų kasdieninio buvimo reikalų eilę, kaip miegas, valgis, poilsis... Aukštesnės prasmės mes jame nebematome. Jis yra virtęs tiktai kūniniu, tik sveikatos - nervų ir raumenų — priemone, o dvasinė ir dieviškoji jo žymė yra visiškai užtrinta. Todėl kai žemėn atėjo Kristus ir atnešė Evangeliją - *Linksmą Naujieną*, mes priėmėme ją, tiesa, kaip naujieną, tačiau niekaip nesupratome, kodėl ji turi būti *linksmą*. O jeigu vis dėlto būtume supratę? Jeigu linksmoji jos pusė būtų atsistojusi mums prieš akis visu savo gaivalingumu?⁶²

T. M.: Įdomu, ką tada būtume darę?

A. M.: Ką mes būtume tuomet darę? Ne ką kita kaip tai, ką skelbė pranašas: „Džiūgaukite Viešpačiui visos širdys: linksminkitės, džiaukitės ir *žaiskite* (išskirta mano - T. M.)\ Giedokite psalmes Viešpačiui kanklėmis, kanklėmis ir arfos skambėjimu; trimitais ir ragų balsais džiūgaukite Viešpaties Karaliaus akivaizdoje. Tegul užia jūra su savo pilnybe ir žemės rutulys su savo gyventojais. Teploja upės rąkomis, kartu tedžiūgauja kalnai Viešpaties akivaizdoje, nes jis ateina: jis ateina valdyti žemės" (Ps. 97, 4-9). Kitaip sakant, *mes būtume žaidę*-, visa žemė su savo gyventojais ir su savo gamta būtų žaidusi ateinančio Viešpaties akivaizdoje. Visuotinis džiaugsmas, apsieiškiąs žaismo pavidalu, stovėjo pranašo regėjimuose kaip atsakymas į Viešpaties Karaliaus pasirodymą žemėje. Ir ką šis visuotinis žaismas būtų atskleidęs? Ar visuotinę nerimtį? Anaip to! *Jis būtų atskleidęs visuotinį išvadavimą ir žmogaus perėjimą į naują būtį*. Psalmės ir giesmės, kanklės ir arfos, trimitai ir ragai, užaujančios upės ir jūros būtų buvę šio naujo buvimo ženklai. Išvaduotasis žmogus būtų pradėjęs būti žaisdamas. Šiandien mes taip ir darome. Deja, tik bažnyčiose trumpų liturginių valandėlių metu, nes visa mūsų kasdienybė tebėra

⁶² Ten pat.

valdoma nuodėmės, o *nusidėjėliai nežaidžia*. Tačiau kulte kaip tik išeina aikštėn anasai visuotinis džiaugsmas...⁶³

T. M.: Bet jeigu poetinė kūryba yra žaismas, tai tada ji turi būti kažkokios aukštesnės būties išraiška.

A. M.: Jeigu poetinė kūryba yra žaismas, o tokia ji yra pačia savo esme, tai tuo pačiu ji yra kažkokios aukštesnės būties išraiška; tuo pačiu ji yra išraiška anos dieviškosios būties, kuri, Amžinosios Išminties tvarkoma, įsivelka į žaismo drabužį. Poezijoje būtis prabyla dieviškuoju savo pagrindu; būtis nepaliesta nuodėmės prakeikimo; būtis, kurioje pakanka žaisti, kad būtum, neuždarbiaujant gyvenimo duonos savo kaktos prakaitu. Žaisminis poezijos pobūdis išskiria ją iš visos nuodėmingos ir todėl darbu ap sunkintos mūsų tikrovės; išskiria tam, kad mus keltų į kitą, aukštesnę bei *tikresnę* (išskirta mano - T. M.) tikrovę. *Poezija yra esmingai šauklis aukštyn*; šauklis ne poeto intencija, bet pačiu kūrinio buvimu pasaulyje. Jau tik pats vienas poetinio kūrinio pasirodymas yra mūsų kvietimas kopti aukštyn. Pati poetinė būtis yra dieviškumo skelbėja. Pats kūrinys yra anos tikrovės išraiška.⁶⁴

T. M.: Bet ar pats poetas žino, kad savo kūriniumi išreiškia kitą tikrovę?

A. M.: Gali poetas apie tai visai negalvoti; gali jis net priešingai norėti; gali savo sąmonėje jis būti net ateistas; tačiau *savo kūriniumis visados reikš dieviškosios būties buvimą bei veikimą* (išskirta mano - T. M.); savo kūriniumi jis visados skelbs pražygiavusį per pasaulį Dievą ir saugos Jo pėdsakus pasaulinės nakties tamsoje. Čia kaip tik ir glūdi *metafizinė* poetinės kūrybos prasmė.⁶⁵

T. M.: Atrodo, Jūs kalbate apie esminę, tačiau daugeliui šiandien, regis, ne tiek nežinomą, kiek tiesiog nelabai svarbią, todėl ir primirštą poezijos prasmę. Ar daug poezijos tyrinėtojų gilinosi būtent į šią prasmę?

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Ten pat. p. 170-171.

⁶⁵ Ten pat, p. 171.

A. M.: Ne vienas *krikščionis* (išskirta mano - *T. M.*), tyrinėdamas poeziją, yra kėlęs rojinį jos pobūdį. Sakysime, J. Maritainas teigia, kad poezijoje ir apskritai mene išsikūnija šv. Pranciškus Asyžietis, sakąs žvėrimis pamokslą. Ką J. Maritainas nori tuo pasakyti, paaiškina tolimesni jo žodžiai: „Menas vaizdais atstato rojų: ne žmoguje, ne gyvenime, bet sukurtame veikale“. Jis atstato pirmąją vienybę bei sandorą tarp daiktų, tarp žemės ir dangaus, tarp žmogaus ir Dievo. Čia viskas, sako J. Maritainas, yra *tvarka ir grožis* (išskirta mano - *T. M.*); čia nėra jokio suskilimo; čia susijungia juslingumas su dvasingumu; bet kuri aistra čia nušvinta; bet kuris kraujo karštis pakyla ligi protingumo; bet kuris žmogiškumas kvėpuoja dieviškumu. Tai, apie ką Ovidijus dainavo savo „Metamorfozėse“ ir ką krikščionybė mums skelbia prarasto rojaus paveikslu, visa tai apsieiškia poetinėje kūryboje. Todėl I. Zangerle ir sako, kad „poetas kalba iš sapno, iš žmonijos sapno apie rojų“. Todėl E. Staigeris ir tiki, kad „lyrikoje yra saugojama rojinio buvimo liekana“.⁶⁶

T. M.: Visa, ką sakote, visi Jūsų pateikti pavyzdžiai tarsi byloja apie tai, kad poetinė kūryba ir tikrovė labai nutolusios viena nuo kitos. Koks tada yra poezijos ir tikrovės santykis?

A. M.: Visi šie posakiai *nurodo* (išskirta mano - *T. M.*) į poetinės kūrybos skirtingumą nuo mūsų tikrovės; visi jie tačiau išreiškia sykiu ir žmogaus ilgesį paregėti tai, ką poezija vaizduoja. Visais jais norima pasakyti, kad *poezija yra pirmąją ir tikrosios būties paveikslas* (išskirta mano - *T. M.*). Ne tai yra tikra, kuo mes šioje žemėje gyvename ir rūpinamės, bet tai, kas mums poezijoje yra atskleidžiama. Ne poezija yra ištekėjusi iš mūsų dabartinio buvimo, bet dabartinis mūsų buvimas yra nuklydęs nuo poezijos. Ne poezija yra iliuzija, bet šis nuodėmingas, pagal ateistinę svajonę sukurtas pasaulis. <...> Poeto žodis nėra „išmislas“, nėra grynas vaizduotės gaminytis, bet būties statymas, jai pamato tiesimas. *Poetas grindžia būtį*. Jo „giesmė yra buvimas“. Šie daug sykių kartoti R. M. Rilke's žodžiai suima

⁶⁶ Ten pat.

savin giliausią poezijos prasmę. *Poezija reiškia būti*. Bet ne šią apardytą, aptemusią, naktinę būtį, o aną aukštesnę, šviesią, pirmykštę, nekaltą, dieviškąją būtį. *Poezija yra žaismas*. Bet ne šis poilsio, atotampos, sveikatos ar atsigavimo žaismas, o anas dieviškosios būsenos žaismas. Poezija kaip tik todėl yra žaismas, kad ji išreiškia aukštesnę būtį.⁶⁷

T. M.: Jūs teigiate, kad poezija nėra iliuzija, o iliuzija kaip tik yra mūsų nuodėmingas pasaulis, vadinasi, ta tikrovė, kurioje mes visi gyvenam. Ar tai nereiškia, jog poezija paneigia mūsų tikrovę, nes pati yra tikrų tikriausia tikrovė?

A. M.: Poezijos ir tikrovės santykis <...> yra labai savotiškas. <...> *Poezija iš tikro yra netikrovė, tačiau ne tikrovės paneigimu, bet jos peržengimu*. Poetinė kūryba tikrovės neneigia ir negali neigti. Ji ją naudoja (išskirta mano - T. M), ji ima ją į save; ji be jos užtrokštų beorėje savo erdvėje. Bet iš kitos pusės, ji tikrovėje neišsitenka ir ja neišsitemia. Nuolatinis teigimas, kad menas nėra tikrovės fotografija, kaip tik ir išreiškia šį poetinį tikrovės peržengimą. Poezija stovi aukščiau už tikrovę: *ji yra ant tikrovės*. Jeanas Cocteau savo laiške J. Maritainui yra gražiai pasakęs, kad „Dievas nereikalauja savo tikrovės nuorašo“. Jeigu poetas nurašytų tik tai, ką Viešpats yra sukūręs, jo darbas neturėtų jokios prasmės. Tačiau poeto žvilgis siekia toliau negu paprasta regimybė. Jis baigiasi ne daiktais, bet už jų glūdinčiais ir juos laikančiais dieviškaisiais pirmavaizdžiais. Poetas paskaito ne tai, ką Viešpats yra sukūręs, bet tai, ką Jis norėjęs sukurti. Jis išpėja Dievo mintį ir ją savo vaizdais išreiškia. Todėl poeto veikalai niekad nėra daiktų nuorašai, bet daiktų pratęsimas ligi pat dieviškojo jų pagrindo. Poezija yra būties išpildymas. Ji yra tikrovės užbaigimas. Ji yra mūsų troškulio patenkinimas. „Kaip šventasis, - rašo J. Maritainas, - atbaigia savyje atpirkimo darbą, taip poetas atbaigia kūrimo darbą.“ Kaip atpirkimo malonė suklesti šventojo asmenybėje, taip kuriančioji Dievo Dvasia, kuri laikų pradžioje skendėjo viršum cha-

⁶⁷ A. Maccina, Apie poeto būtį ir kūrybą, p. 171-172.

oso ir į tvarkę, suklesti poeto veikaluose. Todėl poetas virsta Dievo-Kūrėjo bendradarbiu."⁶⁸

T. M.: Regis, poezijos santykis su tikrove atskleidžia ne tik „rojinį“ šios kūrybos pobūdį, bet ir apreiškia, jei neklystu, jos kuriamąją galią?

A. M.: Iš tikro <...> šis poezijos santykis su tikrove apreiškia ne tik rojinį poetinės kūrybos pobūdį, kuris mus veda atgal į prarastus amžius, bet sykiu kelia aikštėn ir *transfigūracinę* jos galią, kuri nukreipia mūsų žvilgį į ateitį, į aną visuotinį perkeitimą bei išskaistinimą, taip įsakmiai mums krikščionybės pabrėžiamą. Savo vaizduose išpildydama būtį ir prasiverždama ligi dieviškųjų pirmavaizdžių, poezija virsta atstatytosios būties šaukle ir jos pirmtake. Ji mums sako ne tik tai, kas Viešpaties planuose yra buvę ir kas mūsų yra prarasta, bet ir tai, kas bus, kai šitie planai vis dėlto bus įvykdyti. Ji mums dainuoja ne tik praėjusį aukso amžių, bet ir būsimąjį. Savo žaismu reikšdama dieviškąją būtį, poetinė kūryba pastato ją prieš mūsų akis ir kaip prarastąją tikrovę, ir sykiu kaip *laukiamąjį idealą* (išskirta mano - T. M.).⁶⁹

T. M.: Tai panašu į pažadą, kad laukiamasis idealas bus pasiektas. Ar šiame poezijos bruože neslypi jos religinis pobūdis? Juk ir religija žada mums visuotinį būties perkeitimą.

A. M.: Šia prasme ir poezija, ir religija - abi šios aukščiausios žmogiškojo buvimo sritys — virsta ženklais ateičiai. Kaip eschatologinė yra religija, taip eschatologinis yra menas su poezija.⁷⁰

T. M.: Nes skelbia senojo nuodėmingo pasaulio žuvimą ir naujojo, visai kito - tobulo ir amžino pasaulio gimimą, o gal tiksliau - sugrįžimą į pirmąją Dievo sukurtą pasaulio būseną, kuri yra neišvengiama. Atrodo, visai neatsitiktinai Jūs vadinatė poėtą giesmininku, o jo sukurtą kūrinį giesmę.

⁶⁸ Ten pat, p. 172-173.

⁶⁹ Ten pat, p. 173.

⁷⁰ Ten pat.

A. M.: Ir kasdieninėje mūsų sąmonėje, ir Apreiškime giesmė pasirodo kaip išskaistinto pasaulio bei žmogaus būseną. Todėl yra būdinga, kad perkeistajam ir amžinajam buvimui išreikšti mes neradome geresnio simbolio kaip *giesmė*. Šv. Jono Apokalipsė nuolatos kalba apie *naują giesmę*, kurią gieda dvidešimt keturi vyresnieji ties Avinėlio sostu (5, 9), mergelės arba nesusitepusieji su moterimis (14, 4) ir galop visi palaimintieji... Šis žodis bei garsinis simbolis kaip tik ir yra nurodymas, kad perkeistojoje būtyje žemiškosios poetinės užuomazgos yra išvystomos ligi pilnatvės ir virsta pastovia palaimintųjų būseną. *Visuotinis pasaulio keitimas prasideda jau poezijoje*. <...> Transfigūracinis poezijos bruožas yra jai esminis, ir tuo pačiu jos ryšys su pasaulio *išganomuoju* (išskirta mano - T. M.) perkeitimu yra nepaneigiamas.⁷¹

T. M.: Tad kokias galėtume daryti išvadas?

A. M.: Dabar mes jau galėsime bent apytikriai atsakyti į anuos anksčiau iškeltus aštirus klausimus. *Kas yra poetinė kūryba* (išskirta mano - T. M.): žaismas ar būtis? Taip, *žaismas*, tačiau kaip dieviškosios - pirmąkart ir perkeistosios - *būtis* išraiška. Poetinėje kūryboje būtis atsiskleidžia tokia, kokia ji yra pirmavaizdine savo esme amžinojoje Dievo Išmintyje. Todėl ji savaime apsireiškia žaismu, nes žaismas yra dieviškasis buvimo būdas. *Kas yra poetas* (išskirta mano - T. M.): svajotojas ar būtis kūrėjas? Taip, *svajotojas*, tačiau apie prarastą ir būsimąją būtį. Šita savo svajone jis pralenkia mūsų gyvenamąją tikrovę, bet ne ją paneigdamas, o savo kūriniuose ją vaizduodamas dieviškuoju perkeistuoju ir atnaujintuoju jos pavidalu. <...> *Kas yra poetinė egzistencija*: nuodėmė ar Viešpaties malonė? Taip, *nuodėmė*, jeigu ji mėgina atsistoti religinės egzistencijos vietoje. <...> Tačiau ji yra *malonė*, jeigu ji suvokia savo vietą žmogaus buvime ir savą prasmę savo veikime. Poetinė egzistencija yra pašaukta taisyti Viešpačiui kelią. Ji yra Dievo šauklė. Ir čia jos didybė, nes Viešpaties šauklis yra didesnis už kiekvieną pranašą. Tačiau kai šis šauklis išsigeidžia at-

⁷¹ Ten pat, p. 173-174.

sistoti Viešpaties vietoje, kai užuot kelią tiesęs jis pats mėgina juo eiti, tuomet jis nusideda ir sudūžta.⁷²

T. M.: Jūs ypač pabrėžiate religinį poezijos pobūdį. Ar čia neslypi pagunda statyti poeziją ir religiją į vieną plotmę arba tiesiog suontologinti pačią poeziją?

A. M.: Šitoje vietoje <...> mes prieiname prie didžiulės tragikos, kuri tyko poetinę būtį ir poetinę kūrybą. Nors poezija mums žadina rojaus prisiminimą, nors ji skelbia visuotinio perkeitimo bei atnaujinimo viltį, nors ji išreiškia savimi dieviškąją būtį, tačiau kiekvienu atveju ji yra ir pasilieka *žmogaus kūryba*. Ji nėra Dievo padaras, ir *Dievas nėra poetas*. Poetas yra kūrinėška sąvoka iš esmės. Tačiau sugebėdamas išibrauti ligi dieviškosios minties ir ją savuose kūrinuose atspėti bei išreikšti, jis yra tykomas *didelės pagundos* (išskirta mano - T. M.) šią mintį palaikyti *sava* ir į jos išraiškas savuose veikaluose žiūrėti kaip į *ontologinę* būtį, išėjusią iš jo paties rankų. Tokiu atveju jis patenka į demonizmą ir sudūžta, nes poezija aukštesnę būtį reiškia, bet ji pati šia aukštesniąja būtimi *nėra*.⁷³

T. M.: Ar dažnai poetai patenka į šios viliojančios pagundos spąstus?

A. M.: Ši pagunda <...> yra tokia didelė, kad jai pasiduoda <...> ne tik romantikai, kalbėdami apie poetą kaip pasaulio išganytoją; ne tik J. W. Goethe's tipo žmonės, būdami pačia savo nuotaika gražių pavidalų garbintojai, bet jai pasiduoda net ištisi amžiai ir net ištisos tautos. <...> Reikia tad apie šią pagundą <...> kiek daugiau su Tavimi pakalbėti <...>⁷⁴

T. M.: Bet nejaugi ištis šį pagunda tokia didelė ir net grėsminga, kaip Jūs sakote?

A. M.: Kadaisė senasis J. W. Goethe yra iškilmingai pasakęs: „Kas turi meną, turi ir religiją; kas meno neturi, teturie religiją“. Tu būsi, be abejo, [girdėjusi] šį Weimaro išminčiaus posakį. Bet ar pagalvojai, kad jame kaip tik ir slypi anoji mano minima pagunda ir sykiu

⁷² Ten pat, p. 174.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat, p. 174-175.

estetiškai nusiteikęs žmogaus tragika. Ką gi iš tikro reiškia šie J. W. Goethe's žodžiai? Ne ką kita kaip *meno, o su juo ir poezijos statymą vienoje plotmėje su religija*. Žmogus, turėdamas meną, tuo pačiu turįs ir religiją. Kitaip sakant, iš meno jis gaunąs tai, ką jam duodanti ir religija. Neturėdamas meno, jis einąs į religijos sritis ir čia patiriaš tai, ką patirtų ir iš meno, jeigu jį turėtų. *Meno ir religijos veikmė esanti ta pati*. Abi šios žmogiškojo buvimo sritys esmėje esančios vienos, todėl galimos sukeisti viena su kita. Štai kokia mintis glūdi minėtuose J. W. Goethe's žodžiuose.⁷⁵

T. M.: Iš tikro, Goethe's žodžiai gali suklaidinti žmogų...

A. M.: Ir jie yra *tragiški* (išskirta *mano - T. M.*). <...> Jie yra tragiški ne todėl, kad paneigia religijos reikalą tiems, kurie gyvena menu; ne todėl, kad pateisina estetininkų *subjektyvinį* ateizmą; bet todėl, kad įteigia žmogui mintį, esą menas gali padaryti tai, ką padaro religija, būtent: *išganyti pasaulį bei žmogų*. Tačiau <...> čia dar nėra šios minties galas. Juk kas gi yra išganymas? Kas yra tai, ko žmonės laukia iš religijos ir ką J. W. Goethe tikisi rasiąs mene? Išganymas nėra paviršutiniškas pasaulio bei žmogaus apvalymas, apkuopimas, pertvarkymas. Jis nėra *senosios* būties žaizdų išgydymas, *senosios* būties plyšių užlopymas. *Išganymas yra nauja būtis*. <...> Naujos, aukštesnės būties *tikrovinis* sukūrimas yra prielaida, kuria remiasi minėti J. W. Goethe's žodžiai. Religija kuria būtį; tą patį darąs ir menas. Todėl kam ši būtis kylanti iš meno, tas nereikalingas religijos; kam meno kelias į naują tikrovę esąs neprieinamas, tas teinąs į ją religijos keliu. Tačiau pasėkos bus tos pačios; tik jų kitimo būdai bus skirtingi.⁷⁶

T. M.: Taigi net Goethe neatsispyrė pagundai teigti, esą menas turįs tikrovinę būtį kildinančią prasmę.

A. M.: Į ją atsitrenkia ne tik atskiri poetai, bet ištisi poetiškai nusiteikę bei poetinę egzistenciją garbiną istoriniai tarpsniai. <...> Tau yra gerai žinomas religijos ir literatūros istorikų tvirtinimas, esą

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Ten pat.

Homeras sukūręs graikams dievus. Teigimas yra tikras ir turi gilios prasmės. Prisimink <...> mūsų Čiurlionio paveikslą: *Dievas kuria žmogų* - mažutis padarėlis stovi tarp Viešpaties kelių ir yra baigiamas žiesti visagale Jo ranka; ir *žmogus kala Dievo paveikslą* - tas pats mažutis padarėlis tašo kūjo smūgiais didžiulę uolą, kurioje jau ryškėja Viešpaties bruožai. Tai yra graikiškojo, o gal net kiekvieno žmogaus simbolis. Viešpats sukūrė graiką pagal savo paveikslą bei panašumą. Bet graikas, pasekdamas Dievo pavyzdžiu, sukūrė *savus* (išskirta mano - *T. M.*) dievus, žinoma, taip pat pagal savo paveikslą bei panašumą. Ir šitas graikas buvo *Homeras*. Eckhartas Peterichas pastebi, kad „graikuose ne kunigai, kuriems buvo patikėta tikrai aukojimas ir kulto veiksmai, sukūrė ir išvystė teologiją, bet poetai“. Senoji priešhomerinė graikų religija buvo daugiau žemės didvyrių garbinimas. Jos dievai buvo tamsaus gaivalingumo, visagalio likimo ir moteriškojo vaisingumo išraiškos. Tuo tarpu Homeras sukūrė Olimpą - šviesų ir vyrišką, veiklų ir narsų. Jis padarė dievus tobulesniais žmonėmis, tačiau paliko jiems žmogiškąją prigimtį. Jie nebebuvo klusnūs likimo tarnai: jie jau veikė patys, dažnai net klasta ir apgaule. Bet ką gi tai visa reiškia? Ką reiškia ši visa teologinė Homero kūryba? Ne ką kita kaip *ontologinio poemo pergyvenimą*. Homero epai atsistojo prieš graikų akis kaip *nauja tikrovė*. Graikai į Homero aprašytus dievų pavidalus, jų santykius tarp savęs ir su žmonėmis pažiūrėjo ne kaip į fantaziją, ne kaip į sapną, ne kaip į simbolį bei išraišką, bet kaip į tikrovinę būtį; todėl šiems dievams nusilenkė, juos garbino, jiems pastatė šventyklų, savo likimą sudėjo į jų rankas ir juos įvedė į savo tautos sąmonę. Meno kūrinys čia atsistojo religinio kūrinio vietoje. Iš „Iliados“ ir „Odisejos“ dievai įžengė į Olimpą. Meno, kaip tikrovės, pergyvenimas niekur nebuvo toks stiprus ir tokiu plačiu mastu įvykdytas, kaip graikuose.⁷⁷

T. M.: Tačiau yra dar ir kitų ne mažiau išraiškingų pavyzdžių.

A. M.: Tos pačios prasmės turi ir krikščionybės pradžioje kilusi

⁷⁷ Ten pat, p. 175-176.

kova už ir prieš paveikslų garbinimą. Iš graikų einas linkimas laikyti meno kūrinį pačia jo reiškiamą tikrove sudarė pavojaus sudievinti žmogaus rankų padarus ir paversti krikščionybę naujų dievų rinkiniu, kokia buvo ir senoji stabmeldžių religija. Todėl ne vienas prisiminė Senojo Testamento draudimą kalti ar tapyti Viešpaties atvaizdą ir paskelbė kovą bet *kokiam* paveikslų garbinimui. Kova buvo aštri, nes savo esme ji buvo kova už meno kūrinio supratimą ir už jo santykį su religija. Krikščionybei pasisėkė suvesti šias dvi kraštutines pažiūras vienybėn ir meno kūrinyje išžiūrėti *simbolinę* (išskirta mano - T. M.), ne tikrovinę prasmę, todėl leisti paveikslą garbinti, tačiau ne kaip tikrovę, o tiktai kaip tikrovės *išraišką*, kaip *nurodymą* į ją, kaip jos *ženklą* (išskirta mano - T. M.). Krikščioniškai supstame paveiksle yra garbinamas ne pats paveikslas, bet ana jo reiškiamą aukštesnę tikrovę. Paveikslas yra tik priemonė šiai tikrovei pajauti bei pergyventi. Vis dėlto šitokią sampratą reikėjo sunkiai iškovoti iš senovinio linkimo suontologinti meno kūrinį.⁷⁸

T. M.: Toks suontologinimas jaučiamas ir Jūsų minėtoje romantiškoje poeto apoteozėje.

A. M.: Romantikai nepriėjo prie tokio grubaus meno suontologinimo, kokį randame graikuose arba kovoje už paveikslus. Tačiau pati linkmė čia buvo ta pati. Tiktai romantikai išganomąją meno prasmę skyrė ne tiek atskiram kūriniumi, bet perkėlė daugiau į ateitį, į visuotinį perkeitimą meno priemonėmis. Novalis norėjo parašyti pasauliui poezijos kūrinį, kuris pratęstų ir atbaigtų Šventąjį Raštą. Ar tai neprimena mums rusų A. Skriabino, kuris taip pat norėjo sukurti tokią simfoniją, kad jos beklausant įvyktų pasaulio perkeitimas nepaprastai išaugusia klausytojų jausmo įtampa? <...> Šį polinkį randame ypatingai stipriai išreikštą R. M. Rilke's veikaluose, pirmiausia jo „Orfėjaus sonetuose“. Orfėjus, tasai dainuojantis dievas ir sykiu poeto simbolis, savo giesme keičia pasaulį. Viskas nutyla suskambėjus jo dainai. Ir šioje tyloje kaip tik atsiveria „nauja pradžia“. Žvėrys

⁷⁸ Ten pat.

lenda iš „skaistaus išvaduoto miško“; bet jie jau nėra paprasti žvėrys: jie yra „žvėrys iš tylos“. Jie tyli „ne iš klastos ir ne iš baimės“, bet todėl, kad *klauso*. Ir visa, kas buvo sena: „baubimas, riksmas, maišatis pasirodo jų širdims taip menka“. Giesmė virsta buvimu... <___> Orfėjus-poetas čia atsistoja Kristaus-Išganytojo vietoje, ir poezija pakeičia religiją. Nauja pasaulio bei žmogaus būtis kyla ne iš Kristaus mirties ir prisikėlimo, bet iš poeto giesmės.⁷⁹

T. M.: Sunku net patikėti, kad yra žmonių, bandančių kildinti naują būtį poetine ar kokia kita kūryba, nes tai reiškia, kad jie prilygina save Dievui.

A. M.: Visi šie pavyzdžiai rodo, kad poezijos ir apskritai meno kūrinio suontologinimas yra amžinai viliojanti pagunda; kad minėtas J. W. Goethe's posakis nėra tik jo paties pažiūra, bet šios pagundos išraiška; kad naujos būties kildinimas poetine kūryba yra nuolatinė estetinio žmogaus pastanga. Tiesa, visa tai teikia poezijai naujos šviesos ir naujos didybės. <...> Tačiau kadangi visa tai yra *netikra*, ši pastanga nubloškia galop poetinę egzistenciją į gilų nusivylimą ir nusiminimą. Poetas, įtikėjęs į savo galią šaukti iš nebūties naują tikrovę, pakyla, kaip tasai A. Mickevičiaus „Vėlinių“ Konradas, ligi Dievybės ir žvelgia į jos esmę. Tačiau čia pat jis pamato, kad jis yra vis dėlto tiktai žmogus: „Esu betgi žmogus; tenai, ant žemės, mano kūnas; mylėjau, tėvynei likosi širdis“. Tai sudužėlio skundas; sudužėlio, kuris gali dar ilgai blaškytis ir kovoti su savo sudužimu, bet kuris galop kris apalęs, kaip anų žodžių autorius. *Poezijos suontologinimas yra pati giliausia tragika, kuri išlinka poetinę egzistenciją.*⁸⁰

T. M.: Savaiame kyla klausimas, kodėl poezijos ir religijos statymas į vieną plotmę baigiasi poetui tragiškai?

A.M.: Atsakymą esu davęs <...> jau anksčiau vienu sakiniu: *poezija aukštesnę būtį reiškia, bet ji pati šia aukštesne būtimi nėra*. Ir čia mes kaip tik ir užtinkame patį savotiškiausią poezijos bruožą, būtent:

⁷⁹ Ten pat, p. 177.

⁸⁰ Ten pat.

poezija yra aukštesnės tikrovės ženklas. <...> Poezija peržengia tikrovę kaip tik savo ženkliskumu. Šiuo savo bruožu ji įsijungia į labai plačią ir mūsų buvime labai reikšmingą ženklo arba prasmens sritį. <...> Poezijos kūrinio paskirtis yra ne būti, bet reikšti. Šiuo atžvilgiu poetinė kūryba dalinasi tuo pačiu likimu su bet kuriuo kitu menu ir net su bet kuria kita žmogaus kūryba. Žmogus niekad nesukuria būties; jis sukuria tik būties ženklą, kuris laikosi Viešpaties sukurtoje būtyje. Šitas ženklas atskleidžia mums tai, ką jis ženklinia. Bet pats savyje jis anos jo ženklinamos tikrovės neturi. Kitaip kaipgi jis būtų ženklas? Platono veikalai nėra tikrovinės jo mintys, bet tik jo minčių ženklas, kurio pagalba šios mintys mumyse atsigauna. Dante's „Vita nuova“ nėra tikrovinė jo meilė, bet tik kadaise buvusios jo meilės ženklas, kuris mumyse pažadina Dante's meilės pergyvenimą. Taip yra su visais poezijos ir meno apskritai kūriniais. Poeto reiškiamą tikrovę gyvena meno kūrinyje ne tikroviniu, bet tikrai ženkliniu-prasminiu-simboliniu būdu. Meno kūrinys paliečia mus ne savo tikroviškumu, bet savo ženkliskumu: savo prasme, kurią mes suvokiame ir kurioje paregime tai, kas buvo norėta pasakyti. Meno veikalas <...> man visados atrodo kaip durų vilkiukas (išskirta mano - T. M), kaip jose esanti mažutė akis, pro kurią mes galime pamatyti, kas glūdi anapus durų. Tačiau pati ši akis juk nėra tai, ką mes pro ją regime. Ji tik nurodo į anapus; ji tik nuveda mus į užjos esančią tikrovę. <...> Todėl gili tragika tyko kiekvieną, kuris mėgintų tikrovės ženklą laikyti pačia tikrove; kuris kelrodžio trumputį brūkšnių sukeistų su pačiu keliu. O taip įvyksta tada, kai poezijai teikiame ontologinės būties. <...> Čia <...> šios būties nėra. Čia yra tik ženklai, tik nurodymai, tik kūrybinės rankos įbrėžtos rodyklės į tai, kas yra aukščiau ir anapus.⁸¹

T. M.: Taigi meno kūrinio statymas į vieną plotmę su religija yra klaidingas ir tragiškas todėl, kad negalima statyti greta ženklo ir tikrovės. O religija...

⁸¹ Ten pat, p. 178-179.

A. M.: Religija yra ne ženklas, bet *tikrovė*. Ji ne reiškia, bet *vykdo*. Ji nėra prasmuo, bet *nauja* būtis. Tuo tarpu menas yra tik ženklas, tik prasmuo, tik reiškinys. Manyti, kad turint meną, tuo pačiu yra turima ir religija, vadinasi, nauja būtis, yra didelis apsirikimas pačiuose mūsojo buvimo pagrinduose. Tai užsidarymas ženklų pasaulyje ir blaškymasis jame be išeities.⁸²

T. M.: Tad gal būtent todėl S. Kierkegaard'as gretino poetinę egzistenciją su nusivylimu ir pats norėjo nuo jos pabėgti?

A. M.: Strėlė į kitą upės krantą dar anaipol nėra laivelis, kuris mus iš tikro į anapus perkeltų. Atsisėsti tad po šia strėle reiškia amžinai likti šiapus. Štai kur glūdi priežastis, kodėl S. Kierkegaard'as poetinę egzistenciją gretino su nusivylimu.⁸³

T. M.: Ir vėl grįžtame prie klausimo, kas yra poetinė egzistencija - nuodėmė ar Viešpaties malonė? Kierkegaard'as ją laikė nuodėme...

A. M.: ... nuodėmė, *jeigu* ji mėgina atsistoti religinės egzistencijos vietoje, ką turėjo galvoje S. Kierkegaard'as nuo jos bėgdamas ir ją nuodėme laikydamas.⁸⁴

T. M.: Tačiau sakėte, kad ji yra malonė.

A. M.: Ji yra malonė, *jeigu* (išskirta mano - T. M.) ji suvokia savo vietą žmogaus buvime ir savą prasmę savo veikime.⁸⁵

T. M.: Vadinasi, būtent šis nesuvokimas ir stumia poetinę egzistenciją į didelį nusivylimą ir nusiminimą. Tačiau kur tada slypi poezijos didybė, apie kurią esame kalbėję?

A. M.: Kaip *tikjos ženkliskume*. Teigimas iš sykiro atrodo keistas, bet jis yra teisingas. Būdama aukštesnės tikrovės ženklas, poezija visą mūsų buvimą kaip tik *kreipia* (išskirta mano - T. M.) šios tikrovės linkme. Tiesa, ji nepajėgia anos tikrovės *sukurti*-, tai padaryti gali tik religija dieviškuoju savo veikimu. Bet poezija pajėgia mums aną aukštesnę tikrovę *nurodyti*. Ir tai yra labai daug, daug daugiau, negu mums

⁸² Ten pat 179.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat 174.

⁸⁵ Ten pat.

duoda mus supantis gamtinis pasaulis. Poezijos ženkliskumas anaip-
tol nėra jos silpnybė ryšium su gamta. Priešingai, jis yra jos galia ir
didybė. Poezija nusileidžia religijai, bet ji *nepaprastai pralenkia* (iš-
skirta mano - T. M.) gamtą. Poetinės kūrybos laimėjimai stovi priešais
mus kaip *neišsemiamas* (išskirta mano - T. M.) *prasmės* pasaulis.⁸⁶

T. M.: Tad gal būtent čia ir glūdi jau minėtas „daugiau“, kuris sly-
pi kūrinyje ir apie kurį pats kūrėjas gali net negalvoti? Ir gal kaip tik
šis „daugiau“ ir yra kūrinio neišsemiama gelmė?

A. M.: Kūrinys visados yra „daugiau“ negu <...> jo regimybė. Šis
tad „daugiau“ ir sudaro „gelmę“ visos tos kategorijos, kurią vadina-
me *kūriniu*,⁸⁷

T. M.: O ar gamta turi gelmę?

A. M.: Gamta yra tiktai *būtis*. Ji nėra joks ženklas ir joks prasmuo.
Reikšti ką nors aukštesnio nėra jos uždavinys. Ši pareiga yra patikė-
ta žmogaus darbams. *Gamta yra skirta tiktai būti*. Ir šiuo *grynu* (iš-
skirta mano - T. M.) buvimu jos prasmė išsiseima. <...> Kad kartais
gamta mums iš tikro daug reiškia ir daug pasako, tai yra kasdieninis
mūsų pačių patyrimas. *Tačiau šią reikšmę gamtai duodame mes patys*.
Mes patys perkeliame jon savo pergyvenimus ir nuotaikas, savo idė-
jas ir pažiūras. *Ne gamta mums kalba, mes kalbame gamtai*. Pati savyje
gamta yra nebyli. Ir ne todėl, kad mes jos „nebylios kalbos“ nesu-
prastume, bet kad ji neturi nieko mums pasakyti. Todėl gamtinis
daiktas gali turėti begalybę reikšmių, kurios visos priklausys nuo mū-
sų pergyvenimų ir dėl kurių niekas nesiginčys, mėgindamas atspėti
tikrąją, kadangi nė vienas negalės nurodyti *objektyvinio*, pačiame
daikte glūdinčio pagrindo. Tuo tarpu meno kūriniai yra *vienapras-
miai*. Jeigu kartais dėl meno kūrinio sampratos kyla ginčų, tai jie
kaip tik atskleidžia meno kūrinio vienaprasmiškumą. Ginčas juk pa-
stanga surasti *tikrąją prasmę*...⁸⁸

⁸⁶ Ten pat, p. 179.

⁸⁷ A. Maceina, Filosofijos kilmė ir prasmė, p. 197.

⁸⁸ A. Maceina, Apie poeto būtį ir kūrybą, p. 179-180.

Mintys po pokalbio

Antanas Maceina pabrėžia meno kūrybinių vienaprasmiškumą, nes juose glūdi, jo nuomone, *objektyvinis* pagrindas — „kiekviena poezija yra metafizinė“⁸⁹. Tačiau vienaprasmiškumas jokia būdu nereiškia meno kūrinio primityvumo, nes tikrosios prasmės gelmė iki galo nepasiekiamas. Kurdamas vaizdus bei simbolius menininkas mėgina atskleisti prasmę, prasiskverbti į prasmės gilumą, pasiekti dugną, tačiau to padaryti nepajėgia: tikroji prasmė neglūdi šioje tikrovėje, o tiktai anapus. Ir poetas nusivilia, jo nusivylimas toks slegiantis, kad jis negali išverti tos tuštumos, kuri atsiveria, kai jis nebepajėgia kurti jausdamas savo pastangų nevaisingumą. Kurti nuolatos jis negali, juk jis nėra Dievas, o paprastai būti nemoka. Todėl „kurti, užuot buvus, yra kiekvieno poeto likimas“. Tačiau jis nėra Dievas, ir jo kūryba nutrūksta. Ir tada jis pamiršta savo egzistencijos prasmę ir vietą. Jis negali susitaikyti su mintimi, kad jo kuriamas pasaulis yra tik ženklų ir simbolių pasaulis, kad nėra tikras, nėra ta aukštesnė tikrovė, kurią jis taip norėtų pasiekti. Jis pamiršta *žaisminį* savo būties bruožą. Ir todėl kenčia. Tačiau kaip tik ženklų bei simbolių sukūrimas ir yra jo kūrybinės egzistencijos uždavinys. Nes būtent *ženkliskume* ir atsispindi poezijos bei kitų menų didybė. „*Lenkias* yra nurodymas ir, sakyčiau, net liudijimas tos aukštesnės tikrovės, kurios poetas taip trokšta. Ženklas „yra visos poetinės egzistencijos paskirtis ir prasmė“. Tačiau dėl prasmės kyla ginčai, kaip kyla dėl kūrinio sampratos, prasmės, poetinės išraiškos ir dėl poeto paskirties. Šie ginčai, manyčiau, ir yra *kritika*.

⁸⁹ A. Maceina, „Poetų pasaulis (Palaidos mintys)“, A. Maceinos archyvas, f. 181- 16.

K E T V I R T A S P O K A L B I S
Apie literatūros kritikos prasmę

T. M.: Sakėte, kad ginčas yra pastanga rasti tikrąją kūrinio prasmę. Atrodo, kad vartodamas žodį „ginčas“ turite omenyje literatūros kūrinio kritiką. O gal jo interpretacija? Mano akimis, interpretacijos ir kritikos siekiai yra panašūs. O jeigu ne, tai kuo kritika skiriasi nuo interpretacijos ir kam apskritai ji reikalinga?

A. M.: Poezijai yra reikalinga ne tik kritika, vertinanti jos *kūrybinį svorį* (išskirta mano - T. M.), bet ir interpretacija, svarstanti jos *idėjinį gylį* (išskirta mano - T. M.). Šios dvi literatūrinės pareigos yra sąlygojamos viena kitos: kritika *paruošia* (išskirta mano - T. M.) interpretaciją, nurodydama, kuris veikalas yra tikros kūrybos išdava; interpretacija atbaigia kritiką, atskleisdama, kokiomis idėjomis kūrinys yra prieinamas savo atvirumu. Be kritikos poezija būtų tarsi išskulti, bet neišvėtyti javai: grūdai pro pelus būtų sunkiai išžiūrimi. Be interpretacijos poezija liktų tik smaguriavimas laisvalaikio valandomis, nežadinęs noro galynėtis su autoriumi, padarant jį savos pasaulėžvalgos bei pasaulėjautos arba dalimi, arba priešingybe. Be kritikos mus užgožėtų eilėkaliai, sugadindami mūsų skonį ir nustelbdami kūrėjus.

Be interpretacijos kūrėjai liktų mūsų būvio pakraštyje, tarsi ne jie kalbėtų apie šį būvį pačiais giliausiais žodžiais. Poezija pasiekia savo pilnatvę tik tada, kai *stropi* bei *sqžininga* (išskirta mano - *T. M.*) kritika ir *atidi* bei *pakanti* (išskirta mano - *T. M.*) interpretacija išlaiko pusiausvyrą.⁹⁰

T. M.: Atrodo, kad būtent šios pusiausvyros tarp kritikos ir interpretacijos dabar kaip tik ir nėra, nes...

A. M.: ...kritika yra nustelbusi interpretaciją. <...> Stingant interpretacijos, stinga kūrinio pagilino bei jo praplėtimo ir tuo pačiu stinga skaitytojui galimybės kūriniu ne tik pasmaguriauti, bet juo gyventi - teigiamu ar neigiamu būdu. Tokiu atveju kūrinys esti paliekamas recenzentų „malonei“, kuri jį skaitytojui *tik* pristato, neakindama šiojo žvelgti į jo gelmę, kadangi recenzija paprastai gelmės nėra neatveria. Tuo būdu praslysta pro visuomenės akis ne tik skirtingos to ar kito poeto savybės, bet kartais ir pats to ar kito meto poezijos pobūdis.⁹¹

T. M.: Bet recenzija yra viena iš literatūros kritikos, kurią Jūs vertinate, rūšių.

A. M.: Tačiau savo pobūdžiu ji patenkina *tik* (išskirta mano - *T. M.*) visuomenę: ji pristato naujus talentus ir naujas formas. Bet ji beveik nevadovauja kūrėjui ir neatskleidžia veikalo. Viena kita citata, vienas kitas santraukiškas turinio papasakojimas dar nėra kūrinio *entelechijos* (išskirta mano - *T. M.*) suvokimas ir jos pakėlimas į principo aukštį. Recenzija yra tik visuomenei, anai tingiai, nerangiai visuomenei. Bet literatūros gyvenime jos yra per maža. *Literatūros kritika, kuri pasitenkina recenzija, yra pakeliui į nuosmukį.* <...> Retai, labai retai pasitaiko literatūros kritikų tikraja šio žodžio prasme. Bet tai yra

⁹⁰ A. Maceina, „Poezijai apginti („Idėjinės impotencijos“ priekaištas mūsų poetams)“, A. Maceinos archyvas, f. 181-1. Šis Maceinos straipsnis yra atsakas į Anatolijaus Kairio žodį ryšium su jam įteikta premija už romaną *Po Damoklo kardą* (1978). Savo žodyje Kairys apkaltino tremties poeziją idėjine impotencija. Maceina straipsnį „Poezijai apginti“ parašė 1979. Jis buvo išspausdintas *Drauge* 1979 balandžio 7.

⁹¹ Ten pat.

ženklas, kad literatūrinis mūsų gyvenimas yra per daug sukasdienėjęs, kad *mes per daug žvelgiame į visuomenę, o per maža į kūrėją ir į kūrinį* (išskirta mano - T. M.).⁹²

T. M.: Tai tiesa. Tačiau pakalbėkime apie tikrąją kritiką. Kokia apskritai yra kritikos prasmė?

A. M.: Savo metu Oscaras Wilde'as kėlė klausimą, kokia yra meninės kritikos nauda, kodėl kūrėjas nėra paliekamas vienas su naujais savo pasauliais, kodėl jis yra nuolatos trukdomas gaižių kritikos balsų. Ir šis klausimas nebuvo be prasmės. Iš tikro, pasižvalgę po buvusį ir esantį mūsų recenzijų margumyną, po priešingas ir net prieštaraujančias jų išvadas, po jų drąsą vienokiais ar kitokiais sprendimais pažymėti senuosius ir naujuosius rašytojus, galėsime suprasti

Wilde'o norą pasilikti toli nuo šūkajuančios kritikos ir užsisklęsti savame pasaulėlyje. Ir tai nėra jo tik vieno troškimas. Tai turbūt troškimas visų rašytojų, nes labai dažnai kritika elgiasi kaip ana pamotė, kuriai posūnis ir koją ne taip stato, ir šaukštą ne taip laiko, ir pasisveikinti nemoka. Todėl kritikos prasmės problema yra ne tik teorinis reikalas. Tai literatūrinės kasdienos problema.⁹³

T. M.: Tikriausiai norint išspręsti šią problemą, reikėtų išsiaiškinti, kas yra kritika rašytojo akivaizdoje, kitaip tariant, suprasti kritikos ir rašytojo santykį.

A. M.: Ernestas Heilo savo knygoje „Žmogus“ kalba apie *mažąją* ir *didžiąją* (išskirta mano - T. M.) kritiką. Mažoji kritika mėginanti atsisoti *aukščiau* (išskirta mano - T. M.) už kūrėją, vertinti jį savais metodais, spausti jį į savas normas bei schemas ir tuo būdu jį nužudyti. Todėl jos vaidmuo esąs *smukdantysis*. Ji apreiškianti, Jakšto žodžiais tariant, siauraprotystę literatūros srityje. Jos įsigalėjimas esąs literatūrinio nuosmukio ženklas. Tuo tarpu *didžioji* (išskirta mano - T. M.) kritika nusilenkianti kūrėjui. Ji priimanti jį atvira širdimi. Ji semianti literatūrinės vertybes iš jo paties. Ji surandanti literatūrinę tiesą

⁹² A. Jasmantas, „Literatūrinės kritikos prasmė“, *Aidai*, 1951, Nr. 3, p. 124.

⁹³ Ten pat.

jame pačiame. Kiekvieno talento ar genijaus švystelėjimas keliaš jai džiaugsmo, ir ji rodanti šią šviesą visuomenei. Todėl jos vaidmuo

esąs *statomasis*.⁹⁴

T. M.: Vadinasi, kritikos nusilenkimas kūrėjui sąlygoja tikrosios, arba, Jūsų žodžias tariant, didžiosios kritikos ir rašytojo santykį. Ir tai, reikia manyti, yra pagrindinis šio santykio dėsnis.

A. M.: Iš tikro <...> vienas iš pagrindinių šio santykio dėsnų yra *kritikos nusilenkimas kūrėjui*. Kritikas visados yra paskesnis už kūrėją. Jis yra tik šiojo šauklys, tik atradėjas, bet niekad ne apsprendėjas ir ne teisėjas. *Kūrėjas kyla ne iš kritikos*. <...> Be abejo, galime sutikti, kad kritika esanti *akstinasi*, kad ji raginanti kūrėjus neįsitaisyti palapinių užkopto Taboro atkalmėse. Tačiau ji nėra naujų formų, naujų srovių, naujų žanrų *šaltinis*. Literatūrinės naujienos kyla ne iš kritiko, bet iš rašytojo. Rašytojo genijus yra jų autorius. Dažna kritika tik gana vėlai pastebi, kad kūryba jau yra pasukusi nauju keliu. Kiekvienas kūrėjas yra mažutė atšvaita anos didžiosios *Spiritus Creatoris*, kuri dvelkia, kur panori. Kritikui belieka tik ja stebėtis ir ją pasekti. Todėl *nusižeminimas kūrėjo akivaizdoje yra pagrindinė kritikos nuotaika*⁹⁵

T. M.: Ar šis nusižeminimas jos nenuvertina?

A. M.: Anaip tol! <...> kaip tik čia ir glūdi jos didybė. Paregėjusi talento ar genijaus kibirkštį, kritika turi įpūsti ją ligi gaisro. Talentas ir genijus skleidžiasi kaip ir visi kiti prigimtieji šios žemės dalykai. Kritika tad ir turi būti šiuo skleidžiamuoju veiksmu. *Kritika turi ugdyti kūrėją*. Pastabomis ir pamokymais, paraginimais ir pabarimais, nurodymais ir atskleidimais ji turi *padėti* (išskirta mano –T. M.) kūrėjui susirasti patį save, išvengti šunkelių, atsitiesti iš klaidų ir paregėti tikrąjį kelią.⁹⁶

T. M.: Bet tai yra pedagoginė pareiga...

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

⁹⁶ Ten pat.

A. M.: Pedagoginė kritikos pareiga <...> niekad nėra baigta. <...> Kritika kūrėjui yra tas pat, kas graikų turtuolių vaikams buvo *vergai-paidagogos*. Jie vedavo vaikus į mokyklas ir patys juos mokydavo. Taip ir kritika. Ji turi vesti kūrėją į literatūros šventyklą. Kūrėjas yra išrinktasis ir pateptasis: jis yra šios šventyklos kunigas, ne kritikas. Tačiau kritikas atidaro jam duris, paduoda švento vandens ir tarnauja prie altoriaus. Čia mes suprasime, kodėl O. Wilde'as teigia, kad *kritika reikalauja nepalyginamai daugiau kultūros* (išskirta mano - T. M.), negu kūryba.⁹⁷

T. M.: Kodėl būtent kritika, o ne kūryba ?

A. M.: Kūrėjas dažniausiai savaimingai skaito būtį ir savo išvalga kelia aikštėn jos paslaptis. Tuo tarpu kritikas turi būti ne tik išvalgas, bet ir *išsilavinęs*. Prigimtomis dovanomis kritikas stovi žemiau už kūrėją. Čia glūdi jo nusižeminimo pagrindas. Tačiau *kultūriniu* (išskirta mano - T. M.) savo lobiu jis pralenkia kūrėją ir tuo būdu jam vadovauja. Čia glūdi jo didybės pagrindas. Kūrėją ugdyti gali tik tasai, kuris pats literatūros srityje yra subrendęs. Kūrėjui tarnauti literatūros šventovėje gali tik tasai, kuris ją gerai pažįsta.⁹⁸

T. M.: Gal galite pateikti tokio tarnavimo kūrėjui pavyzdį.

A. M.: Ieškodami pavyzdžio <...> turėtume sustoti prie kan. J. Tumo-Vaižganto. Jis buvo deimančiukų medžiotojas. Jis rankiojo juos iš visur ir visur jais gėrėjosi. Tiesa, ne vienas iš jų vėliau pasirodė esąs tik paprastas stikliukas. Tačiau *Tumo vaidmuo literatūros kritikoje glūdi ne veikalo vertinime, bet kūrėjo pergyvenime*. Prieti prie veikalo Tumas buvo per silpnas. Užtat jis buvo nuostabiai stiprus suprasti *kūrėją*, išvelgti jo pastangas, pastebėti talento žiežirbas, jas paskatinti, įkvėpti drąsos ir pasitikėjimo. Santykis su rašytoju (ne su veikalu ir ne su visuomene) buvo tumiškosios kritikos pagrindas ir vedamoji gairė. Ir *šiuo atžvilgiu* jis gali būti pavyzdys kiekvienai kritikai. *Tumiška nuotaika turi būti sudedamoji kiekvienos kritikos dalis*.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Ten pat.

Pro kiekvieną knygą prabyła į kritiką kūrėjas. Ir šio balso kritikas niekad negali pamiršti. Jis negali nususukti nuo kūrėjo-žmogaus ir atsidėti tiktai gynam jo veikalui.⁹⁹

T. M.: Nes, nususukęs nuo kūrėjo-žmogaus, kritikas jį žudo, kad jam nevadovauja, pamiršta jį; pasinėręs tiktai į jo veikala, jis tarsi atplėšia kūrėją nuo jo paties sukurto kūrinio.

A. M.: Taigi. Nusizeminti kūrėjo akivaizdoje, vadovauti jam jo ke-lyje ir jausti jo žmogiškumą yra pagrindinė kritikos pareiga rašytojo atžvilgiu.¹⁰⁰

T. M.: Ir vis dėlto kritika turi reikalo ne tik su kūrėju, bet ir su kūrinium.

A. M.: Ir net pirmiausia su kūrinium, o tik paskui su kūrėju. Kūri-nys yra pirmoji tikrovė, su kuria kritika susiduria. Ir tik pro kūrinį prabyła kūrėjas. Jeigu tad kūrėjo atžvilgiu kritikas yra vadovas, tai kūrinio atžvilgiu jis yra jo priėmėjas. Kūrinys, kaip teisingai yra pa-sterbėjęs Gundolfas, yra nebe tapsmas, bet būsmas (*das Sein*). Jis yra baigtas ir šiuo savo užbaigimu kaip tik iškeltas viršum laiko. Kūri-nys neišsivysto, neauga, nesiskleidžia. Todėl vadovavimo vaidmuo čia nebetenka prasmės.¹⁰¹

T. M.: Savaime aišku, kad kritiko santykis su kūrinium yra kitoks negu su rašytoju. Tačiau gal ne visai aišku, kur glūdi šio santykio pagrindas.

A. M.: Būdamas ne tapsmas, bet būsmas, veikalas reikalauja būti priimamas toks, koks jis yra. *Todėl kritika veikalo atžvilgiu visų pirma turi būti atvira.* Be abejo, negalima paneigti literatūros žanrų, srovių, taisyklių, dėsnių. Visa tai yra. Tačiau visa tai turi kitokios prasmės, negu matematiniai dėsniai ar matematikos taisyklės. Lite-ratūra priklauso dvasios sričiai, kurioje vyrauja ne tiek dėsnis, kiek *prasmė*. Todėl literatūriniai dėsniai neturi nei tokio pastovumo, nei

⁹⁹ Ten pat, p. 122.

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Ten pat.

tokio griežtumo, kaip matematiniai. Jeigu tad kritika atsistojo gamtos mokslų vietoje ir eina prie veikalo aprioriniais dėsniais nešina, jai gresia didelis pavojus praeiti pro šalį arba paneigti net ir didelius meno laimėjimus. Kai Ad. Jakštas savo metu „Draugijoje“ rašė, kad už Mackevičiaus „Galvutę“ galima atiduoti visus Čiurlionio kūrinius, jis kaip tik buvo toksai gamtininkiškas kritikas, kuriam meno dėsniai stovėjo toje pačioje plotmėje kaip ir gamtos dėsniai. *Literatūros kūrinys yra vienintelis savo rūšyje*. Jis neturi egzempliorių, kaip gamta. Homero „Odisėja“, Dantės „Dieviškoji Komedija“, Miltono „Prarastasis Rojus“, Donelaičio „Metai“ nėra poemos rūšies egzemplioriai, kaip Sacharos, Nubijos ar Transvalio liūtai yra liūto rūšies egzemplioriai. Todėl literatūros kūrinių vadinamieji dėsniai apsprendžia ne iš viršaus: jis nėra dėsnių įvykdymas. Priešingai, dėsniai kyla iš jo: jis yra jų nešėjas. Pirmiau yra buvę kūriniai, o tik iš jų yra paskaityti ir proto formuluoti dėsniai.¹⁰²

T. M.: O ar šiuos dėsnius galima pritaikyti visiems kūriniams?

A. M.: Šie dėsniai galioja *tik* tam kūriniui, iš kurio jie buvo paskaityti. Kitam jie gali visiškai netikti. Todėl kritikas turi imti veikalą į rankas be jokių iš anksto susikurtų schemų, normų, taisyklių. Jis turi būti kūriniui atviras. Jis turi jame pačiame atskleisti meninį dėsningumą. Tik šitokiu būdu kritika gali paregėti, kas veikale yra nauja ir kas sena, kas vertinga ir kas nevertinga, kas laimėjimas ir kas pralaimėjimas. *Kritikos atvirumas kūrinio atžvilgiu yra pagrindinė jos nuotaika*¹⁰³

T. M.: Peršasi išvada, kad tikrosios, arba „didžiosios“ kritikos pagrindas yra jos atvirumas kūrinio atžvilgiu. Tad tikroji kritika yra ta, kuri visada atvira. Bet dažniausiai mes susiduriame su visai kitokia kritika. Ir tikriausiai ją galime įvardyti kaip...

A.M.: ...*uždara* (išskirta mano - T.M.) kritiką. Uždara kritika, vadinausi, tokia, kuri yra apsistačiusi paveldėtais nuostatais, nepajėgia kūrinio

¹⁰² Ten pat, p. 122.

¹⁰³ Ten pat.

priimti ir tuo pačiu nepajégia jo suvokti. Uždara kritika gali prieiti tik prie tokių veikalų, kurie jos turimus nuostatus nešioja savyje...¹⁰⁴

T. M.: Gal grįžkime prie tikrosios kritikos, kuri svarbi visiems kuriantiesiems. Kaip ši kritika priima kūrinį?

A. M.: Atsivėrusi veikalui, kritika jį priima *jo visumoje*. Literatūrinis kūrinys nėra suma, sudėstyta iš dalių. Jis yra *visuma*, kurioje dalys yra tik šios visumos, šios, aristoteliškai kalbant, entelechijos išsiskleidimas. *Suvokti tad šią entelechiją yra antroji kritikos pareiga kūrinio atžvilgiu*. Todėl kritikas turi būti labai apdairus, kad atskiros dalys, atskiri elementai, atskiros idėjos jo nesuviliotų, nepatrauktų jo žvilgio ir tuo būdu jo nepaklaidintų. *Dalių gundymai* yra dažnai labai stiprūs. Ne vienas literatūros kūrinys kaip tik todėl nebuvo suvoktas jo visumoje, kad kritikai buvo sugundyti jo dalių, nuvilioni i pašalį ir ten palikti. Putino „Altorių šešėly“ kritika gali būti ryškus tokios *paklaidintos kritikos pavyzdys*.¹⁰⁵

T. M.: Sakote, kad suvokti kūrinio entelechiją yra kritikos pareiga. Be abejo, tikras kritikas suvokia žodžio „entelechiją“ prasmę, tačiau gal tie kritikai, kurie dažnai būna suvilioni kūrinio dalių, kaip tik tos prasmės neapčiuopia. Taip, matyt, atsitiko ir su Putino romanu. Tad ir klausiu, kas yra toji „entelechija“?

A. M.: Galima būtų atsakyti, kad *tai yra pagrindinis, kūrėjo turimas būties pergyvenimas*. Poetas, kaip ir metafizikas, tam tikru būdu pergyvena būtį ir šį savo pergyvenimą išreiškia konkrečiais veikalais. *Atskleisti tad šį pergyvenimą kūrinyje ir yra kritiko uždavinys* (išskirta mano - T. M). Parodyti, kaip tas ar kitas kūrėjas prieina prie būties, kaip ji prabyla jo genijui, kaip jis pats atsako į jos slaptą balsą, yra kritikos pareiga.¹⁰⁶

T. M.: Ar visada rašytojas jaučia ar bent supranta savo santykį su būtimi?

¹⁰⁴ Ten pat, p.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Ten pat.

A. M.: Kartais net ir pats rašytojas nežino, kaip jis santykiuoja su būtimi, nes jis kuria ne iš savo proto, bet iš savo išvalgos, kuri ne visada išskyla jo sąmonės švieson. Čia yra pagrindas, kodėl kartais kritikai daromas priekaištas, esą ji teigianti tai, ko autorius nė nemanė. Galimas dalykas, kad jis nemanė. Tačiau jis *tai pasakė* nė nemandamas. Sąmoningos autoriaus intencijos ne visados susiderina su jo veikalų tikrove.¹⁰⁷

T. M.: Manau, kaip tik dėl to, kad kūrinuose glūdi tasai „daugiau“, kuris pralenkia kūrėjo norus.

A. M.: Taigi... Tuo tarpu šita *tikrovė* kritikai kaip tik pirmiausia ir rūpi. Anasai pagrindinis kūrėjo pergyvenimas yra išreikštas kūrinyje vaizdais ir simboliais. Kritika su jais susiduria, juos pajaučia, suvokia jų prasmę ir ją apreiškia. Tačiau jos priemonės jau yra visai kitokios, negu kūrėjo. Kritika kalba jau nebe vaizdais, bet sąvokomis. Ji kalba ne tiek mūsų išvalgai, kiek mūsų protui. Ką tad ji turi padaryti su ana kūrinyje glūdinčia entelechija, su anuo būties pergyvenimu?¹⁰⁸

T. M.: Tikriausiai čia tiktų Novalio žodžiai. Ji turi pakelti šį „pergyvenimą“ į principo aukštį.

A. M.: Kitaip tariant, tai, kas kūrinyje yra individualu, ji turi paversti bendrybe; tai, kas jame yra tik nujaučiama, ji turi paversti suvokiamybe. Žodžiu, *kritika pratęsia kūrinį į sąvokinę plotmę ir tuo būdu teikia jam principinės reikšmės*. Tai daro kiekvienas skaitytojas, nes jis savaimingai jaučia, kad literatūrinės individualybės yra kažkas daugiau negu *tik* individualybės; kad už jų stovi bendrieji būties principai, kad jie yra tik šių bendrų principų simbolinės išraiškos.¹⁰⁹

T. M.: Nesu tikra, kad kiekvienas skaitytojas tai jaučia, tačiau kritikas...

A. M.: Tačiau *visu plotu* (išskirta mano - T. M.) šį literatūros veikalų principiškumą iškelti yra kritikos pareiga. Ir tai pati *svarbiausia* parei-

¹⁰⁷ Ten pat, p. 123.

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Ten pat.

ga. Nuo jos vienokio ar kitokio įvykdymo priklauso, ar kritika iš tikro išibrauna į veikalo gelmes, ar ji tik šliaužioja jo paviršiumi; ar ji suvokia pačią visumą, ar esti paklaidinama gražiame dalių žaisme. Be abejo, ši pareiga yra gana sunki. Minėtas kritiko *kultūringumas* (išskirta mano - T. M.), jo *metafiziškumas* (išskirta mano - T. M.) čia kaip tik atsiskleidžia visu svoriu.¹¹⁰

T. M.: Atrodo, kad literatūros ir apskritai meno kritikas turi būti tam tikra prasme filosofas.

A. M.: *Kritikas savo esmėje visados yra literatūrinio meno filosofas.* Ir kitaip nė būti negali, nes poetas taip pat yra savo esmėje filosofas. Jis savo kūriniuose apreiškia tą pačią būtį kaip ir metafizikas: tik jo apreiškimo būdas yra kitoks. Jeigu tad kritikas nori suvokti poeto priėjimą prie būties, jis taip pat turi galėti šią būtį svarstyti, kitaip sakant, būti tam tikros rūšies filosofu. <...> Be abejo, tikroji kritika, kaip buvo sakyta, reikalauja *nuostabiai daug kultūros* (išskirta mano - T. M). Bet argi kitaip mes manome galėsia sukurti tikrųjų vertybių?¹¹¹

T. M.: Tikriausiai ne. Beje, vienoje vietoje Jūs minėjote, kad kritikas gali atskleisti, kas kūrinyje yra nauja, o kas sena, kas vertinga, o kas nevertinga. Tad neišvengiamai kyla klausimas, kokiais kriterijais vadovaujasi kritikas vertindamas literatūros kūrinių? Tačiau tai jau atskira tema.

Mintys po pokalbio

A. Maceina neabejoja, kad kritikos vaidmuo labai svarbus ne tik paties kūrėjo gyvenime, bet ir jo kūrinio gyvenime. Tačiau ne bet kurios kritikos, o tik „didžiosios“. Manychiau, ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į Maceinos keliamą kritikos *kultūringumo* problemą. Tai

¹¹⁰ Ten pat, p. 122.

¹¹¹ Ten pat.

opi problema, nes ne tik kritikos, bet ir bendras kultūringumo lygis pas mus vis smunka ir smunka. Todėl ir atrodo, kad *tikros* pagalbos kūrėjui iš kritikos sunku sulaukti. Ganėtina žemas kultūringumo lygis dažnai neleidžia kritikai suvokti savo paskirties. O nesuprasdama savos paskirties, kritika klaidina ir kūrėją, ir visuomenę, nes pastaroji laukia iš kritikos aiškaus ir neklystančio sprendimo - „šis veikalas yra geras, anas blogas; šis autorius yra talentas, anas grafo-manas“¹¹². Visuomenės pasitikėjimas kritika tiesiog stebėtinas. Matyt, ištis „maštymo našta“ darosi jai per sunki. Todėl, akiai pasitikėdama kritika, visuomenė, net pati nesuvokdama, neretai sužlugdo kūrėją: ji „vieną knygą ima į rankas, o nuo kitos nususuka; vieną autorių iškelia į padanges, o kitą nustumia į bedugnes“¹¹³. Visa tai vyksta tik kritikos dėka. Nes kritika, užuot vadovavusi, *teisia* ir padaro nuosprendį; užuot nagrinėjusi, *vertina (bet ne literatūriniupožiūriu)*. Tad, matyt, neatsitiktinai atsargus literatūros kritikos atžvilgiu J. Aistis sakė, kad *niekas* - nei pats kūrėjas, nei kritikas - negali pasakyti, kas yra tikrasis talentas ar tikrasis kūrėjas, „nes tuos dalykus sprendžia <...> pats kiečiausias kritikas ir visų vertybių sijotojas - Laikas“¹¹⁴. Kita vertus, kūrinio vertinimo (ypač literatūriniu požiūriu) problema yra ne tik opi, bet tam tikra prasme ir kebli, nes vertinimo kriterijai neapibrėžti, o ir apskritai sunkiai apibrėžiami. Tačiau visiškai aišku, kad kritiko ir kūrėjo santykį turi grįsti žmogiškumas, o kritiko ir kūrinio - kritiko atvirumas kūrinio atžvilgiu, kuriame telpa ir jo *geranoriškumas*, ir labai platus *išsilavinimas*. Kitaip mes tikrai atsidursime tame chaose, kuris jau ir dabar pradeda vyrauti kultūros plotuose.

¹¹² Ten pat, p. 124.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ J. Aistis, „Apie laiką ir žmones (Poesis et veritas)“, *Aidai*, 1951, Nr. 6, p.252.

LITERATŪROS KRITIKOS PAVYZDYS

Žemiau pateikiamas kritikos pavyzdys yra A. Maceinos laiškas-at-siliepinimas apie poeto kunigo L. Andriekaus poezijos rinkinį „Atmink mane, Rūpintojėli“ (1985). Tai buvo nauja eilėraščių rinkinio „Saulė kryžiuose“ (1960) versija. L. Andriekaus prašomas ir gavęs iš poeto minėtą rinkinį, Maceina pažadėjo išsakyti savo nuomonę, t. y. parašyti apie ją, „kaip Ivinskis sakydavo, *gruntaunai*¹¹⁵. Ir parašė... Priminsiu, kad šį atsiliepimą L. Andriekus norėjo skelbti jo tada redaguotuose „Aiduose“ kaip literatūros kritikos pavyzdį.

Münsteris, 1985 m. gruodžio 8 d.

Mielasis Tėveli Leonardai,

Savo atviruke iš Bad Ems dar rugsėjo mėnesį minėjau Jums, kad, grįžęs iš poilsio, imsiuos „gruntaunai“ skaityti naują Jūsų poezijos knygą ir parašysiu Jums „gruntaunai“ laišką. Nūn knygą perskaičiau iš tikro „gruntaunai“. Bet ar man pasiseks parašyti ir „gruntaunai“ laišką? Truputį abejoju ir net prisibijau. Mat, nėra lengva rasti tikras prieigas prie Jūsų knygos. Jumyse jausti lyg ir skilimas, lyg kažkoks dualizmas, kuris apsunkina skaitytoją ir kliudo pajauti poezijos vieningumą. Štai, skaitai žmogus „Gegutę“ (p. 42), „Ranką“ (p. 20), „Žolę“ (p. 96), „Dainą“ (p. 115) ir gėriesi, ir džiaugiesi. Bet kai imi vedžioti akimis po „Altorių“ (p. 26), po „Kryžių“ (p. 35), po „Malonę“ (p. 95), pradėdi purkštauti ir rūstauti. Kodėl? Kas yra tie Jūsų „slystelėjimai“, žengiant poezijos keliu? Kur jų priežastis?

Ilgokai neradau atsakymo į šiuos klausimus, todėl ir laiškas susivėlavo. Tačiau „Velnius“ (p. 70) užvedė mane ant kelio. Štai skaitau antrąjį jo posmą:

Jis ant akmens naktim stovėjo
Ir pilnačiai liežuvį rodė.

¹¹⁵ A. Maceinos laiškas-atvirukas L. Andriekui (1985 rugsėjo 8), Sauliaus Maceinos šeimos archyvas.

Paskui nukaukdavo pavėjui
Ganyklomis link vyšnių sodo,

skaitau ir gėriuosi: čia ir tautosakos vaizdai, ir poetinė gelmė. Velnias blaškosi po Dievo pasaulį („nukaukdavo pavėjui“) ir nekenčia šio pasaulio („pilnačiai liežuvį rodė“). Viešpaties kūrinija yra jam buveinė, tačiau jis tyčiojasi iš jos: juo pikčiau, juo kūrinys yra gražesnis. Rodyti liežuvį yra pati didžiausia išjuoka. Pilnatis pati gražiausia gamtos apraiška. Dialektika vykusi ir giliapasmė. Posmas be priekaištų visais atžvilgiais: nuoširdus, paprastas, skambus, tobulas savo forma ir savo turiniu. Ir darosi įdomu, kaip ši didžiai poetinė užuomazga išsiskleis eilėraščio visumoje.

Bet štai, Tėvelis Andriekus slystelėja: toliau jis kalba apie velnią nebe poeto, o *teologo* lūpomis. Tolimesni 4 eilėraščio posmai yra tai, ką teologija apie velnią moko: jis nepaisąs Dievo („Dievą budinti pamiršęs“), tyčiojasis iš pasninkų, mus gundąs, žmones apgaudinėjęs („prisiekinėjo būt vadu pavojuose“), bijąs kryžiaus, gi Viešpats nerimstąs, kai velnias grumiasis „prie mirštančio žmogaus su angelais“. Tai jau nebe poezija, o - tarčiau - „sodiečių teologija“, netekusi tautosakiškosios formos ir subanalinusi velnio demoniškumą. Velnio dialektika buvoti Viešpaties kūrinijoje ir tyčiotis iš jos dingsta įprastiniuose teologijos svarstymuose.¹¹⁶

Džiaugiausi radęs „Velnio“ eilėraštyje dar vieną originalų poetinį motyvą: velnias

Juokavo su naktigoniais,
Pradėjo kulti spragilais.
... rodos, lyg ir jis mylėtų
Tą duslų balsą spragilų, (p. 71)

Šis motyvas patraukia dėmesį tuo, kad teologija mano, esą velnias *nieto* nemyli. Šv. Teresė iš Avilos yra velnią apibūdinusi kaip nemy-

¹¹⁶ L. Andriekus atsižvelgė į kai kurias Maceinos kritines pastabas ir rengdamas savo poezijos rinktinę *Pasilikau tik dangų mėlyną* (1991) pakoregavo keletą eilėraščių, tarp jų ir Maceinos cituojamą „Velnią“ (p. 241).

lintijų apskritai: „Pobre, e'l no ama". Bet štai Jūs lyg ir spėjate, kad galgi jis myli „tą duslų balsą spragilų". Tai gražus ir originalus motyvas. Tai lyg Lermontovo „Demone", kur velnias trokšte trokšta mylėti, tačiau, būdamas ugnis, jis sudegina kiekvieną savo meilės objektą, likdamas vėl vienas vienišas Viešpaties kūriniuose. Lermontovo demonas yra tragiškas. Jūsų velnias yra idiliškas. Ir iš tos spragilų balso meilės galėjo susikurti gražus, labai gražus bei gilus eilėraštis.

Tačiau ir vėl: teologijos velniūktis pakišo Jums koją, ir Jūs, eilėraščių išvystydamas, nuslydote į teologiją. Jūs atsiminėte, kad velnias yra melo tėvas („guviausiai pėdas mėtė ir dėjos bičiuliu"), o meilė dusliam spragilų balsui taip ir dingo be pėdsakų. Kalbu apie šį eilėraščių todėl, kad jis man atrodo esąs būdingas visai Jūsų knygai. Kai Jūs lyg ir pamirštate esąs kunigas-vienuolis, teologas-kanonistas ir leidžiatės nešamas poezijos, tuomet kyla tokie eilėraščiai kaip „Gegutė" (p. 42), „Jei man lemta" (p. 101), „Aleliuja" (p. 110), „Daina" (p. 115) ir kiti į šiuos panašūs. Bet kai Jūs vienuoliškai kunigiškoji padėtis prabyla Jūsų sąmonėje, ji gimdo tokius eilėraščius kaip „Amžiai" (p. 18) - šis ypač kunigiškas („maldoje stiprybės gavom"); ar iš tikro?; „Sostas" (p. 24) - šiame kalba *teologas* visa galia: „atsidėkodami už kryžiaus auką", „teikei gausias malones"¹¹⁷ - ; „Prie šio altoriaus" (p. 26) - irgi tas pats teologinis požiūris: „vienodai gailestingas, atlaidus ir degint amžinom liepsnom žmogaus nenori", „Daugiausia suteiki palaimos prie šio altoriaus" - ; „Maldos" (p. 50) - šiame teologija pasuka į šalies reikalus, likdama vis tiek teologija: „kad rekrūtas kuo saugiausiai pasislėptų, namo laimingai knygnešys pareitų" - ; „Kai gula miglos" (p. 124: pastaba: „migla" yra rusybė - „mglā")¹¹⁸ - irgi teologas-kunigas: „Prašau, kad mano žemėj žmonės, sugrižę pasilsėtų nuo darbo, nejaustų šios nakties sunkumo" -; ir ne vienas kitas. Kada nors vakaro tyloje pasiimkite, Tėveli, savo knygą ir visai ramiai, tarsi

¹¹⁷ Eilėraščiai „Amžiai" ir „Sostas" liko nepataisyti, žr. L. Andriekus, *Pasilikau tik dangų mėlyną*, Vilnius, 1991, p. 217.

¹¹⁸ Eilėraščių „Prie šio altoriaus" ir „Kai gula miglos" L. Andriekus į savo naują poezijos rinkinį neįtraukė.

eilėraščiai būtų kieno nors kito, ne Jūsų pačių, perskaitykite minėtuosius *be* teologijos ir minėtuosius su teologija. Manau, kad ir Jūs patys atidengsite didžiulį skirtumą tarp šių dviejų rūšių.

Taigi šio laiško pradžioje minėtas dualizmas jaučiamas ne tik šioje Jūsų knygoje, yra dualizmas tarp tikrojo poeto (juo Jūs *esate*, kaip esu syki Jums rašęs, neabejotinai!) ir kunigo-vienuolio, išsipareigojusio skelbti Kristų, kaip jį pergyvena Bažnyčia *bendrijos* pavidalu. Kaip jį pergyvena poetas savo *asmenimi*, Jūs skelbti, atrodo, nedrįstate. Šią nuojautą man kužda tai, kad Jūs neperkūrėte, o išleidote „Saulė kryžiuose“ eilėraštį „Žvaigždės“ (p. 127). O perkurti jį būtų labai lengva, išbraukus tik tai, kas nereikalinga, pvz.:

Šią naktį žvaigždės tokios šaltos -
Širdies nebegaivina,
Lyg, rodos, būtų jos nukaltos
Iš tų vylingų sidabrinių.

Jau vėl esi išduotas,
Vėl pabučiuotas Judo.
Kitaip nebūtų skliautas juodas
Ir pilnatis tokia nuliūdus.

Argi nenuostabus eilėraštis? Tačiau jis dvelkia pesimizmu, o pranciškoniškas „džiaugsmas“ neleidžia šio ordino nariui giedoti pesimistiškai ir visatoje kaip simbolyje regėti Išganytojo išdavimą. Todėl Jūs dainuojate: „Tau gieda Te Deum (?) žvaigždynai“ (naujos knygos p. 17). Tačiau kodėl šie žvaigždynai negalėtų būti Judo sidabrinių vaizdas?

Jūsų, Tėveli, poezijos šaltinis nėra vienuolinė Jūsų egzistencija: ne ji įkvepia Jus ten, kur poezija darosi *tikra-*, greičiau poezija kyla ten, kur Jūs imate prieš šią egzistenciją šiauštis:

Gintarinėje pily jau nėra
Užraktų, sargų, kliauzūros¹¹⁹ -

¹¹⁹ L. Andriekus, „Gintarinė pilis“, kn.: *Aviros marios*, Brooklyn, 1955.

rašėte kadaise „Atvirose mariose“ (p. 8), kalbėdami apie poeziją ir tuo ištarėte didžią tiesą. Ir būtų buvę didžiai malonu bei vaisinga, jei Jūsų poezijoje būtų buvusi tik ana „gintarinė pilis“ - be užraktų, sargų, kliauzūros. Deja, perkuriant „Saulę kryžiuose“¹²⁰, sargai buvo gana budrūs, užraktai gana kieti ir kliauzūra gana ankšta. Gintarinė pilis čia virto ne „šviesių žemių Nauzikaja“ (p. 7), apie kurią svajojote savo poetinio kelio pradžioje, bet „įrašyta kosmine ugnim tiesa“ (naujos knygos p. 41), kurios apeiti ar laužyti Jūs nediršote (nesakau: negalėjote!). Ana pirmą kartą gintarinė pilis liko kažkur anapus. Pradžioje Jūs manėte, kad:

Nesugundo verksmas, juokas nei daina
Iš aukštos pilies nuleisti tilto, („Atv. marios“, p. 7)

tai yra būti apsprendžiamam kasdienybės, Jūsų atveju - kalbėti *teologiskai*. O vis dėlto, perkuriant „Saulę kryžiuose“ šis tiltas buvo nuleistas, ir Jūs apie Kristų kalbėjote taip, kaip kalba kiekvienas kunigas iš sakyklos. Tačiau žmogus

... niekuomet nesapnavęs,
Anoj pusėj nesisvečiavęs,
Kaip galėtų sustingusią būtį
Bepaversti daina? (naujos knygos p. 14)

Tai Jūsų pačių žodžiai. Ir ar nejaučiate, Tėveli, kad kaip tik šiais žodžiais Jūs išsakote naujos knygos pobūdį, jos dramą ir gal net savo paties asmeninį likimą. Poetiniame savo kelyje Jūs vis tolote nuo savo pradinės Nauzikajos.

„Naktigonė“¹²¹, kur esama daugiau *poeto* (nepaisant ir ten esančių jo slystelėjimų!) ir kur žmogus, praganęs Viešpatį (tegu nors tik vaizduotėje) taria Nietzsches žodžius: „Kokia naktis, kokia gili naktis“

¹²⁰ Turimas galvoje rinkinys *Atmink mane, Rūpintojėli*, Brooklyn, 1985.

¹²¹ L. Andriekus, *Naktigonė*, Brooklyn, 1963.

Štai kodėl aš mieliau ir

(„Naktigonė”, p. 7). Būnant kunigu-vienuoliu ir nesant mistiku, poezija tegali kilti vien iš šios gilios nakties arba iš ano sopulio, kurio „į širdį man įpilti” „tik tu viena žengi”, Tu, anoji Nauzikaja („Atv. marios”, p. 7). Naktis ir sopulys yra čia prasmenys ar vaizdai abejojimo, blaškymosi, praradimo ir ieškojimo. Kadaisė Jūs, Tėveli, rašėte:

Iš savo ilgesio pilnos pastogės
Taveį ieškoti, Kristau, išeinu, (šaltinio nebežinau)

Vėliau net prisipažinote, kad:

Gimtuose laukuose tarp skaudžių aimanų
Aš Tave atradau, aš Tave atradau. („Atv. marios”, p. 98)

Atrodo, kad knyga „Atmink mane, Rūpintojėli” turėjo būti šio radiinio *poezija*. Tačiau kerygma nuslėgė ją. Ir kol Jūs apie Kristų rašysite:

Bijau užrūstinto dangaus -
Tu vienas mano prieglauda esi, (p. 128)

tol Kristaus *poetiškai* nebūsite radę. Neabejoju, kad Jūs jį visados turite *teologiškai-bažnytiškai*. Poetas ieško Kristaus tik *poetiškai* ir neprašo „priglausk mane, priglausk” (p. 128). Argi ne geresnis eilėraštis yra „Aleliuja” (p. 110), kur nėra nei baimės, nei prašymo, o tik kančia su „labai nedaug paguodos” (t. p.)? Arba ir „Daina” (p. 115): aną tamsią naktį net ir „ant dainos” „ašaros pradėjo kristi” (t. p.). Tai nebe kerygma, nebe teologija, o *pergyvenimas*, buvojant anoje gintarinėje pilyje. Ir tik iš pergyvenimo gali kilti poezija.

Trumpai drūtai: Jūsų „lietuviškoji kristologija” yra lietuviška savo *gamtovaizdžiu*, vadinasi, ta ertme, kurioje Rūpintojėlis rymo. Tačiau šis rymantis Rūpintojėlis nėra asmeninis Jūsų kaip *individualaus poeto* prasme. Gražu, kad „koplytėlėj stogelis jau kiauras” (p. 17), tačiau negerai, kad „stogelio užkloti” pas Jus skuba „eteriniais del-

nais angelai" (t. p.). Geriau būtų buvę, jei Jūs patys *kuo nors savu* šį kiaurą stogelį būtumėte uždengęs. Per maža yra tarti:

Čia ne Golgotos kalnas - tai šiaurės lygumos...

Čia artimesnis mums esi

Žiemos agonijoje,

Negu tenai - Giesmių giesmėj (p. 23),

reikia šį artumą ir *parodyti*: *kuo* gi Rūpintojėlis mūsų lygumose mums yra artimesnis negu Biblijos puslapiuose, jei Giesmių giesmę imsi-me kaip *pars pro toto*. Šio individualaus pergyvenimo ir pasigedau naujoje Jūsų knygoje arba, kaip Jūs syki minėjote, toje „lietuviškoje kristologijoje“. Aš pats daugiau kristologijos randu tuose Jūsų eilė-raščiuose, kuriuose Jūs Kristaus arba visiškai neminite („Gegutė“, „Ale-liuja“, „Įmigis“), arba jį *tik* paminite („Daina“). Kadaisė R. Guardinis kėlė klausimą, ar yra įmanomas „Kristaus romanas“, vadinasi, toks romanas, kuriame Kristus būtų pagrindinis veikėjas ir todėl stovėtų veikalo priekyje. Jo atsakymas buvo visiškai neigiamas: Kristaus ro-manas yra neįmanomas, kadangi neįmanoma yra Kristaus psicholo-gija. Skaitant naująją Jūsų knygą, man šovė mintis, kad gal ir poezija apie Kristų yra neįmanoma, jei Kristus atsiduria šios poezijos pirma-me plane. Gal įmanoma yra „Kristaus poezija“ tik tokia, kur Kristaus iš viso neregėti; kur jis tik stovi „už kulisu“ ar į kurį tik atsidūstama, netariant net jo vardo. Tai problema, kurią būtų galima apmąstyti ir gal net mūsų literatūra pavaizduoti. Naujoji Jūsų knyga lyg ir pa-tvirtintų Guardinio nuomonę.

Prirašiau marias. Užteks! Tačiau norėjau - truputį nusivylęs - gra-žinti Jūsų dėmesį į „Atvirų marių“ akiratį, kur iš tikro nėra sargų ir kliauzūrų. Jei tiesa, ką Lamartine'as yra pasakęs (jo žodžius dažnai kartoju), esą lyrika kuriasi tik jaunatvėje ir senatvėje, tai Jūs, Tėveli, esate išengęs dabar į antrąjį savo kūrybos laikotarpį. Grįžkime atgal į vaikystės metus, į aną gintarinę pilį ir imkime dainuoti taip, kaip

širdis bei vaizduotė sako - be jokios teologijos, be jokių pamaldžių klausimų („kodėl į mūsų būtį įsikūnijęs buvai, Tylus Rūpintojėli?", p. 15; ir daug kitų), be jokios atodairos, kaip mūsų tautos žmonės Rūpintojėlių garbino ar tebegarbina. Palikime tai istorikams ir tautosakininkams. Savo knygos įvade Jūs rašote: „Žemaitijos gamta - tai tikra poezijos šventovė, kurioje teko vargus ir džiaugsmus išgyventi jaunystėje" (p. 7). Grįžkite į šią jaunystę ir dainuokite anuos vargus ir džiaugsmus. Neapgaudinėkite savęs paties, kad „giliausiai įsmigo Kristus Rūpintojėlis" (t. p.). Nėra abejonės, kad jis Jums įsmigo, bet tik ne *poetiškai*. Leiskite daugiau veikti fantazijai, o ne savam tikėjimui - net jei ši fantazija tikėjimui ir nusidėtų. Poezija yra nekalčiausias žmogaus užsiėmimas, rodos, Holderlinas yra taip taręs. Ir teisingai. Tad nepabijokite „nusidėti poetiškai". Mūsų kunigų-poetų nelaimė ir yra ta, kad jie vis rašė, bijodami „poetinių nuodėmių". Tai ir jų ir visos mūsų literatūros nelaimė.

A. Mc.¹²²

. . .

Šis Maceinos laiškas ryškiai atskleidžia pagrindinius jo kaip literatūros kritiko keliamus reikalavimus kritikai ir patvirtina jų pagrįstumą. Maceina taria savo žodį be jokio išankstinio nusistatymo, atlikdamas savo, jo žodžiais tariant, „pedagoginę pareigą" nepriekaištingai, norėdamas padėti, o ne sužlugdyti kūrėją. Maceina jį aukština, tačiau liūdi, aiškiai matydamas, *kas* trukdo Andriekui laisvai reikštis kaip poetui. Jis geranoriškai ragina pašalinti varžančias kliūtis ir nurodo jas. Maceinos kritika atvira, kaip ir jis pats atviras jam pateiktų kūrinių atžvilgiu. Priimdamas L. Andriekaus poezijos rinkinį kaip visumą, Maceina atskleidžia pagrindinį poeto išgyvenimą, t. y. būties pajautą, ir mato, kur ir kaip pasireiškia „turinio ir formos nedarnumas". Jo kritika negalėjo ižveisti kū-

¹²² A. Maceinos laiškas L. Andriekui (1985 gruodžio 8), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-134.

rėjo, nes buvo pagrįsta ne tik geranoriškumu, bet ir ypatingu išmanymu, anot Maceinos, „kultūringumu“. Gal būtent todėl L. Andriekus norėjo šį Maceinos laišką paskelbti „Aiduose“ kaip literatūros kritikos pavyzdį. Beje, tai patvirtina jo paties žodžiai atsakomajame laiške:

1986 1117

Malonus Profesoriau,

Keletą kartų skaičiau Jūsų laišką, kuriuo Jūs *autoritetingai* ir *bičiuliškai* (išskirta mano - *T. M.*) išreiškėte savo nuomonę apie knygą „Atmink mane, Rūpintojėli“. Skaitydamas laišką, galvojau: O Dieve, kad būtumėte jį parašęs prieš 25 metus, kai išėjo „Saulė kryžiuose“. Ten juk buvo daugiau vadinamo teologinio balasto kaip dabartinėje versijoje, o vis dėlto Bradūnas, „Drauge“ vertindamas, labai išgyrė, kad, girdi, tautosaka ir krikščioniškoji tradicija susipynusios į vieną giją, ir panašiai. Tą knygą baisiai išgyrė ir dr. Jonas Grinius LKM Akademijos išleistame jo veikalė. Atlikdamas antrą versiją, norėjau tik išmesti kai kurias banalybes ir pataisyti elementarines klaidas, pvz., sutrumpinti plepėjimą. Ši versija buvo ne kokia pilna kūryba, bet gelbėjimas to, kas būtina. Galvojau - gal kas kada deklamuos ir pan. Dabar, kai rengiu visų eilėraščių rinktinę, pritaikysiu Jūsų patarimus ir dėsiu tik tuos eilėraščius, kurie grynai lyriški. O tą laišką apie knygą „Atmink mane, Rūpintojėli“ leiskite paskelbti „Aiduose“. Iš jo daug ko ir kiti pasimokys. Ten nieko nėra taisytino. Galima skelbti kaip laišką „Atmink mane, Rūpintojėli“ knygos autoriui. Nežinau, ar turite to laiško kopiją. Tai *nuostabus* (išskirta mano - *T. M.*) pasisakymas apie *poetinę tiesą* (išskirta mano - *T. M.*)! Laukiu skubaus atsakymo-leidimo. <...>

Lieku Jus didžiai gerbiaus ir dėkingas -

T. Leonardas¹²³

¹²³ L. Andriekaus laiškas A. Maceinai (1986 vasario 17), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-134.

Leidimą skelbti laišką tėvas Leonardas Andriekus gavo.¹²⁴ Tačiau laiškas taip ir nepasirodė spaudoje. Apie priežastis galima tik spėlioti. Bet ne čia esmė. Esmė, manau, glūdi poeto ir kritiko santykiuose, kritikos nusiteikime kūrėjo bei jo kūrinių atžvilgiu ir šių kūrinių vertinimo kriterijuose, kuriuos įvardyti, sprendžiant iš mūsų literatūros kritikų bei pačių rašytojų pasisakymų, gana sunku, netgi problemiška.

¹²⁴ Žr. A. Maceinos laišką-atviruką L. Andriekui (1986 vasario 22), S. Maceinos šeimos archyvas.

PENKTAS POKALBIS

Apie meno kūrybinių vertinimo kriterijus

T. M.: Gana dažnai tenka susidurti su labai nuobodžiais literatūros kritikų straipsniais, kuriuose per bereikšmių žodžių laviną sunku prasibrauti iki straipsnio esmės bei prasmės, juo labiau - suvokti, kokiais kriterijais vadovavosi kritikas aptardamas vieną ar kitą meno kūrinį. Ar jis jam taikė pedagoginį, o gal dorinį, o gal kokį kitą kriterijų? Ir tuomet pradėti galvoti, gal tokių kriterijų mene iš viso nėra. O jei nėra, tai kaip tada galima vertinti meno kūrinio visuotinę reikšmę?

A. M.: Visuotinės reikšmės meno kūrinys įgyja *tik estetiniu* (išskirta mano - T. M.) savo vertingumu!¹²⁵

T. M.: Ar tai reiškia, kad meno kūrinį galime vertinti tik estetiniu požiūriu, o taikyti menui kitus kriterijus tiesiog žalinga?

A. M.: Kriterijų sujaukimas yra tokia klaida, kuri griaua patį gyvenimą. <...> Gyvenimas nėra tiksliai mokslas, tiksliai dorovė, tiksliai menas, bet jis yra ir mokslas, ir dorovė, ir menas. Jame glūdi viskas,

¹²⁵ A. Maceina, „Patriotų sukilimas, arba Poezijos kiviščas su tautybe“, kn.: *Egzodo literatūros aišvatai* (Išėivių literatūros kritika), Vilnius, 1989, p. 139.

todėl šis viskas ir turi būti apimamas pilnutiniu žvilgiu, taikančiu kiekvienai sričiai jos (išskirta mano - T. M.) kriterijų. Kiekviena gyvenimo sritis yra kuriama pagal jos pačios dėsnius: *svetimų kriterijų taikymas kūrybai yra jos užmušimas*.¹²⁶

T. M.: Atrodo, kad mūsų gyvenime šis svetimų kriterijų taikymas kūrybai nėra retas dalykas, ypač tada, kai pats menininkas pradeda skęsti kasdienos rūpesčiuose, o juk tikriausiai...

A. M.: ...ne vienas norėtų, kad menas <...> pamištų gyvenęs Olimpo kalne, o nusileistų į varganus mūsų žemės takus.¹²⁷

T. M.: O jeigu menininkas paklūsta šiam norui ir įsijungia į kasdienos reikalus, ar tai nereiškia, kad jis nustoja būti menininku tikraja žodžio prasme?

A. M.: [Jo] kūriniai savaime patenka į pritaikomojo meno sritį ir baigia savo dienas, praėjus reikalui juos pritaikyti. Juk pritaikomasis menas yra ne tik sijonai, klumpės, juostos, vazos ir baldai. Pritaikomasis menas yra visur, kur jis naudojamas kasdienybei pagražinti. Gali ši kasdienybė būti medžiaginė, gali būti ir dvasinė; jos esmė dėl to nekinta; nekinta todėl nė pobūdis meno, kuris yra šiai kasdienybei skiriamas. Jis suteikia jai gražų paviršių, tačiau neperskverbia jos gelmių, pasilikdamas tik priedas, tik palydovas, bet neįstengdamas *virsti vertybe pačia savyje*.¹²⁸

T. M.: Vadinasi, meninės vertės toks kūrinys neturi. Gal galite pateikti tokio „pritaikomojo“ meno pavyzdį?

A. M.: Patriotinė mūsų tremties poezija.¹²⁹

T. M.: Galima numanyti, kad ši poezija pakluso tiems, kurie taikė jai tautybės bei tėvynės reikalavimus ir vertino poeto kūrinius pagal patriotizmo ar tautiškumo dėsnius, t.y. pagal jai svetimus dėsnius, todėl...

¹²⁶ A. Jasmantas, „Asketų sukilimas, arba meno kivirčas su dorove“, *Literatūros lankai*, 1955, Nr. 5, p. 19.

¹²⁷ Ten pat, p. 18.

¹²⁸ A. Maceina, „Patriotų sukilimas, arba Poezijos kivirčas su tautybe“, p. 127-128.

¹²⁹ Ten pat, p. 126.

A. M.: Pripažinkime atvirai: patriotinė mūsų tremties poezija literatūrinės vertės neturi. <...> Patriotika yra pagražinimas kovos už tėvynę, tėvynės meilės, tautinio auklėjimo, tautos išsilaikymo svetur, praeities atgaminimo ir kitų tautinių reikalų. Jos esmė ir paskirtis *ne būti sau ir savyje* (išskirta mano - T. M.), bet pagražinti, pamaloninti, pagelbėti; kitaip tariant, būti *priemone*. Patriotikoje poetas nėra karalius, kaip kūrėją vadina Puškinas („Poetui“), bet *tarnas*. Todėl ir jo „veikalas“ neturi *savarankiškos* (išskirta mano - T. M.) vertės. Tuo tarpu savarankiškumo paneigimas menai yra kartu ir pačios jo esmės paneigimas.¹³⁰

T. M.: Kaip sakėte, toks kūrinys patenka į „pritaikomojo“ meno sritį. Ir visiškai aišku, kad jis nepriklauso tikrojo meno sričiai. Bet nejaugi menas, kartu ir poezija negali būti tautinė, o būdama tautinė - neprarasti savarankiškumo, žinoma, ir vertės?

A. M.: Anaiptol! Tai tik reiškia, kad patriotika nėra tas pat, kas ir poezijos tautiškumas, <...> kuris yra taip lygiai sudėtingas, kaip sudėtinga yra ir pati tautybė. Kaip tautybės negalima suvesti į vieną kurią žmogaus savybę, taip nelengva sugauti tautiškumo esmę.¹³¹

T. M.: Kaip gali reikštis ar reikiassi poezijos tautiškumas?

A. M.: Poezija gali būti tautiška trimis pavidalais: 1) panaudodama tautinius pradus kaip bendrosios žmogiškosios būties *prasmens* (išskirta mano - T. M.), 2) *kūrybiškai* (išskirta mano - T. M.), prikeldama senąjį pasąmoninį tautos dvasios sluoksnį, ir 3) *tautine dvasia pergyvendama* (išskirta mano - T. M.) moderninius klausimus. Pirmasis tautiškumo pavidalas yra gyvas Maironio kūryboje, antrasis - Bradūno, trečiasis - Niliūno. Maironiui tautiniai dalykai - praeities liekanos, dabarties situacija, ateities regėjimai - yra tik drobė, ant kurios jis piešia žmogiškosios būties paveikslą; tai tik transparantas, pro kurį regime kažkokią aukštesnę tikrovę. Bradūnui tautybė yra sudedamasis

¹³⁰ Ten pat, p. 126, 128.

¹³¹ Ten pat, p. 131.

mūsų pačių prigimties pradai, gyvenąs mūsų sąmonėje ir reiškia-
sis žemės-motinos galia; visa dabartis laikosi šioje galioje savomis
šaknimis. Niliūnui tautybė yra poeto atsakymas į sąlytį su būtimi;
atsakymas, kilęs iš neprarandamos dvasinės sąrangos, apspręstos tau-
tos gamtinio bei kultūrinio gyvenimo. Maironio tautiškumas yra *sim-*
bolinis: tautiniai pradai jam yra vertingi ne patys savyje, bet tik kaip
aukštesnių dalykų prasmė bei nešėjai. Bradūno tautiškumas yra
realinis: senajame matriarchaliniame tautos sluoksnyje jis gyvena kaip
savuose tikroviniuose namuose. Niliūno tautiškumas yra *formalinis*:
moderninių turinių jis apvelka lietuviškąja jausena. Atrodo, kad į šias
tris poezijos tautiškumo formas būtų galima suvesti visus mūsų po-
etus.¹³²

T. M.: Išties būtų gerai, jei pavyktų tai padaryti, bet, deja, matyt,
neįmanoma.

A. M.: Poetas, kuris ima tautinį objektą, bet pergyvena jį kaip ir
visi kiti žmonės, nustoja būti *poetu*, virsdamas publicistu, politiku,
religininku ar kuo kitu, bet tik ne menininku. Štai kodėl dabartinė
mūsų patriotika <...> literatūrinės vertės neturi.¹³³

T. M.: Pokalbio pradžioje sakėte, kad kūrinys visuotinės reikšmės
įgyja tik estetiniu savo vertingumu, bet kaip šis estetiškas vertingu-
mas siejasi su tautiškumu?

A. M.: Estetinio reikšmingumo <...> meno kūrinys turi tik tuo
atveju, jeigu jis stipriai laikosi savo tautos dvasioje. Tarptautinių
meno kūrinių, kurie nebūtų sykiu ir tautiniai, nėra ir negali būti.
Jau tik tai, kad poezija visados yra rašoma gimtąja kalba, liudija,
jog poetas negali pabėgti nuo tautiškumo, net jeigu sava sąmonė

134

to ir norėtų.

T. M.: Tomas Venclova kartą yra pasakęs, kad gera kūryba yra ir
patriotinė.

¹³² Ten pat, p. 144-145.

¹³³ Ten pat, p. 146.

¹³⁴ Ten pat, p. 139.

A. M.: T. Venclovos teiginys yra pati akivaizdybė - gera kūryba praturtina tautos kultūrą ir todėl savaime yra patriotinė. Ko gi tauta galėtų iš literatūrai daugiau reikalauti, negu geros kūrybos?¹³⁵

T. M.: O juk tauta vis tiek reikalauja, kaip minėjote, kad menas nusileistų nuo Olimpo kalno ir pradėtų tarnauti kasdienos reikalams. Tai reikštų meno laisvės, jo savarankiškumo paneigimą, kuris kaip tik ir leidžia taikyti menui svetimus kriterijus, t. y. vertinti jį pagal kitų sričių kriterijus; pvz., pedagoginį ar dorovinį mastą padaryti meno kriterijumi. Kaip manote, ar būtų galima išspręsti (norint išvengti klaidos) šį nelengvą kriterijų taikymo klausimą pagal atskiras gyvenimo sritis?

A. M.: *Teoriškai* šis klausimas išsprendžia vertybių autonomija savoje srityje ir vertybių reliatyvumu joms svetimose srityse. <...> O gyvenimiškai. <...> „Neduokite to, kas šventa, šunims ir nemeskite savo perlų ties kiaulėmis, kad kartais jų nesumindžiotų savo kojomis ir apsigręžusios jų nesudraskytų" (Mat. 7, 8). Šitie Kristaus žodžiai, pasakyti Kalno Pamoksle, yra nurodymas, kaip bet kurios vertybės turi būti siejamos su minia. Jie tinka ir estetinėms vertybėms. Reikia tik juos vykdyti!¹³⁶

T. M.: O jeigu visai paprastai, kaip vertinti literatūros kūrinių?

A. M.: ...nustatyti pagal *estetikos dėsnius*, kas gera ar bloga literatūroje.¹³⁷

¹³⁵ A. Maceina, „Priekaištai ar priekabės? (ryšium su A. Kairio straipsniu „Žmogui apginti“), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-81.

¹³⁶ A. Jasmantas, „Asketų sukilimas, arba meno kivirčas su dorove“, p. 20.

¹³⁷ A. Maceina, „Asketų sukilimas, arba meno kivirčas su dorove“ (autorinis variantas), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-109.

Mintys po pokalbio

APIE LITERATŪROS KRITIKŲ KRITERIJŲ TAIKYMĄ POEZIJOS KŪRINIUI. Vertinti literatūros kūrinį, pasak Maceinos, reiškia „nustatyti pagal *estetikos dėsnius*, kas gera ar bloga literatūroje“. Išvada peršasi savaime - menas yra kuriamas pagal grožio dėsnius. Žinomas rusų menotyrininkas A. Kazinas yra pasakęs, kad grožis menui yra tas pat, kas mokslui absoliuti tiesa. Tad grožis, apreiškiantis gėrį ir tiesą, yra pati meno esmė, kurią pats menas ne visada pajėgus atrasti. Ir jeigu estetiškumas (kaip kūrinio tiesa) yra tikslas, tai meniškumas yra veikla, nukreipta šiam tikslui pasiekti. Apskritai estetiškumas ir meniškumas — vienos prigimties reiškiniai.

Kūrinio tikrovę stengiamės suvokti atskleidę meninius vaizdus. Kas yra vaizdas? Vaizdas - tai meno kūrinio buvimo mūsų tikrovėje būdas. Kartu tai rezultatas ir forma žmogaus veiklos, įkūnyta, pvz., literatūriniame kūrinyje, žodyje. Vaizdas yra meno kalba, kurią stengiamės suvokti norėdami perprasti kūrinio prasmę bei reikšmę jo santykiuose su regima tikrove. Tad, vertindami meno kūrinį, turime visų pirma perprasti jo kalbą. Mes turime suprasti vaizdo struktūrą. Turime suprasti principus, kaip kūrinys sudarytas turinio atžvilgiu. Kūrinio medžiaga, forma, turinys, metodas, stilius, žanras yra pagrindiniai kūrinio kokybės apibrėžimai, už kurių slypi meno uždavinys. Tradicinė estetika meninį vaizdą traktuoja kaip veidrodį, kuriame matome idealizuotą tikrovę, pridurčiau, nuo kurios sklinda šviesa. Šios šviesos šaltinis yra kūryba, o jos matas - paties Kūrėjo kūryba. Tad kurdamas žmogus turi dievišką mastą. Ir net jeigu mes šiam teiginiui nepritariame, vis tiek turime sutikti, kad mene tikrovė visada vaizduojama per žmogaus idealo ir jo poreikių prizmę. Deja, mūsų laikais ji vaizduojama į pirmąją vietą daugiau iškeliant poreikius. Tačiau pagrindinė meninio vaizdo savybė (tikroje kūryboje) pasireiškia akcentuojant jo santykį su būties centru. Todėl poetinis vaizdas yra kartu ir menininko apsisprendimo simbolinis aktas. Me-

nis vaizdas yra „daugiau“ negu tai, ką jis savyje turi ir išreiškia, jame tarsi susitinka pasaulis, vaizdas ir tai, ką menininkas iškėlė kaip pavyzdį.¹³⁸ Kaip tik todėl meninio turinio klausimas yra gana sudėtingas. Ir nors buvo kalbėta, kad vaizdo turinys yra būtis, kuri randa jame simbolinį individualų užbaigimą, tačiau tai dar neišaiškina šio klausimo iki galo. Skaitydami eilėraščių iš karto susiduriame su daugybe įvairių dalykų: tai ir medžiai, ir upės, ir saulė, ir žmonės, ir žvėrys, ir t.t. Bet tai tik pirmas turinio sluoksnis. Po juo slypi kitas, žymiai sudėtingesnis - toks vaizdo sluoksnis, kur turinys pasireiškia kaip prasmė, apie kurią mes susimąstome, pradedame ją nagrinėti, svarstyti. Tai grynai asmeninis psichologinis sluoksnis. Po juo glūdi dar ir trečias - aukštesnis vaizdo sluoksnis, per kurį daugiau ar mažiau ryškėja pasaulis, nukreiptas į *savo* idealą.¹³⁹ Kiekvienas vaizdas individualus ir todėl turi savo medžiagą, savo turinį bei savo formą. Turinys, forma ir medžiaga - konkretūs vaizdo pradai, kurie gyvena tik jame pačiame ir per jį. Per vaizdą mes suprantame menininko ryšį su šiuo pasauliu ir jo troškimus, kurie tarsi apšviesti idealo šviesa. Tad tikrojo meno uždavinys, manyčiau, ir yra skleisti grožį ir šviesą mūsų skurdžiame gyvenime. Ir kiek menininkas, poetas savo vaizdų turiniu paskleidžia grožio bei šviesos mūsų gyvenime, tiek jo įnašas į pasaulio keitimą yra svaresnis, tiek jo kūryba vertingesnė. Tačiau vaizdas ir jame glūdintis turinys turi būti adekvatūs. Jų *darnoje* glūdi meno kūrinio vertinimo kriterijus. Tad vertintojo uždavinys yra atskleisti kūrinio vertingumą puikiai valdant meno kūrinio kalbą.

KRITERIJŲ PAINIOJIMAS. Nėra jokios abejonės, kad vertinimo kriterijų klausimas glaudžiai siejasi su rašytojo ir jo kūrybos vertintojo - kritiko santykiu, jų, sakytčiau, *geranoriškų* bendradarbiavimu. Ir, be abejonės, su kritiko *išsilavinimu*, jo *kompetencija*. Kaip geranoriškos bei *įtikinamos* kritikos pavyzdį pateikiau A. Maceinos laišką

¹³⁸ Plg. A. Kazin, *Философия искусства в русской и европейской духовной традиции*, Санкт-Петербург, 2000, p. 16.

¹³⁹ Plg. ten pat, p. 19.

L. Andriekui. Tačiau atkreipkime dėmesį į tai, ką rašo tėvas Leonardas savo atsakomajame laiške Maceinai, dėkodamas ir *primdamas* pastarojo kritiką. Jis prisimena, kad jo poezijos rinkinį „Saulė kryžiuose“ savo laiku „labai išgyrė“ Bradūnas, „baisiai išgyrė ir dr. Jonas Grinius“. O juk „Atmink mane, Rūpintojėli“ - tai tik kiek patobulinta to paties rinkinio „Saulė kryžiuose“ versija. Ką reiškia garbingų rašytojų bei kritikų pagyrimai? Ar neatrodo, kad visų jų trijų vertinimo kriterijai *skirtingi*?

Gavęs L. Andriekaus laišką, Maceina pasidomėjo bičiulių kritika. Tai, ką jis perskaitė, jį pribloškė. Laiške K. Bradūnui jis rašo:

Mielas Kazimierai,

Atleiski, kad ėmiau ir nutilau. Ilgas Tavo laiškas guli prieš mano akis, bet negaliu į jį atsakyti taip, kaip esu įpratęs ir kaip anksčiau atsiliepdavau į Tavo kūrinius.

Pirmoji priežastis <...> *sergu*, Kazimierai. <...>

Antra priežastis - vidinė. Ji iškilo visai netikėtai ir nustebino net mane patį. Gavęs iš tėv. L. Andriekaus „Atmink mane, Rūpintojėli“ ir jo prašomas pastabų, parašiau jam praėjusių metų gruodžio pradžioj asmeninį *sūroką* laišką, jis žadėjo paskelbti jį „Aiduose“: sutikau. Nes „Saulė kryžiuose“ man gilesnio išspūdžio nedarė, nedaro jo nė anos knygos dabartinė redakcija. Mėginau savo laiške klausti *kodėl* ir į tai atsakyti. Maniau, kad tėvelis supyks. Nesupyko. Tačiau *savame* laiške jis atkreipė mano dėmesį į ankstesnį „Saulės kryžiuose“ vertinimą <...>

Tavo, Kazimierai, recenzijos „Drauge“ nebeatsimenu. Bet perskaičiau Jono Griniaus panegiriką („Veidai ir problemos“, II, p. 439-442)¹⁴⁰. Paskaityk ją ir Tu, ypač p. 439-440. O neseniausiai, vartydamas „Aidus“, netyčiom užtikau A. Vaičiulaičio „Saulės kryžiuose“ recenziją („Aidai“, 1961, Nr. 1, p. 39-40).¹⁴¹ Ir jis beveik taip pat <...> kaip ir

¹⁴⁰ J. Grinius, *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, t. 2, Roma, 1977.

¹⁴¹ Recenzija pasirašyta A. Vaičiulaičio slapyvardžiu „Aug. Raginis“.

J. Grinius. Tada man šovė į galvą klausimas: jei tokie rašytojai bei kritikai kaip Bradūnas, Grinius, Vaičiulaitis knygą giria, kodėl tu ją peiki? Kodėl *tu* jos nevertini, kai kiti liaupsina? Atsakymas tegali būti vienas: matyt, *tu*, Antanai, poezijos nesupranti. Pats gali jos net ir rašyti, o vis dėlto gali nepajėgti kitų poezijos suprasti bei tinkamai vertinti. Ir galimas dalykas, kad a. a. J. Brazaitis buvo teisus pabrėždamas: kas rašo eilėraščius, neturi net teisės vertinti kitų kūrybos. „Saulė kryžiuose“ man yra konkretus šio teiginio galimybės pavyzdys: man ji yra tik teologinis šnekalas, o, žiūrėk, jums trims - *poezija*.¹⁴²

[A. Maceina]

Kas iš minėtos knygos vertintojų buvo teisus? Ir kuo pats poetas gali tikėti? Savaiame aišku, kad visada norisi tikėti tuo, kas tave giria. Bet kitas klausimas, ar visada verta juo tikėti ir pasikliauti? Tad kokiais kriterijais vertindamas Andriekaus knygą rėmėsi filosofas ir poetas A. Maceina, kokiais - literatas, meno istorikas, kritikas J. Grinius ir kokiais - poetas, prozininkas bei literatūrologas A. Vaičiulaitis? Gal, išnagrinėjus šį klausimą, kiek paaiškės iškeltos problemos esmė.

Maceina, kaip minėta, įvardijo pagrindinį meno kūrybių vertinimo principą: jie turi būti vertinami *tik* „estetiniu atžvilgiu“ - „meno vertė nustatoma pagal estetinius dėsnius“, nes menas priklauso būtent šiai sričiai. Gyvenime nėra tokio visuotinio kriterijaus, kurį galima būtų pritaikyti visoms gyvenimo sritims. Kiekvieną kriterijų aprėžia jo sava sritis, todėl ir jo perkėlimas į svetimą sritį arba visuotinimas yra kartu ir jo paties paneigimas.¹⁴³ Maceina vertino Andriekaus poeziją pagal *estetinius* dėsnius ir pasigedo joje ... poezijos, nes į Andriekaus poeziją įsimaišė, jo nuomone, *svetima* sritis - teologija. Ir kaip tik šioje vietoje prisiminsime dar vienąjau ne kartą minėtą Maceinos teiginį, neabejotinai svarbų norint bent kiek išsiaiškinti

¹⁴² Šis A. Maceinos laiškas (tiksliau — laiško juodraštis, ne visur įskaitomas) K. Bradūnui rašytas 1987 m. Tikslī data nenurodyta. LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-141.

¹⁴³ Plg. A. Jasmantas, „Asketų sukilimas, arba meno kivrėas su dorove“, p. 19–20.

meno kūrinio vertinimo kriterijaus klausimą. Kiekvienas menas (kartu ir poezija) yra simbolinis, ir „juo poetas yra talentingesnis, juo jo kūriniai yra simboliškesni, kitaip sakant, juo jo formos reikšmė yra gilesnė. Genialiuose kūrinuose formos vaizdingumas *sueina draugėn* (išskirta mano - T. M.) su kūrinio idėjingumu". Beje, būtent formos ir turinio kūrybiškame susiliejime, jų darnoje ir glūdi *poetinė tiesa*, kuri nesutampa su gyvenimo tiesa. Tad galima numanyti, jog Maceina, puikiai suvokdamas šių tiesų skirtingumą, kitų kūrinių vertinime visų pirma kreipė dėmesį į turinio ir formos darną kaip grynosios poezijos matą. Juk darna yra harmonija, o harmonija - grožis. Būtent *darnoje* slypi dieviškas matas. „Formulė $2+2=4$ savyje neturi nieko gražaus, bet ji simbolizuoja tą būties tvarką, kuri yra pagrindas *estetinio* bei dorovinio santykio būties atžvilgiu.“¹⁴⁴ Maceina, išvelgęs Andriekaus lyrikoje teologiją, pasigedo joje tvarkos, taigi ir *estetinio* autoriaus santykio būties atžvilgiu. O kartu ir *poetinės tiesos*. Jis išgirdo čia disonansą, kuris išardė harmoniją ir pažeidė estetinius dėsnius. Teologinė doktrina, susipynusi su poezija, purtėsi vaizdinės formos. Forma pradėjo deformuotis, nes pati formos struktūra buvo pažeista. Ir čia, manau, vėl verta prisiminti Maceinos straipsnį „Kristaus prasmė Aleksandro Bloko poemoje „Dvylika“, kur jis cituoja A. Bloko žodžius, apibūdinančius poetą kaip „harmonijos sūnų“, kuris kaip tik todėl ir vadinasi poetu, kad kuria *harmoniją* žodžiu. Išlaisvindamas „garsus iš prigimtos anarchijos“ ir suteikdamas jiems formą, jis jungia garsus į harmoniją ir iškelia ją „į viršinį pasaulį“, tuo būdu dalyvaudamas „pasaulio perkūrimė“. Tik tikras poetinis žodis ir yra toji „grožinė jėga“, kuri keičia pasaulį. „O būdamas tokia jėga ir tokiu stebuklu, jis *tegal* būti vertinamas (išskirta mano - T. M.) tik glaudžiausiai susietas *su bendra gyvenimo tvarka ir bendra pasaulio darna*.“¹⁴⁵ Darna Andriekaus poezijos rinkinyje „Atmink mane, Rūpintojėli“ buvo pažeista, teologija persvėrė poeziją, todėl Maceina ir

¹⁴⁴ А. Казин, *Философия искусства в русской и европейской духовной традиции*, p. 15.

¹⁴⁵ J. Baltrušaitis, „Apie meno esmę ir menininko kūrybinę pareigą“, *Aidai*, 1954, Nr. 2, p. 70.

įvertinto šį rinkinį (gal ir šiurkščiai) kaip „teologinį šnekalą“. Nors J. Griniui ir A. Vaičiulaičiui šis rinkinys buvo tikra poezija. Manau, kad jie irgi, kaip ir Maceina, vertino rinkinį „pagal estetinius dėsnius“, bet vertindami neižvelgė jame išgalėjusios teologijos. Todėl ir estetinius kriterijus taikė svetimai sričiai. Rymantis Rūpintojėlis Andriekaus lyrikoje Vaičiulaičiui ir Griniui buvo simbolis, naujas vaizdas, Maceinai - tik lietuviška „gyvenamoji“ tikrovė, kuri netapo poetine, nes į ją buvo žiūrima ne poeto, o teologo akimis. Grinius apibūdino šią poeziją kaip pokalbį „su savo (išskirta mano - T. M.) Dievu“, „su Visagaliu, lyg su tėvu ar broliu“¹⁴⁶, vadinasi, kaip labai *asmeninį* pokalbį ir...suklydo. Maceina laiške Andriekui apgailestauja: „rymantis Rūpintojėlis nėra *asmeninis* Jūsų kaip *individualaus* poeto“. Išgyventi Kristų asmeniškai ir skelbti asmeniškai, Maceinos nuomone, Andriekus neišdrįso, nes buvo išipareigojęs skelbti Jį *tik* taip, kaip Jį išgyvena Bažnyčia „*bendrijos* pavidalu“. Žodžiu, apie asmeninį išgyvenimą kaip vaizdo turinio dalį čia ir kalbos negalėjo būti. Tad išeina, kad J. Grinius buvo sužavėtas tuo, ko iš tikro šioje poezijoje nebuvo. A. Vaičiulaitis irgi, kad ir kaip būtų keista, nepastebėjo vyravusios šiame poezijos rinkinyje teologijos, kuri, atrodo, iškart turėjo kristi į akis. Tik skirtingai nei Griniui jam ši poezija buvo ne dialogas, o greičiau monologas, kuriame poetas išsako Dievui savo rūpesčius, viltis ir t. t., tikisi atramos ir ją randa. Bet, manau, tai nėra svarbu. Svarbu, kad ir Grinius, ir Vaičiulaitis taikė estetinius kriterijus svetimai sričiai - teologijai, kurios skelbiamas tiesas buvo bandyta apvilkti *poetiniu* žodžiu. Tad gal būtent todėl Vaičiulaitis rinkinyje „Saulė kryžiuose“ išvelgė ne tik „naują vaizdą“, bet išžiūrėjo ir „naują pasaulį“¹⁴⁷, į kurią, kaip jis manė, poetas išengė parašęs šią knygą. Tačiau gaila, kad šis „naujas vaizdas“ liko neatskleistas, kaip ir tas „naujas pasaulis“, apie kurią užsiminė kritikas.

¹⁴⁶ J. Grinius, *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*, p. 439-440.

¹⁴⁷ Aug. Raginis [Vaičiulaitis], „Saulė kryžiuose“, *Aidai*, 1961, Nr. 1, p. 40.

Kai poetas stokoja *savos* pasaulėžiūros ir *savos* pasaulėjautos, tuomet jo kūrinų turinys būna neįdomus, o vaizdai banalūs. Bet kitaip ir negali būti, nes jie neturi *individualumo* žymės. Ir Grinius, ir Vaičiulaitis nepastebėjo šios stokos Andriekaus poezijoje, gal todėl jų pasisakymuose daug bendrų skambių žodžių, kuriuos galima pritaikyti bet kuriam poezijos rinkiniui. Jie nėra konkretūs nei svarstomo turinio, nei formos atžvilgiu. Kritikų žodis, deja, dažnai būna nekonkretūs. Todėl jų kalbėjimas, kaip labai taikliai apibūdino J. Brazaitis, virsta „žodžių infliacija, be konkretaus turinio“¹⁴⁸. Ypač tai jaučiama mūsų laikais, kai, tarsi užburti žodžio laisvės, pradėjome kalbėti be paliovos ir be jokių stabdžių. Žodžių infliacija pasiekė tokį, atrodo, dar neregėtą lygį, kad mes tiesiog skęstame visokiausiuose šnekaluose. Vadinamoji žodžio laisvė skaudžiai paveikė poetinę kūrybą (ir ne tik ją), kurios vienintelis išraiškos būdas yra žodis. Ką ir kalbėti apie kritikų pasisakymus, jų svarstymus, nes iš tikro „reikia tam tikrų sampratų bei mastų, kad veikalo aprašas nevirstų tik turinio atpasakojimu, o būtų <...> *gelmės matmens atskleidimas* (išskirta mano - T. M.)“¹⁴⁹. Bet „*gelmės matmens atskleidimas*“ reikalauja ne tik talento, bet ir vidinio žinojimo, ir principų, ir tikėjimo, reikalauja žodžio kilmės bei esmės supratimo. Visa tai turėjo filosofas ir poetas Antanas Maceina-Jasmantas.

Kaip taikliai apibūdino Tomas Venclova, „Antanas Jasmantas - *ypatingas* (išskirta mano - T. M.) atvejis mūsų kultūroje. Žinome, jog šiuo slapyvardžiu pasirašinėja filosofas ir teologas Antanas Maceina. Autentiškų filosofų visoje Lietuvos istorijoje turėjome vos keletą, ir Antanas Maceina, be abejonės, yra vienas iš jų, gal netgi iškiliausias. Autentiškų poetų priskaičiuojame kiek daugiau, nors irgi ne šimtą ir ne du šimtus. Ir Maceinos *alter ego* - Antanas Jasmantas - taip pat yra vienas iš jų. Lietuvoje panašių atsitikimų lyg ir nėra buvę.“¹⁵⁰

¹⁴⁸ J. Brazaitis, Menininkų uždaviniai ir visuomenė, *Raštai*, t. 5, Chicago, 1984, p. 454.

¹⁴⁹ A. Maceina, „Priekaištai ar priekabės?“ (ryšium su A. Kairio straipsniu „Žmogui apginti“), A. Maceinos archyvas, f. 181-81.

¹⁵⁰ T. Venclova, „Metafizinis poetas (apie Antano Jasmanto-Maceinos poeziją)“, *Aidai*, 1983, Nr. 3, p. 182.

Galima paklausti, kas atvedė A. Maceiną į poezijos kelią? Tačiau jo atveju, manyčiau, tai gana tuščias klausimas. Kad jo asmenyje „sunitiko poetas ir filosofas,, buvo visiškai natūralu, netgi neišvengiamu. Norint tai suprasti, reikia tik išgilinti į jo kalbos filosofiją. O išgilinus būtų beprasmiška kalbėti apie ypatingą Maceinos dėmesį žodžiui, nes Maceinai žodis buvo tikroji mūsų savastis. Kadangi „žodis yra dvisluoksnis padaras“, savaime aišku, kad šie du žodžio sluoksniai jo savo gimtąja kalba kuriamoje buveinėje negalėjo išsiskirti arba nusitrinti, nes nė vienam iš jų - nei vaizdiniui žodžio pradui, nei sąvokiniui - jis, regis, neteikė pirmenybės.¹⁵¹ Tačiau natūralu, kad „poezijoje žodis virsta vaizdu, nors ir nenustoja pirmąsčio sąvokinio prado“, o „filosofijoje žodis virsta sąvoka, nors ir nepraranda pirmąsčio vaizdinio prado“. Norėtuši dar kartą pabrėžti: Maceina manė, kad „bent teoriškai galima išvaizduoti kūrinį, kuriame abu šie pradai būtų išvystyti ligi aukščiausio laipsnio ir sykiu suderinti išvadinėje sutartinėje“.¹⁵² Vadinasi, jeigu galima išvaizduoti tokį tobulą kūrinį, tai galima, netgi reikia savo kūryboje siekti šios tobulybės. Atrodo, Maceina savo filosofijoje ir poezijoje būtent to ir siekė. Jo filosofiniai kūriniai - poetiški, o poetiniai - filosofiški. „Matyt, visa mano kūryba yra estetinio pobūdžio.“¹⁵³

Deja, Maceina daugiau yra žinomas kaip filosofas, o kur kas mažiau - kaip poetas, savo poezijos kūrinius pasirašydavęs slapyvardžiu Jasmantas, nors filosofas Maceina ir poetas Maceina-Jasmantas, manau, neatskiriami. Mančiau, kad visapusišką Maceinos kaip asmenybės, kaip kūrėjo, vaizdą, galėtume susidaryti tik susipažinę su abiem jo kūrybos pusėmis. Juoba kad poeziją, poezijos kūrimą jis laikė itin svarbia savo gyvenimo dalimi.

¹⁵¹ Plg. A. Maceina, Lietuvių kalbos filosofija, kn.: A. Maceina, *Daiktas ir žodis*, Vilnius, 1998, p. 12-19.

¹⁵² A. Maceina, *Didysis inkvizitorius*, p. 37.

¹⁵³ Iš A. Maceinos dienoraščio (jo užrašyta 1945 balandžio 21), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181.

ŠEŠTASPOKALBIS

Apie kalbą kaip bendrą filosofijos ir poezijos šaltinį

T. M.: Nekyla abejonų, kad poeziją laikote labai svarbia savo gyvenimo dalimi. Bet Jūsų kūrybinio kelio eiga lyg ir leidžia daugeliui numanyti, kad literatūra, kartu ir poezija Jūsų gyvenime pasidarė antraeilium dalyku, ypač tada, kai tvirtai išžengėte į filosofijos kelią. Jūs netgi rašėte, kad būtent tada pavertėte literatūrą mėgėjišku dalyku.

A. M.: Mėgėjišku? Literatūros mokslą (kritiką, istoriją) iš tikro *taip*, literatūros meną - *ne*, nes kaip tik tuo pačiu metu, kai pradėjau truputį savarankiškiau filosofuoti, atbudo manyje ir troškulys vėl rašyti eilėraščius. Juos buvau mėginęs ir anksčiau seminarijoje, bet tai buvo jaunuoliški bandymai, neturį vertės. Paskiau ištisą dešimtmetį (1932-1942) nerašiau nė vienos eilutės. Atrodė, kad poezijos mūza bus mane palikusi. Tačiau kaip tik 1942 metų žiemą ji vėl manyje pasiskardeno, šį sykį jau kiek savarankiškiau: „Gruodo“¹⁵⁴ dalykėliai, kritikų pripažinti šio rinkinėlio geriausiais, yra parašyti kaip tik 1942-1943 metais.¹⁵⁵

¹⁵⁴ A. Jasmantas [Maceina], *Gruodas*, Brooklyn, 1965.

¹⁵⁵ A. Maceina, Filosofijos keliu, *Raitai*, t. 6, Vilnius, 1994, p. 398.

T. M.: Jūs lyg ir pabrėžiate, kad rašyti eilėraščius ėmėtės tuo metu, kai pradėjote „savarankiškiau filosofuoti“. Vadinasi, eilėraščių kūrimas kažkaip siejasi su filosofavimu, tarsi tai būtų dvi vieno dalyko pusės.

A. M.: *Būtis atvyksta pas mus žodžiu*. <...> Kalba, kurioje būtis iš tikro „atvyksta“, tai atsiskleisdama, tai prisidengdama, yra tik filosofija ir poezija. <...> Filosofija ir poezija ne tik iš bendro šaltinio (kalbos - T. M.) kyla, bet nešasi ir bendrą turinį, kuriuo yra žmogiškasis būties suvokimas ir pergyvenimas. <...> O kalba<...>¹⁵⁶

T. M.: Kalba, kaip sakė Heideggeris, yra būties namai.

A. M.: Kitaip sakant, *kalboje būtis yra namie*, vadinasi, turi savo buveinę, kurią atskleidžiame tuo, kad mąstydami *tariame* ir kad „šis tarimas nėra mąstymo išraiška, o jis pats, jo ėja ir deja (*Gang und Sang*)“. Salia poezijos „filosofija yra ypatingai ryškus (*ausgezeichnet*) tarimobūdas“.¹⁵⁷

T. M.: Tad jei kalba yra savotiška filosofijos ir poezijos priemonė, tai...

A. M.: Kalba nėra filosofijos ar poezijos *priemonė*: kalba yra *pati* (išskirta mano - T. M.) filosofija ir *pati* (išskirta mano - T. M.) poezija. Heideggerio pastaba, esą „poezija įvyksta kalboje todėl, kadangi kalba saugo savyje pirmą poezijos esmę“, tinka ir filosofijai: filosofija esti ištariama kalbiniu pavidalu todėl, kadangi pačioje kalboje slypi filosofijos esmė <...>. Jei tad šiandien teigiu, kad tarp filosofijos ir poezijos esama gilaus vidinio ryšio, tai šis teiginys nėra tik atsaji teorija, bet ir gyvas asmeninis pergyvenimas.¹⁵⁸

T. M.: Kaip supratau, Jums svarbios yra *tik* šios dvi žmogaus kūrybos sritys.

A. M.: Iš tikro, man pačiam yra tik du didelės vertės žmogaus

¹⁵⁶ A. Maccina, Lietuvių kalbos filosofija, kn.: A. Maccina, *Daiktas ir žodis*, p. 15; Filosofija ir lietuvių kalba, kn.: *Daiktas ir žodis*, p. 96; Didysis inkvizitorius, p. 38.

¹⁵⁷ A. Maccina, Filosofija ir lietuvių kalba, p. 100.

¹⁵⁸ Ten pat, p. 96; Filosofijos keliu, p. 398.

kūriniai: tai menas, *visų pirma* (išskirta mano - *T. M.*) poezija, ir filosofija. Abiem jiems ir buvau atsidėjęs visą savo gyvenimą.¹⁵⁹

T. M.: Neskaitant jaunatviškų Jūsų eilėraščių, tai reikštų, kad nuo 1942 metų poezija tapo nuolatine Jūsų gyvenimo palydove.

A. M.: Nuo to laiko šiedvi *žodžio seserys* buvoja manyje, nebepalikdamos manęs nė kartą. Kalbėjęs pastarojoje savo knygoje¹⁶⁰, kad Sokratas gyvenęs *filosofiškai* <...>, turiu šioje vietoje priminti vokiečių poeto Holderlino žodžius, kad žmogus gyvena ir *poetiškai*: „*Dichterisch uoohnt der Mensch auf der Erde*“. Ar poezijos gyvenvietė manyje yra lygios vertės, kaip ir filosofijos gyvenvietė, jau ne man spręsti.¹⁶¹

T. M.: Tačiau sprendžiant iš recenzijų bei straipsnių (ypač įdomus T. Venclovos straipsnis)¹⁶² apie Jūsų poezijos rinkinius, galima numanyti, kad tos „gyvenvietės“ yra lygios jei ne kiekybės, tai kokybės požiūriu. Tik gaila, kad eilėraščių parašėte ne taip daug.

A.M.: <...> savo nedrąsos <...> nusišlėpti negaliu. Nežinau kodėl, bet, nepaisant visokių gyrių „Gruodo“ recenzijose, straipsniuose ir knygoje jaučiaus tarsi stovėčiau prieš minią ir turėčiau išsirengti nuogas. Savo gelmėse jaučiu, kad *galiu* rašyti. Bet kai kas nors parašyta, kam nors tai parodyti, o ypač spaudoje paskelbti, esti baisiai nedrąsu: tad tos buvusios tokios „tikros“ gelmės ima abejoti, blaškytis, gėdytis. Būdamas universitete studentas, esu truputį klausęs Maironio paskaitų. Sykiį jis auditorijoje viešai apie save tarė: „O aš juk esu poetas“. *Taip* apie save tarti aš niekad negalėčiau - paprasčiausiai nedrįsčiau. Užtat leisti naują rinkinėlį man iš tikro yra sunkus žingsnis.¹⁶³

¹⁵⁹ Iš A. Maceinos laiško anūkei Rasai Mickūnaitei (1978 gegužės 18), Mickūnų šeimos archyvas.

¹⁶⁰ A. Maceina turi galvoje knygą *Filosofijos kilmė ir prasmė*, p. 20-22.

¹⁶¹ A. Maceina, *Filosofijos kelias*, p. 398.

¹⁶² Zr. K. Bradūnas, „Prie poeto Antano Jasmanto stabtelėjant“, *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1987 rugsėjo 26, p. 3; T. Venclova, „Metafizinis poetas“, p. 182; J. Grinius, *Veidai ir problemos lietuvių literatūroje*; V. Natkevičius, „Religinė ir filosofinė tematika Antano Jasmanto poezijoje“, *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1983, Nr. 80 (16); M. Martinaitis, Trečioji pažintis, kn.: A. Jasmantas, *Klajūnas*, Vilnius: Aidai, 2001; ir t. t.

¹⁶³ Iš A. Maceinos laiško dukrai M. D. Mickūnienei (1980 sausio 30), Mickūnų šeimos archyvas.

T. M.: Manau, kad taip pasireiškė Jūsų nepaprastas reiklumas kiekvienam ištartam žodžiui.

A. M.: Būti pasaulyje yra *santykis* ir šis santykis kuriasi bei laikosi kalba. <...> Žmogaus pasaulis yra toks, kokia yra jo kalba. <...> Kalba suorganizuoja pasaulio atvirybę arba aną Kanto minimalią išpūdžių chaosą į tam tikrą organinį vieneta, ir žodis tampa šio vieneto principu. Štai kodėl graikai savuoju Logos suprato ne tiek lūpomis tariamą garsų eilę, kiek tvarkos, tiesos, gėrio ir grožio pradą: kiekvienas daiktas yra nešamas bei laikomas savojo Logos.¹⁶⁴

T. M.: O apskritai argi žodis nėra amžinojo Logos atspindys?

A. M.: *Šiandien žodis yra suprofanintas*. Jis nebėra amžinojo Logos atspindys, bet tiktai priemonė žmogaus smalsumui patenkinti. Jo tikslas yra nebe tiesa, bet išpūdis. Jis yra sakomas ar rašomas nebe tam, kad atskleistų dieviškąją būties prasmę, bet kad į skaitytojo ar rašytojo pusę patrauktų naujybių ištroškusių minią. Maxas Pacard'as teisingai pastebi, kad *vietoje žodžio "šiandien yra atsistojęs ūžesys*. „Žmogus nebegyvena žodžiu ir žodyje. Žodis nebėra vieta, kur žmogus apsisprendžia už tiesą ir už meilę: ūžesys jį apsprendžia. Ūžesys dabar yra pats svarbiausias dalykas, o žmogus tiktai vieta, kur ūžesys plinta: jis yra ūžesio erdvė.“¹⁶⁵

T. M.: Viskas, ką sakote, kuo labiausiai tinka dabartiniams mūsų laikams. Man atrodo, kad šis ūžesys sukelia nepaprastai daug sąmyšio visose mūsų gyvenimo srityse, nuo jo kenčia ir menas, ir poezija, ir filosofija. Ir tai nenuostabu, nes...

A. M.: Nenuostabu todėl, kad, kaip sako toliau tas pats Pacard'as, ūžesiu pasaulyje įvykiai yra susipynę vienas su kitu. Ūžesys padaro juos visus vienodus. <...> Ūžesys viską sulygina, jis yra niveliavimo mašina. Čia nebėra jokių individų, kiekvienas yra tiktai ūžesio dalis. Čia nebėra nieko, kas individualiai kiekvienam priklausytų; viskas

¹⁶⁴ A. Maccina, Lietuvių kalbos filosofija, p. 19.

¹⁶⁵ A. Maccina, *Saulės giesmė*, Vilnius, 1991, p. 366.

čia yra panerta į ūžesio bendrumą, viskas banguoja, todėl kiekvienas reiškia teisių į viską.¹⁶⁶

T. M.: Man asmeniškai tai baisu, bet esu bejėgė ką nors pakeisti. Žinau tik tiek, kad reikia kažką daryti, kažką priešpriešinti tam ūžesiui, netgi esu tikra, kad būtina...

A. M.: ...prieš ūžesį pastatyti *tikrąjį žodį*, <...> suteikti žmogui iš naujo *kalbos dovaną*, kad ją savo žodžiuose jis skleistų taip, jog kiekvienas girdėtų jį kalbantį *sava kalba*, todėl jį suprastų ir jo mintis

167

priimtų.

T. M.: Jums ši kalbos dovana tikrai buvo suteikta: kiekvienas norintis gali suprasti ir priimti Jūsų mintis, kurias išsakote kaip tiki«-va kalba savo filosofijos ir poezijos kūrinuose. Ar tos nuolatinės tikrojo žodžio paieškos nebuvo iš tikro filosofijos ir poezijos sintezės paieškos? Jūsų poezija filosofiška, Jūsų filosofija poetiška. Ar jau čia neslypėjo noras sukurti tokį veikalą, kuriame būtų pasiekta harmonija, vadinasi, būtų įvykusi sintezė?

A. M.: Tokiame veikalė žodis pasidarytų *pilnutinis* (išskirta mano - T. M.). Toks veikalas taptų filosofijos ir poezijos sinteze ne tik savo esme, bet ir išviršiniu savo pavidalu.¹⁶⁸

T. M.: Gal kaip tik šis nenumaldamas siekis padaryti žodį visapusišką iš dalies paskatino Jus rašyti „Lietuvių kalbos filosofiją“, nes, kaip teigėte, poezija ir filosofija yra suaugusios su kalba pačia savo išraiškos lytimi¹⁶⁹: jos...

A. M.: ...interpretuoja būtybę *žodžiu*. Tai, ką H. G. Gadameris yra pasakęs apie lyriką, tinka ir filosofijai, būtent: lyrikoje „kalba iš-eina aikštėn kaip kalba. <...> Lyrinis eilėraštis apreiškia kalbą jos gryna esme“ (*Wahrheit und Methode*, Tübingen, 1975, p. 557). Todėl, pasak Gadamerio, „juo labiau lyrika artėja prie *poésie pure* idealo, juo sunkiau ji darosi išverčiama“ (t. p.). Pakeitę šiuose sakiniuose žodį „lyri-

¹⁶⁶ Ten pat, p. 366.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 367.

¹⁶⁸ A. Maccina, Didysis inkvizitorius, p. 37.

¹⁶⁹ A. Maccina, Filosofijos keliu, p. 418.

ka" žodžiu „filosofija“, nusakytume tikrąjį filosofijos santykį su kalba: *filosofija būtybę taria*.¹⁷⁰

T. M.: Kaip ir poezija.

A. M.: Kaip ir poezija. <...> Ji taria ją kalbesiu. Ji taria ją *sakydama* (išskirta mano - T. M.). Ir juo filosofija yra savitesnė, juo sunkiau yra ir ją išversti. <...> Apie *poeziją* nėra reikalo kalbėti. Jau vien tai, kad poezijos neįmanoma išversti, rodo, jog *tikrasis* (išskirta mano - T. M.) poeto žodis yra jo gimtasis žodis: dvikalbių poetų nėra. O kad tas ar kitas yra mėginęs rašyti ir nesava kalba (Petrarka lotyniškai, Rilke prancūziškai...), tai šie mėginimai niekad neprilygo gimtosios jų kalbos kūriniams.«...> Juo ryškiau kalba išeina aikštėn kaip kalba, juo sunkiau darosi pasisavinti jos „regėjimo kampa“, o ten, kur ji virsta grynų kalbesiu, pvz., poezijoje, ten jos iš viso pasisavinti neįmanoma.¹⁷¹

T. M.: Ši „regėjimo kampa“ aš suprantu kaip savotišką prizmę, per kurią mes žiūrime į pasaulį ir ją interpretuojame.

A. M.: Kalba sukuria mumyse savotišką „prizmę“, kuri savaip laužia visus iš pasaulio ateinančius spindulius. Kalboje iškūnyta pasaulio interpretacija yra atvira *viskam*. Kiekviena kalba sugeba nusakyti *visa*, tačiau kiekviena tai daro *savitu būdu*. Tai ir yra jos „regėjimo kampas“.¹⁷²

T. M.: Bet ar iš tikrųjų, kaip klausia dr. K. Girnius straipsnyje „Filosofijos interpretacija“¹⁷³, viena kalba kalbantis žmogus nepajėgia įstoti į kitos kalbos kampa?

A. M.: Tai daugiaprasmiškas klausimas, reikalaujantis tam tikros sklaidos, kad būtų bent kiek nušviestas.¹⁷⁴

T. M.: Tikriausiai tai kalbos filosofijos, kurią Jūs pradėjote rašyti, klausimas.

¹⁷⁰ Ten pat.

¹⁷¹ Ten pat, p. 418, 439.

¹⁷² Ten pat, p. 436.

¹⁷³ Kęstutis K. Girnius, „Filosofijos interpretacija (A. Maceinos *Filosofijos kilmė ir prasmė*)“, *Aidai*, 1978, Nr. 2, p. 82.

¹⁷⁴ A. Maceina, *Filosofijos keliu*, p. 437.

A. M.: Mat <...> ši filosofijos sritis pradėjo mane vis labiau dominti. Tai, kas turėjo būti apmąstyta pradžioje - pradėję kalbėti, pradedame mąstyti, arba atvirkščiai: pradėję mąstyti, pradedame kalbėti, – mano atveju, atrodo, bus apmąstyta pabaigoje. Tačiau girdėjau, kad esą gera, jei žmogus senatvėje pakeičia savo darbo turinį ar lauką, tada atsiranda naujų paskatų, naujo įdomumo, ir smegenys ne taip greitai vysta. <...> O pats kalbotyros mokslas manęs netraukė. <...> Nebūdamas lyginamosios kalbotyros „žinovas“ (jos niekada nestudijavau), negalėčiau leistis į kalbos filosofiją apskritai, nes be tokių žinių ši filosofija būtų be galo abstrakti. Tačiau norėčiau apmąstyti lietuvių kalbą, kurią valdau ne tik praktiškai, bet truputį ir teoriškai, kadangi ja domėjausi nuo pat jaunystės, nors jos „moksliškai“ ir nestudijavau.¹⁷³

T. M.: Tačiau kalbos žinių Jums tikrai netrūko, o apie Jūsų itin retą kalbos jausmą daug kalbėta ir rašyta. Tad kas yra šis kalbos jausmas arba, anot Jūsų, „kalbinė nuojauta“, kuri pasako, kas kalbiškai tinka ir kas netinka?

A. M.: Kas yra „kalbos jausmas“ pats savyje, gražiai paaiškina L. Lochmanas sakydamas: „Gimtosios kalbos jausmas <...> yra visų gyvųjų lyčių dabartis, buvojanti kalbančiąjame vienalaikiu neišsklaidytos visumos pavidalu“ (*Philosophie und Sprachwissenschaft*, Berlin, 1975, p. 95). Kitaip tariant, *kalbos jausme kalba buvoja visa kartu*. Kalbos jausmas nėra studijų pasekmė, o pirmykštis pavidalas, įgytas jau vaikystėje ir ugdomas visą gyvenimą. Jis apima ne kalbos istoriją, o kalbos dabartį. Jis nėra gramatikos žinių gausa, o dvasinė nuojauta kaip pagrindas kalbiniam našumui. Gimtajai kalbai ši nuojauta yra šaltinis, iš kurio plaukia jos skleidimasis naujais žodžiais bei naujomis lytimis. <...> Kalba, kaip ir kiekvienas gyvas dalykas, reikalinga daug rūpesčio, kad augtų savo lytimis, liktų švari savo žodynu ir tapati savo sintakse. Gimtosios kalbos mokymasis ir jos tobulinimas yra vyksmas, trunkąs visą

¹⁷³ Iš A. Maceinos laiško sūnui Sauliui (1979 vasario 13), S. Maceinos šeimos archyvas.

gyvenimą. Ypač rašant reikia visados klausti save, ar sakinys iš tikro jau yra toks, jog iš jo dvelkia mūsų kalbos dvasia. Gimtajai kalbai nepakanka nedaryti gramatinių klaidų. Jai reikia, kad ji pati prabiltų mūsų žodžiais. Šiuo atžvilgiu mes ne syki nusikalstame, netaisydami ar per maža taisydami savo raštus. Jauniesiems mano pokalbininkams patarčiau savo raštų kalbą taisyti bei gerinti *patiems*, neieškant „kalbininkų“. <...> Tai patarimas ne tik filosofams, bet ir literatams, nes ir šiųjų kūriniuose mūsų kalba tapo beveik pastumdėle: didžiausia rašytojo nuodėmė yra kalbą daryti, užuot ją kūrus.¹⁷⁶

T. M.: Visiškai sutinku. Šiandien Lietuvoje kalba tikrai dažnai daroma. Manau, tai mūsų smarkiai kintančio gyvenimo padarinys. Dabar karštiligiškai ieškoma ne tik naujų vertybių, kurios taptų amžinos (o tai ypatingai baugina), bet ir naujų žodžių, kurie pajėgtų tas vertybes išreikšti. Tad žodis dabar ištis „nėra amžinojo Logos atspindys, bet tik priemonė žmogaus smalsumą patenkinti“, o kalba tikrai tapo ūžesiu. Įsivaizduoju, kaip Jums būtų skaudu visa tai matyti savo gimtinėje. Jums, kuris rašydamas kūrinius visą gyvenimą ieškojote *tikrojo* žodžio siekdamas, kad eilėraščiai bent kiek priartėtų prie *poésie pure* idealo. Vadinasi, kad jie taptų grynosios, „be jokių priemaišų“, poezijos kūriniais.

A. M.: Kiekvieno poeto idealas yra pasiekti vad. *la poésie pure* aukštį. Kas yra ši *poésie pure*, yra labai sunku apibrėžti sąvokomis. Tačiau ją galima pajauti skaitant, sakysime, Goethe's „Auf allen Gipfeln ist ruh“ arba Verlaine'o „Les sanglots longs“. Ją jaučiau <...> skaitydamas W. Kelly'o straipsnį „Die Lyrik“, kuriame jis cituoja vieną graikišką liaudies dainelę. Vokiškasis jos vertimas man išpūdžio nepadarė. Tada pamėginau tą dainelę perkelti į mūsų liaudies dainų pasaulį:

Vai kur mano rūtos,
Vai kur mano mėtos,
Vai kur mano vijoklėlis žalias.

¹⁷⁶ A. Maccina, *Filosofijos kelio*, p. 420-422.

Tai čia mano rūtos,
Tai čia mano mėtos,
Tai čia mano vijoklėlis žalias.

Ir staiga atsivėrė anoji *la poésie pure*, kuri paprastų paprastučiais žodžiais nusako daiktų gelmenį. Šokdama ir dainuodama, mergaitė klausia ir sykiu atsako; klausia savu moteriškuoju likimu ir atsako ją apkabinusiu berneliu: „Vai kur mano vijoklėlis žalias. / Tai čia mano vijoklėlis žalias“. Lyrikos idealas pasiektas.¹⁷⁷

T. M.: Kaip Jums atrodo, ar Jūs pats nors vienu savo eilėraščiu pasiekėte tokį aukštį?

A. M.: Tai jau ne man spręsti. Aš pats tegaliu pridurti, kad poezijos buveinė mano širdžiai yra artimesnė ir kad aš joje dažnai lankaus parsinešdamas šilumos ir į filosofijos buveinę.¹⁷⁸

T. M.: Tomas Venclova Jūsų eilėraščių „Panaktinis“ apibūdino kaip retenybę, t. y. kaip „poetiškai neginčijamą daiktą“. Tad galima numanyti, kad kaip tik šiame eilėraštyje Jūs ir pasiekėte *poésie pure* aukštį. O vis dėlto įdomu, kad šalia filosofinių kūrinių rašėte dar ir eilėraščius, nors, kaip dabar suprantu, tai buvo dėsninga.

A. M.: <...> poezijos aš niekada nerašiau, jei šį žodį imsime tiesiogine prasme. Rašymas juk yra *optinis* vyksmas: imu plunksną, sėdu ir *piešiu* raidėmis žodį po žodžio, mintį po minties. Šitoks optinis vyksmas poeziją kuriant man yra absoliučiai svetimas. Man jis vyksta grynai *akustiniu* būdu, ausimi, įsiklausant į žodžio skambesį galvoje. Galvoje susidėsto - pamažu ar greitai - visas eilėraštis nuo pradžios iki galo, vis tiek, ar jis būtų ilgas ar trumpas. Galvoje jis ir ištaisomas. Jo posmus nuolatos kartoju, klausydamas, kaip jie skamba. Ir tik tada, kai jau eilėraštis galvoje yra visiškai baigtas, perrašau jį ant popieriaus; bet neskubu, nes užmiršti pavojaus nėra: savo eilėraščius galiu „padeklamuoti“ bet kada. Kartais tyčiomis nešiojuos

¹⁷⁷ A. Maceina, "Pasikalbėkime geriau apie poeziją..." (iš laiškų K. Bradūnui, 1979–1985), *Naujasis židinys*, 1999, Nr. 4, p. 204.

¹⁷⁸ A. Maceina, *Filosofijos keliu*, p. 398.

eilėraščių galvoje labai ilgai, laukdamas, gal dar kas nors pasirodys jame nevykusio, nes užrašytas eilėraštis kažkaip susvetimėja. <...> Tai grynai muzikinis procesas.¹⁷⁹

T. M.: Kada dažniausiai Jus užvaldydavo nuotaika kurti eilėraščius?

A. M.: Nuotaika kurti man dažniausiai ateina kur nors ramiai besivaikščiojant gamtoje. Eilėraštis man geriausiai pasiseka, kai turiu bendrą vaizdą ir žinau jo pabaigą. Tuo tarpu gera pradžia nereiškia, kad ateis gera pabaiga. Man eilėraštis dažnai lieka neužbaigtas, kaip kokia skeveldra.¹⁸⁰

T. M.: Manau, tai natūralu, nes Jūs visada ieškojote tikro poetinio žodžio. Be to, atrodo, būtent šiame neužbaigtume kaip tik ir slypi Jūsų poezijos gelmė.

Mintys po pokalbio

Apibendrinimai gal ir nebūtinai, nes Maceina taip aiškiai formuoja savo mintis, kad jų perteikimas gali netyčiom virsti nelabai vykusia interpretacija. Tačiau norėčiau pabrėžti - žodžiui Maceina teikė tiek reikšmės, kad, atrodo, tikėjo, jog tikrasis žodis išties gali pakeisti šį „be atodairos žiaurų pasaulį“. Bet šį tikrąjį žodį jis visada siejo su *Dievu* (išskirta mano - T. M.), kuris „kalba tik per žmogaus žodį. <...> Dievo žodis visados yra *tikras* (išskirta mano - T. M.) žmogaus žodis“.¹⁸¹ Tad šio tikrojo, galėjusio pakeisti pasaulį žodžio Maceina ir ieškojo visą gyvenimą. Apskritai sunku paneigti žodžio galią, bet tikrasis žodis galingas, matyt, tuo, kad teikia išganymą. Todėl nesunku pritarti

¹⁷⁹ Iš J. Griniaus pokalbio su prof. A. Maceina (Jo 60 metų sukakties proga), *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1968 kovo 2, 9.

¹⁸⁰ Ten pat.

¹⁸¹ A. Maceina, *Daiktas ir žodis*, p. 11.

J. Brazaičio minčiai, kad Maceinai labai „tinka tas Maironio posakis: „Patsai ramumo nepažinęs / Kitiems išganymą neši“. Neši ir kaip Maceina, ir kaip Jasmantas”.¹⁸²

Gaila, kad Maceinos-Jasmanto idėjos taip ir nepasiekė daugumos. O jis vis sielojosi, kad ne taip rašė, kaip galėjo („galėjau geriau“), kad mažai parašė kaip Jasmantas. Brazaitis jį guodė: „Mano akyse, nelaimė yra ne ta, kad Maceina rašė daugiau nei Jasmantas, bet ta, kad <...> kiaulės neišmano apie perlus. Nelaimė ta, kad intelektualinis vadovavimas nepasiekia vadovaujamų masių. Nelaimė, kad tarpininkai tarp tų intelektualinių vadovujančių ir masių neatlieka savo pareigos. Turiu galvoje spaudą. Nei Lietuvoje, nei čia spauda neatliko tos pareigos - nenuleido Maceinos idėjų iki masės. Turbūt tik ateitis mokės išryškinti, kad Maceinos tomai buvo pranašiški, išpėjantieji atsakymai į tas idėjas, kurių sukury buvo patekusi ir duso jo laikų visuomenė. Beliks tada, kaip paprastai, tik apgailestauti”.¹⁸³

Tad ir apgailestauju - ir dėl to, apie ką rašė Brazaitis, ir dėl to, ko nespėjo parašyti Jasmantas. O nespėjo parašyti, pvz., „Poetų pasaulio“¹⁸⁴, kurio išliko tik keletas puslapių ranka rašyto teksto. Toliau ir pateikiu jį, tiesa, nepilną, nes rankraštyje nemažai neiškaitomų žodžių bei citatų vokiečių ir prancūzų kalba.

Tai tik didelio sumanymo, kurio Maceina taip ir nespėjo įgyvendinti, nuotrupa: „Ankstesnė svajonė parašyti „Poetų pasaulį“ ir savą interpretacinį polinkį išmėginti visų pirma ant Bradūno „kailio“, atrodo, jau ir liks tik svajonė: per ilgai buvo svajota, per ilgai puoselėta ši svajonė, ją vis atidedant ateičiai kitų, vad. „reikalingesnių“ darbų dėlei”.¹⁸⁵ Sumanymų, kurie liko tik sumanymais, buvo žymiai daugiau.¹⁸⁶ Dėl nepalankių gyvenimo sąlygų daug ko, kas buvo sumany-

¹⁸² Iš J. Brazaičio laiško A. Maceinai (1970 sausio 24), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-74.

¹⁸³ Ten pat.

¹⁸⁴ Rankraštis saugomas LNMB RS, A. Maceinos archyve, f. 181-16.

¹⁸⁵ A. Maceina, „Pasikalbėkime geriau apie poeziją...“, p. 207.

¹⁸⁶ Žr. T. Maceinienė, *Pašauktas kūrybai*, Vilnius, 2000, p. 156–159.

ta, reikėjo atsisakyti. „Jei man pavyktų juos {vykdyti, tuomet ramiai tarčiau: „*Nunc dimitis servum tuum, Domine*“¹⁸⁷ Šie žodžiai - „dabar atleidi savo *tarną* (išskirta mano - T. M), Viešpatie“ - svarbūs norint suprasti visą Maceinos kūrybą, nes jis iš tikro buvo ištikimas Viešpaties-KŪRĖJO tarnas. Savo gyvenime ir kūryboje jis išties glaudžiai buvo „susikabinęs su Tuo, kuris „vargo vakarienę“ pradeda ir baigia; pradeda ir baigia ne iškilmingose gotikos ar baroko šventyklose, o *užėjo* prie Vilniaus vieškelio, kuriuo jau daug kas ėjo ir dar eis, tačiau niekas nepasiliks, išskyrus Tajį, kuris yra vakar, šiandien ir rytoj“.¹⁸⁸

Antanas Maceina. POETŲ PASAULIS

Palaidos mintys

POEZIJOS OBJEKTAS

- 1) poezijos objektas nėra aprėžtas savo apimtimi;
- 2) poezijos objektas yra *kita* kiekvieno daikto pusė arba plotmė; daiktas peržengia pats save;
- 3) poezija kyla iš šios kitos plotmės išreiškimo žodžiu. Nūn poezijos interpretacijos uždavinys ir yra surasti:

- 1) kokius *daiktus* jis renkasi kitai plotmei išreikšti;
- 2) *kokią* plotmę šiuose daiktuose atskleidžia;
- 3) kaip jis šią plotmę atskleidžia.

Pirmas uždavinys yra aprašomasis-materialinis.

Antras uždavinys yra metafizinis-interpretacinis.

Trečias uždavinys yra kalbinis-literatinis-formalinis, kuris betgi iš vidaus siejasi su antruoju: poeto regima *kita* plotme ir jos išraiška poetine lytimi sąlygoja viena kitą.

¹⁸⁷ Nors rašydamas šiuos žodžius prelatui Pr. Jurui (*Antano Maceinos laiškas fret Pranciškui Jurui*, Vilnius, 1997, p. 90) Maceina turėjo omenyje du sumanytus veikalus „Žmogaus filosofija ir „Evangelijos filosofija“, manyčiau, kad šie žodžiai tinka visiems jo neįgyvendintiems sumanytiems.

¹⁸⁸ A. Maceina, „Užėjo prasmė“ (recenzija K. Bradūno eilėraščių ciklui *Užėjo prie Vilniaus vieškelio*), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181-14.

POEZIJOS TRANSCENDENTINIS POBŪDIS

Kalbant apie religinę poeziją, visados reikia turėti prieš akis Jean'o Cocteau žodžius <...>. Jie gali reikšti:

1) kiekviena poezija peržengia pasaulio regimybę ir skverbiasi į kitą - transcendentinę - plotmę, ją nusakydama;

2) kiekviena poezija krypsta į asmeninį Dievą, jį atkeldama į mūsų būvį.

Pirmąja prasme kiekviena poezija yra metafizinė, tačiau tik ant-
raja ji yra malda. O ne kiekvienoje poezijoje esama asmeninio Die-
vo ir ne kiekvienoje jis nužengdinamas į mūsų būvį.

POETO PASAULIS

Kas yra poezijos logika pasaulis? Jis nėra jį supanti tikrovė; jis yra fan-
tastinis pasaulis; tačiau šis *jo* pasaulis yra palenktas nepaprastai griežtai
logikai ir psichologijai; toks griežtas, kaip nė viena vad. reali tikrovė,
kurioje esama nuostabiai nelogiškų ir nepsichologiškų šuolių, kurių
negali būti poeto pasaulyje. Kiek visokių motyvų pripasakoja F. Dos-
tojevskio Raskolnikovas, norėdamas Soniai pateisinti senos palūkinin-
kės nužudymą. Tačiau Sonia jais visais netiki. Jais netiki ir skaitytojas,
nors tikrovėje beveik visos žmogžudystės yra šiais motyvais grindžia-
mos. Ir tik tada, kai Raskolnikovas prisipažįsta, jog palūkininkės už-
mušimas buvęs jo „žygis“ įrodyti, ar jis yra „antžmogis“ ar tik utelė -
tik tada Sonia supranta Raskolnikovą, tik tada ji ryžtasi jį gelbėti ir tik
tada Dostojevskio pasakojimas įgyja gelmės matmenį. O be šio mat-
mens jis būtų tik pigus kriminalinis romanėlis. Gal būtų galima poezi-
jos logiką ir pavadinti *gelmės logika*, kuri tačiau nepakenčia jokių gyve-
nimiškų staigmenų: poezijoje žmogžudystė niekad negali įvykti iš pyk-
čio, staigios aistros, pasipelnymo ir kitų teismams gerai žinomų mo-
tyvų. Poetas yra ne teisėjas, bet kūrėjas, todėl jis žvelgia žymiai giliau.

POEZIJOS NEKALTUMAS

Šiuo žodžiu reiktų vadinti poezijos netarnavimą niekam: nekaltybė
yra netikslinga. Norint palenkti ją kokiam - net ir kilniam - tikslui,

reikia jos netekti. Šia prasme poezija netarnauja - net nėra tiesai, jai ši tiesa yra ne jos pačios, o stovi *šalia jos*, pvz., pasaulėžiūros ar tikėjimo tiesa. <...> Poezija *nėra rašoma kam nors*. Poezija *rašoma jai pačiai arba, jei norite, sau pačiam*. Poezija nėra pokalbis. <...> Tačiau publika ieško poezijoje tiesos, kurią vestų ir mokytų (plg. Puškino eilėrašti »Poetas ir minia«). <...> Todėl ji ir vadina poetą pranašu, žyniu, šviesiaregiu; net ir ne vienas poetas susigundo būti šitaip vadinamas. Šitokia betgi poeto sąmonė yra savęs išdavimas; iš jos kilusi poezija yra <...> socialistinis realizmas!

POEZIJA IR JOS INTERPRETACIJA

Dažnai kalbama apie poezijos estetinį reliatyvizmą. Greičiau tai yra poezijos atvirumas interpretacijai, kurioje slypi *poetinė tiesa*. <...> ... tik interpretas - tebutų jis tik paprastas skaitytojas - paverčia poeziją tiesa, ją užskleisdamas ir tuo teikdamas jai pavidalą. <...> Interpretuoti poetinį kūrinį reiškia teikti jam šį pavidalą ir tuo būdu paversti jį *poetiškai teisingu*. Ir kiek šis interpretacijos pavidalas apims poetinio kūrinio visumą, tiek jis bus teisingas savyje. Čia slypi poetinio reliatyvumo pagrindas, nes net ir vieno eilėraščio interpretacija jo visumos apimti nepajėgia. Poetinė tiesa yra tiesa tik interpretui - skaitytojui. Ji nėra tiesa savyje, kuri galėtų būti pateikta kitiems pamokymo ar tyrimo keliu. *Eilėraščio tirti negalima*. Kas tai daro, prilijsta anatomui, kuris tiria gyvybę pjaustydamas lavoną.

INTERPRETACIJOS RELIATYVUMAS

Kiekviena tikra poezija yra įvairiaprasmė todėl, kad atvira. <...> Užtat klaida yra manyti, esą interpretacija kelia dienos švieson tai, kas poezijoje paslėpta, vadinasi, randa kūrinio tiesą M. Heideggerio <...> (aletheia) prasme <...>.

METAFORA

Kodėl žodis pajėgia ir net yra linkęs tapti metafora? Ir kas gi yra metafora? Kas yra tasai žodžio šuolis iš vienos mūsų būvio plotmės į kitą? Ką reiškia, kad juokiasi ne tik žmogus, bet ir saulė? Į tai

dažniausiai atsakoma nuoroda, esą metaforomis norime ką nors *vaizdžiai* nusakyti. Tačiau kas gi yra daikto *vaizdumas*? Kodėl daiktas gali būti nusakytas *vaizdžiai* ir *nevaizdžiai*? Kas atsiveria tada, kai kalbame *vaizdžiai*, o kas lieka paslėpta žodyje, kai kalbame *nevaizdžiai*? Vienas Putino dvieilis galėtų kiek paryškinti mums šio klausimo prasmę. Savo eilėraščių „Tavęs nebėr“ (1928 m.) Putinas baigia:

Ir paskutinėj mano amžiaus šventėj
Nejau tavęs nebus manuos svečiuos?..

(*Raštai*, t. 1, Vilnius, 1959, p. 285)

Tai *vaizdus* klausimas mylimajai, kuriai nesant viskas virsta „aidėjimu liūdnu“ (t. p.). Tačiau gyvenimas bėga nesulaikomai, „Visi svečiai ir viešnios kaip vaiduokliai“ atsisveikina ir „jau iš tolo žvakėse matyti <...> juoda viešnia“. Jos tad akivaizdoje poetas ir taria aną *vaizdų* klausimą savo mylimajai. Tačiau jis galėtų klausti ir *nevaizdžiai*, būtent: Argi neateisi nė į mano laidotuves? Tada turėtume du klausimus: tiesioginį - *nevaizdų* ir metaforinį — *vaizdų*. Tiesioginis klausimas būtų mums aiškus, jei visą gyvenimą mylimoji buvojo nuo poeto *atstu*, tai bent jo laidotuvių dieną ji privalėtų pabūti *arti*. Tai beveik pareiga palydėti artimą asmenį į amžino poilsio vietą. Bet ką gi naujo atskleidžia mums tas pats klausimas, nusakytas metaforiškai? Jau Aristotelis savo Poetikoje yra formulavęs tarsi taisyklę, kad gerai perkelti žodį iš vienos plotmės į kitą reiškia pažinti šių plotmių bendrybę. Tačiau tai anaipol nėra rūšies bendrybė. Visos anksčiau minėtos metaforos nėra siejamos su žmogumi ar daiktais jokia rūšine klasifikacija. O vis dėlto kažkokia bendrybė tarp jų yra. Kitaip metafora nebūtų žodžio perkelta į kitą plotmę, o (būtų) tik prielipą tos pačios plotmės daiktui (kas mūsų dienų poezijoje yra dažnas atvejis).¹⁸⁹

¹⁸⁹ Tekstas skliausteliuose yra arba pabrauktas, arba išbrauktas, LNMB RS, A. Maccinos archyvas, f. 181–16.

SEPTINTAS POKALBIS

Apie Žodį

T. M.: Jūs labai gražiai pasakėte: „Būtis atvyksta pas mus žodžiu“. Ar tai reiškia, kad pats Dievas atvyksta pas mus žodžiu, pvz., poezijoje?

A. M.: Poetas yra ne kas kita kaip Dievo šauklis. Poeto giesmė yra Viešpaties verta todėl, kad *jos giliausias turinys yra Jis Pats savo paslapyje*.¹⁹⁰

T. M.: Viename mūsų pokalbių sakėte, kad „poezijos objektas - giliausia šio žodžio prasme - yra būtis“, vadinasi, Dievas: Jūs sutapatinate būtį su Dievu.

A. M.: Tačiau būtis <... > gali būti Dievas tik tuo atveju, kai ji yra „*mano* Dievas“¹⁹¹.

T. M.: Taigi būtis yra Dievas, jei ji žmogui sava. Ir tik tuomet mes pradedame ją, anot Jūsų, išgyventi savo intuicijose ir regėjimuose. Tiesa, toli gražu ne visi, nes daugumai aukštieji dalykai mažai terūpi. Tik tikriems menininkams ir, be abejo, poetams būtis yra sava, ir jie apie ją prabyla žodžiu. O poezija, kaip žinia, yra „žodžio menas“.

¹⁹⁰ A. Maccina, Apie poeto būtį ir kūrybą, p. 165.

¹⁹¹ A. Maccina, Filosofijos kilmė ir prasmė, p. 268.

A. M.: Jei poezija yra aptariama kaip „žodžio menas“, tai šis žodis visad turi būti *savas*. Kitaip meno iš jo nepadarysi.¹⁹²

T. M.: Tai natūralu, nes negalima išgyventi svetimo dalyko. Beje, viename laiške K. Bradūnai Jūs atkreipėte ypatingą dėmesį į jo eilėraščių „Klustelėjimas“¹⁹³. Ir tai, atrodo, visai dėsninga.

A. M.: „Klustelėjimas“ <...> yra labai geras.

T. M.: Man jis irgi atrodo geras. Paklauskime:

Ką veiki, Dievuli, širdyje,
Pasislėpęs ten už mano sielos,
Kai tau ankšta daros danguje,
Kai visatos jau visai nemielos,

Kai užburtas tavo artumu,
Neskiriu nei didelio, nei mažo,
O tik žodį kalbinti imu,
Į tave labai, labai panašų.¹⁹⁴

T. M.: Dabar, rodos, visiškai aišku, kur slypi jo, Jūsų žodžiais tariant, „vilkelis“.

A. M.: Jo „vilkelis“, pro kurį žiūrint atsiveria Dievo buvojimas žmoguje, yra dvi paskutinės eilutės: „O tik žodį kalbinti imu, /Į tave labai, labai panašų“¹⁹⁵.

T. M.: Tai, be abejonės, nukreipia dėmesį į Evangeliją, kur pasakyta: „ir Žodis buvo Dievas“.

A.M.: <...> sykiu tačiau ir į magijos žodį iš senovės laikų. Ir kyla mintis: o gal magijos žodis ir yra buvusi instinktyvi žmogaus nuojauta, kad „viskas per jį (žodį) padaryta“ ir kad „be jo nepadaryta nieko“ (Jn 1,1-3). Poezija prakalbina žodį.¹⁹⁶

¹⁹² A. Maceina, „Pasikalbėkime geriau apie poeziją...“, p. 198.

¹⁹³ Žr. K. Bradūnas, *Krikšto vanduo Joninių naktį*, Chicago, 1987, p. 94; K. Bradūnas, *Prie vieno stalo*, Vilnius, 1990, p. 416.

¹⁹⁴ K. Bradūnas, *Prie vieno stalo*, p. 416.

¹⁹⁵ A. Maceina, „Pasikalbėkime geriau apie poeziją...“, p. 210.

¹⁹⁶ Ten pat.

T. M.: Ir kartu Dievą.

A. M.: Tuo pačiu ir *Dievą*, kuris yra *Žodis*, *ir pasaulį*, kuris padarytas per *Žodį*. Tuo būdu krikščioniškasis skelbimas kažkokiu paslaptingu būdu susijungia su senųjų žynių žodžiu ir tampa vienybe poezijoje.¹⁹⁷

T. M.: Sakėte, kad „poezija prakalbina Dievą“. Ar tai reiškia, kad poezija tam tikra prasme yra poeto pašnekesys su savu Dievu, kitaip tariant, Dievo ir žmogaus asmeninis kontaktas, arba, kaip teigė Bradūnas, „asmeninis pasišnekučiavimas“¹⁹⁸ su Viešpačiu?

A. M.: Ir kur šio šnekučiavimosi bus daugiau, kur bus jis vis *asmeniškėnis* (išskirta mano - T. M.), ten ir eilėraštis bus geresnis.¹⁹⁹

T. M.: Grįžkime prie Bradūno poezijos. Iš eilėraščių ciklo „Prieraišai prie Genezės“, kuriuos jis kaip tik ir pavadino asmeniniu pasišnekučiavimu su Dievu, Jūs išskyrėte eilėraščių-prieraišą prie žodžių „Taigi Viešpats Dievas padarė iš žemės molio žmogų“²⁰⁰, net savo laiške jam pavadinate šį prieraišą geriausiu iš visų Jums tuo metu jo atsiųstų eilėraščių ir paaiškinote, kodėl. Jūs rašėte: „Geriausias todėl, kad jame žmogaus likimą suaudei su Dievo likimu, įliedamas juodu abu į trumpą, bet *tobulą* (išskirta mano - T. M.) žodį.“²⁰¹ Taigi jau galime kalbėti apie poezijos gelmes, nes „šnekučiavimasis“ su Viešpačiu ...

A. M.: .. visados yra šauksmas iš gelmės - *deprofundis*, vis tiek ar jis būtų skaudus dejavimas, ar džiugus garbinimas.²⁰²

T. M.: Kaip suprantu, būtent šiame „pasišnekučiavime su Viešpačiu“, o tiksliau - „susikabinime“ su Tuo, „kuris „vargu vakariene“ pradeda ir baigia“, mes kaip tik ir atrandame žmogaus gelmę.

A. M.: Šios gelmės ieškojimas ir įvairiopas jos vaizdavimas yra dabartinės poezijos rūpestis.²⁰³

T. M.: Tačiau gelmė prasiveržia tik per *tobulą* žodį.

¹⁹⁷ Ten pat.

¹⁹⁸ K. Bradūnas, *Prieraišai prie Genezės*, Chicago, 1983.

¹⁹⁹ A. Maceina, „Pasikalbėjime geriau apie poeziją...“, p. 205.

²⁰⁰ Plg. *Pr2,7*: „... tuomet Viešpats Dievas padarė žmogų iš žemės dulkių“ (vertė A. Rubšys, 1998).

²⁰¹ A. Maceina, „Pasikalbėjime geriau apie poeziją...“, p. 205.

²⁰² Ten pat, p. 207.

²⁰³ A. Maceina, „Užėigos prasmė“, A. Maceinos archyvas, f. 181–14.

Mintys po pokalbio

„Kiekviena poezija yra *metafizinė*“ - teigia Maceina. Ir nors dažnas menininkas savo pasisakymuose apie kūrybos esmę vengia šio žodžio (beje, nusakančio tam tikra prasme ir kūrinio vertinimo kriterijų), matyt, išvelgdamas jame kažkokį jam tarsi jėga brukamą turinį, net pasikėsinimą į jo kūrybinę laisvę, turime pripažinti, kad meno mastas glūdi „už jo“. Todėl poezija, Maceinos žodžiais, ir skverbiasi į transcendentinę plotmę, ją nurodydama vaizdais ir simboliais. O šie vaizdai bei simboliai turi atitikti nurodomą dalyką. Tad išties išeina, kaip teigia J. Baltrušaitis, kad „meno, kiek jis yra tikroji kūryba, turiniu tegali būti vien tai, kas bendra ir *amžina*, vien beribis visatos reginys ir *neišreikštoji to reginio paslaptis*, kaip jie atsiveria atbudusiam menininko regėjimui“²⁰⁴. Teoriniai J. Baltrušaičio meno esmės apmąstymai ir jo meno kūriniais išskelti kriterijai, mano galva, sutampa su A. Maceinos keliamais kriterijais, nors Maceina, manau, žymiai gilesnis savo išvalgomis ir todėl tikslesnis savo išvadose. Tačiau teigdamas, kad tikrojo meno turiniu turi būti „vien tai, kas bendra ir amžina“, Baltrušaitis pabrėžia (ir tai reikšminga!): „Iš to dar neišeina, kad mūsų meno objektu gali būti tik didingi įvykiai, nepraeinančios idėjos ir dideli sielos sąjūdžiai, ne menkesni už saulę ar žvaigždžių vidurnaktį; meno išraiškai priklauso ir lauko gėlytė ir mažiausias rasos lašelis, kad tik jie būtų išreikšti ne savo paskirume, o kaip *gyvi didžio ir visuotinai vieningo dalyko audinio siūlai* (išskirta mano - T. M.), kaip *gyvos vieningos pasaulio begalybės grandys*, ir kad tik juose būtų *nepažeistai išreikštas* (išskirta mano - T. M.) juose glūdiš visatinės valios alsavimas. Nes tik tokios sudėties menas liudys tiesą, o liudydamas tiesą - liudys Dievą, ir tik ta sąlyga jis galės pasiekti visos savo išlaisvinančios galybės ir visos savo kerinčios jėgos. Čia pat svarbu pažymėti, kad kiek meno esmė yra nesąlygotai neatski-

²⁰⁴ J. Baltrušaitis, „Apie meno esmę ir menininko kūrybinę pareigą“, p. 71.

riamai susijusi su pačia visatine valia ir jos išikūnijimo begalybe, tik iš jų išplaukia išoriniai kūrybos elementai. Juk kas tai yra kūrybinis muzikos ir lyrikos ritmas ir kas tai yra puošmenų bei pastatų simetrija ir gracingumas, jei ne kūrybiškas kartojimas bendro pasaulio ritmo ir grakštumo, jei ne valinis meno paklusnumas visatinei darnai ir harmonijai? O pats grožio pojūtis, visas estetinio jautimo pasigėrėjimas, ar tik ne todėl yra mūsų turimi, kad, persiimdami kūrybos ritmu ir harmonija, mes džiugiai prisijungiame prie viso pirmapradžio grakštumo pačios valios, pašaukusios mus gyventi? Iš išdėstyto požiūrio į meną visiškai aišku, kad kiekvienas *tikrai* (išskirta mano - T. M.) meniškas kūrinys yra *liturgiškas* (išskirta mano - T. M.) savo giliausiose šaknyse ir *religiškas* (išskirta mano - T. M.) savo aukščiausiose viršūnėse. Ir tas, kas mūsų kūrybai stato gėrio sąlygas, tas nesikėsina į jos laisvę, jos neprievartauja, o tik vardan jos pačios išlaisvinimo reikalauja, kad ji grįžtų prie savo amžinuųjų šaknų ir prie savo pirmaprados esmės. O jeigu taip, tai visai neginčytina, kad be paklusimo visatinei valiai nėra tikrojo meno.²⁰⁵ Be abejo, paskutinis sakinys kiek kategoriškas ir gal kiek ginčytinas. Bet raginimai grįžti prie „savo amžinuųjų šaknų ir pirmaprados esmės“ tikrai turi didelę prasmę, kai kalbame apie meną apskritai, ypač apie poeziją, nes jie, kaip rašė Maceina, išties „kreipia <...> dėmesį į Evangelijos „ir Žodis buvo Dievas“, sykiu tačiau ir į magijos žodį iš senovės laikų“. Žodis turi būti tobulas. Kalbėdami apie tobulumą, turime galvoje harmoniją, kuri, pasak Putino, yra „ne kas kita kaip tinkamą kiekybę ir kokybę įvairių sudedamųjų dalių vienybė. Ir juo ši vienybė bus tobulesnė, pasiliekant dalių įvairybei, tuo formaliai bus pasiektas aukštesnis grožio laipsnis“²⁰⁶, grožio, kuris pakelia iš kasdienybės snaudulio ir virsta kvietimu į savo tiesos ir darnos šalį.

²⁰⁵ Ten pat.

²⁰⁶ y Mykolaitis-Putinas, Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė. 1921–1922, kn.: *Kas yra kūryba* (Lietuvių rašytojai apie kūrybą), Kaunas, 1989, p. 79.

AŠTUNTAS POKALBIS

Apie *poésie pure*

T. M.: Viename laiške K. Bradūnui rašėte apie Baltrušaitį, pritardami B. Vaškeliui minčiate „apie jo [Baltrušaičio - T. M.] neryškų pobūdį rusų literatūroje“²⁰⁷ (nors tai ir ginčytina), ir svarstėte, „ar tik nebus čia kalta Baltrušaičio kalba“, nes ji nebuvo jam gimtoji kalba. Būtent todėl, anot Jūsų, „daiktas ir žodis jam nebuvo sutapę“. Gal tai ir teisinga, tačiau sutikite, kur kas blogiau, kai daiktas ir žodis nesutampa kalbant ar rašant gimtąją kalbą. Ypač tai būna ryšku poezijoje, kurią mes aptariame kaip „žodžio meną“. Dėl to ir norėčiau paklausti, nors klausimas gali Jums pasirodyti kiek netikėtas, ką reiškia Jūsų žodžiai: „Šv. Pranciškus <...> Evangelijos žodį imąs kaip žodį ir jame regįs mūsų gyvenimo vertę ir net normą“?²⁰⁸

A. M.: *Tuo būdu jis paverčiąs žodį mūsų buvimo jorma, nebeskir-damas jo nuo tikrovės* (išskirta mano - T. M.). Jei evangelistas rašo, kad Kristaus mokiniai, eidami kelionėn, neprivalo vilktis „dviejų tunikų“

²⁰⁷ Žr. B. Vaškeliui, „Jurgis Baltrušaitis jo laiškų šviesoje (nuo pirmo eilėraščio iki pirmo eilių rinkinio)“, *Lituanistikos darbai*, Chicago, 1979, t. 4, p. 155-192.

²⁰⁸ A. Maceina, „Kūrinijos giesmė (poetinė šv. Pranciškaus egzistencija)“, *Aidai*, 1982, Nr. 6, p. 386.

(Mk 9, 9), tai šv. Pranciškus savo reguloje ir įsako apžadus padariusiems broliam turėti „*tik vieną* (išskirta mano - *T. M.*) tuniką su gobtuvu — *habeant unam tunicam cum caputio*“ (reg. bul. 2). Šitoks žodžio ir tikrovės tapatinimas yra betgi galimas tik poetinėje sieloje: *tik poetas tiki tikrovine žodžio galia*. Užtat visa šv. Pranciškaus prieiga prie Evangelijos yra poetinė: čia jis iš tikro yra apimtas *furor divinus*. Tai patvirtina ir šv. Pranciškaus draudimas interpretuoti jo regulą ir jo testamentą: ne tik Evangelijoje, bet ir jo raštuose *žodis* privalas išlaikyti pirmykštį savo pavidalą ir pirmykštę savo prasmę: „Visiems savo broliam, dvasiškiam ir pasauliškiam, griežtai įsakau klusnumo galia (*per oboedientiam*), kad jie neaiškintų (*non mittant glossas*) nei regulos, nei šių žodžių (testamento, *Mc.*), sakydami: „juos reikia šitaip suprasti“. Kaip man Viešpats leido paprastai ir besąlygiškai (*simplificiter et pure*) surašyti regulą ir šiuos žodžius, taip paprastai ir be aiškinimų (*sine glossa*) supraskite juos ir šventai jų laikykitės ligi galo.²⁰⁹

T. M.: Šį šv. Pranciškaus draudimą galima suprasti, nes *išaiškintas* žodis netenka savo pirmykštės prasmės, ar ne taip?

A. M.: <...> išaiškintas žodis nebetenka pirmykščio skaidrumo ir tuo pačiu autentiškumo.²¹⁰

T. M.: Ar ne toks pat poeto santykis su žodžiu?

A. M.: *Šitaip* su žodžiu santykiauja *tik* (išskirta mano - *T. M.*) poetas. Tik poetas išsako save *simplificiter et pure*. Tik poetas trokšta, kad jis būtų pergyvenamas tiesiog - *sine glossa*. Be abejo, interpretacija gali kūrinių pagilinti, bet ji gali jį ir sumenkinti, suseklinti ir net pražudyti. Šv. Pranciškus tai instinktyviai jautė ir todėl gynė nuo interpretacijos ne tik Evangeliją, bet ir savus žodžius tiek reguloje, tiek testamente. Jis bijojo būti, lietuviškai tariant, *nuaiškinamas*; bijojo todėl, kad jo žodis buvo gyvenimas Evangelijai vykdyti: *vita evangelii*, kaip jis pats jį vadina pirmosios savo regulos apmatų pradžioje <...>. Nuosekliai tad kiekvienas šio gyvenimo paaiškinimas būtų jau

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ Ten pat.

kartu ir jo pakeitimas. O šventasis nenorėjo, kad jo broliai vadovautųsi kitokia regula, negu ta, kurią jis pats jiems buvo pagal Viešpaties nurodymus surašęs <...>. Tokio *pastovumo* (išskirta mano - T. M.) istorijoje turi tik poetinis kūrinys. Tik poetinis veikalas nepasiduoda dilinamas „nesuskaitomos metų eilės ir amžių bėgio - *innumerabili serie annorum et fuga temporum*“, kaip tai suvokėjau Horacijus (Carmina III, 30). Tik poetinis veikalas lieka iškilęs iš visa keičiančio laiko. Jei tad šv. Pranciškus taip stipriai laikėsi Evangelijos bei savo paties parašyto žodžio, neleidamas jo keisti, ką nors pridedant ar atimant.²¹¹

T. M.: Regis, būtent toks santykis su žodžiu kaip tik ir veda prie *poésie pure* idealo, kuri šv. Pranciškus, atrodo, pasiekė savo „Saulės giesmėje“.

A. M.: Kaip minėta <...> kiekvieno poeto idealas yra pasiekti vad. *la poésie pure* aukščio. Kas yra ši *poésie pure*, yra labai sunku apibrėžti sąvokomis.²¹²

T. M.: Bet ją, kaip anksčiau sakėte, galima bent pajauti.

A. M.: Ją galima pajauti <...>. „Saulės giesmė“, pasak mūsų kritiko A. Vaičiulaičio, yra „vienas iš gražiausių lyrikos pavyzdžių anksatyvojoje italų literatūroje (Lietuvių enciklopedija, IX, Boston, p. 162). <...> Istorškai žiūrint, „Saulės giesmė“ buvo *tikrosios* (išskirta mano - T. M.) poezijos šauklė Italijoje. <...> Čia tad ir glūdi jos reikšmė literatūros istorijai ir poetinei kultūrai apskritai.²¹³

T. M.: Teigiate, kad poetas dainuoja Dievui, kad *kiekvienu atveju* jo giesmė skirta Jam.

A. M.: Tai nepaneigiama tiesa.²¹⁴

T. M.: Ir ši tiesa byloja apie religinį poezijos pobūdį. Bet šv. Pranciškus savo giesmę ne tik skiria Viešpačiui, o tiesiog su Juo kalba.

A. M.: Šv. Pranciškaus „Saulės giesmė“ yra *religinis* eilėraštis. Pirmu žvilgiu atrodo, kad toks apibūdinimas yra tik nuodėva. Juk jau

²¹¹ Ten pat.

²¹² A. Maccina, „Pasikalbėkime geriau apie poeziją...“, p. 204.

²¹³ A. Maccina, „Kūrinijos giesmė (poetinė šv. Pranciškaus egzistencija)“, p. 388.

²¹⁴ Ten pat, p. 389.

šimtmečius „Saulės giesmė“ lotyniškai vadinasi „*Laudes creaturarum* – kūrinių gyriai“, kreipiami į Dievą, nors itališkai jos pavadinimas ir skamba grynai poetiškai, būtent „*Cantico del sole*“. Ir vis dėlto nuoroda į šv. Pranciškaus eilėraščio religinių pobūdį nėra beprasmė. „Saulės giesmės“ religiškas yra, tiesa, savaime aiškus, bet kaip tik dėl šio aiškumo ir nuostabus; nuostabus savo *blivumu*, kuris religiniuose eilėraščiuose anaipol nėra savaime suprantamas bei randamas.²¹³

T. M.: Pavyzdžiui?

A. M.: [Mes] turime, sakysime, Šventraščio sudėtyje ištisą knygą, kurioje net Dievo vardo nėra, nekalbant jau apie jo garbinimą ar jam dėkojimą: tai „Giesmių giesmė“. Visas priekinis jos planas yra grynai profaninis. Savo metu Origenas yra ją pavadinęs „besimylinčiųjų drama – *amantium drama*“. Ir iš tikro, tai vyro ir moters meilės erotiškai lyrinis vaizdelis. Jis dvelkia vynuogynų kaitra ir nardo bei lelijų svai-ginančiu kvapsniu. O vis dėlto visais amžiais tiek izraelitai, tiek vėliau krikščionys šią poemą laikė ir tebelaiiko religine ir net apreiktąja, nors jos piešiamas santykis yra ne tarp žmogaus ir Dievo, o tarp vyro ir moters. Tačiau pro šį, rodos, tokį žemišką santykį Izraelis regėjo santykį tarp Jahvės ir žydų tautos, o Krikščionybė – santykį tarp Kristaus ir Bažnyčios. Žemiškoji tikrovė čia buvo suprasta kaip kitos, aukštesniosios tikrovės išraiška arba prasmuo. Todėl, net ir stingant Dievo vardo, šis prasmuo rodė skaitytojui Viešpatį kaip tautos ir Bažnyčios partnerį, apvilktą meilės pergyvenimu bei jos vaizdais.²¹⁶

T. M.: Galime prisiminti ir kitą garsų kūrinių – šv. Kryžiaus Jono²¹⁷ eilėraščių „Tamsi naktis“.

A. M.: Šiame eilėraštyje irgi nėra Dievo vardo, nėra jokios nuorodos į jo garbę ar didybę; jis irgi dvelkia tvanka bei žiedų kvapsniais, nes mylimosios širdis liepsnoja meilės ilgesiu – *en amores inflamado*,

²¹³ Ten pat, p. 392.

²¹⁶ Ten pat, p. 392-393.

²¹⁷ Šv. Kryžiaus Jonas – Juan de Santo Matia, Juan de la Cruz (tikroji pavardė *Juan de Yepes y Alvarez*) (1542–1615), karmelitų ordino vienuolis, ordino reorganizatorius, parašęs ne vieną literatūrinį kūrinių, iš jų labiau žinomi *Tamsi naktis*, *Gyva meilės liepsna* ir kiti.

o naktis tamsi, „be jokios šviesos ir kelrodžio, išskyrus tą, kurs dega širdyje — *Sin otra luz, niguia, sino la que en el corazon ardia*. Vis dėlto ir pats šv. Jonas a Cruce, ir jo interpretai²¹⁸ laiko šį eilėraščių *religiniu* giliausia šio žodžio prasme, nes mylimosios ir mylimojo slaptas susitikimas tamsią naktį simbolizuoja žmogaus sielos ir Kristaus kaip jos Sužadėtinio susitikimą. Kitaip sakant, pro šio eilėraščio kasdienybę švyti *šventa gelmė* (išskirta mano - *T. M.*): vyro ir moters meilės santykis, kuris atskleidžia Kristaus ir žmogaus sielos santykį, virsdamas šiojo regimybe. Tai ana „didžioji paslaptis - *sacramentum hoc, magnum*“. <...> Ši paslaptis nemenkėja nė tuo atveju, kai poetinis jos vaizdavimas reiškiasi erotiniais vaizdais, tvankiais savyje ir troškiais lelijų kvapsniu, kai tai jaučiame ir „Giesmių giesmėje“, ir „Noche oscura“.²¹⁹

T. M.: Tačiau „Saulės giesmėje“ jokios erotikos nėra.

A. M.: „Saulės giesmėje“ šios erotinės tvankos nėra nė pėdsakų. Šv. Pranciškaus eilėraštis yra nuostabiai blaivus, giedras, šviesus. Iš sykio atrodo taip esą todėl, kad šv. Pranciškus yra pasirinkęs gamtos elementus.²²⁰

T. M.: Bet gamtos elementų nestinga ir „Giesmių giesmėje“.

A. M.: Tačiau čia [„Giesmių giesmėje“ - *T.M.*] jie yra tokie, jog aną erotinę tvanką ne tik išreiškia, bet ją dar net sustiprina: vynuogynai, slėnių lelijos, rytmečio rasa, miros, aloės, nardo kvėpalai, auksiniai papuošalai, galop vynas - visa tai svaigina. Gi šv. Pranciškaus eilėraščio objektai šio svaigulio kaip tik neturi: saulė, mėnuo, žvaigždės, vėjas, vanduo, ugnis, žemė - visi jie žmogaus jausmų nedrumsčia, netemdo, o greičiau prablaivo ir nuskaidrina.²²¹

T. M.: Gal kaip tik todėl jo giesmė ir yra „Saulės giesmė“?

A. M.: Šv. Pranciškaus giesmė yra *saulės giesmė*, vadinasi, giesmė

²¹⁸ A. Maccino pastaba: „plg. Edith Stein, *Kreuzeswissenschaft. Studie über Johannes a Cruce*, Louvain, 1950, p. 37-43“.

²¹⁹ A. Maccina, „Kūrinių giesmė (poetinė šv. Pranciškaus egzistencija)“, p. 393.

²²⁰ Ten pat.

²²¹ Ten pat.

dienos, šviesos ir skaidros. Būdama pažadinta <...> perkeistojo pasaulio vaizdų, kur viskas žėri brangiais akmenimis (plg. Apr 21,15-25), ji irgi žėri savais vaizdais, nors šie vaizdai ir yra imami iš mūsojo pasaulio. Tačiau kaip Naujojoje Jeruzalėje „nakties nebus“ (Apr 21, 25), taip ir „Saulės giesmėje“ nakties nėra. Užtat nėra nei erotikos, nei tvankos, nei kvėpalų ar vyno svaigulio. Literatūriškai kalbant, „Saulės giesmė“ yra ne simbolistinis, o *realistinis* veikalas.²²²

T. M.: „Giesmių giesmė“ ir Šv. Kryžiaus Jono eilėraščių „Tamsi naktis“ prie realistinių kūrinių tikrai sunku priskirti, ir tai, atrodo, todėl...

A.M.: ...todėl, kad religiniai eilėraščiai dažniausiai linksta į simbolizmą ir tik šiuo savo simboliškumu jie atskleidžia savo pobūdį. Net ir mistikai - ypač šieji — tarsi bijo tarti Viešpačiui savo žodį tiesiog. Užtat šv. Pranciškus taria jį nesislėpdamas po jokiū simboliu, neieškodamas nakties, nepridengdamas savo veido ir nesisvaigindamas lelijomis ar nardu. Jis susitinka su Viešpačiu šviesoje ir blaivume. <...> „Saulės giesmė“ nėra jokia alegorija; ji reiškia tai, ką ji taria.²²³

T. M.: Ir ką gi ji taria?

A.M.: ...ką gi ji iš tikro taria? Šiuo klausimu artėjame prie paties jo teksto, kurį pasklaidyti reikalinga jau vien dėl to, kad jo vertimai ne sykį pridengia realistinį šio eilėraščio pobūdį. Antra vertus, legendos, susikūrusios po šv. Pranciškaus mirties, yra stipriai susentimentalinosios jo santykių su gamta <...>. Iš tikro gi „Saulės giesmėje“ nėra nei alegorizmo, nei sentimentalizmo.²²⁴

T. M.: Kiek prisimenu, šv. Pranciškus nusako gamtą labai santūriai - tik keliais vardais, tačiau, be abejonės, saulė čia yra svarbiausias vardas.

A. M.: Saulė kaip Aukščiausiojo žymuo gal geriausiai atskleidžia mums šv. Pranciškaus kūrinių savybes. Ne vienas bažnytinis

²²² Ten pat.

²²³ Ten pat.

²²⁴ Ten pat.

himnas yra gretinęs Kristų su saule. <...> Jis yra išganymo saulė (*solsalutis*), spindinti nuo aukšto dangaus tarsi nauja žvaigždė (*sidus refulget novurri*). Jis yra tikroji saulė (*verus sol*), tikroji šviesa; tad, jam ateinant, aušta dangaus skliautas (*albescit polus, Christus venit*). Visos šios lygiagretės yra, be abejo, poetinės figūros, kaip poetinė figūra yra ir evangelisto Mato žodžiai Jėzaus persikeitimo metu: „Jo veidas sužibo kaip saulė“ (Mt 17, 2). Visų jų prasmė yra kelti aukštėn Kristų kaip šviesą, rodant jį esant panašų į mūsų saulę. <...> Tačiau „Saulės giesmėje“ santykis tarp saulės ir Dievo nusakytas kaip tik priešingai: ne *Aukščiausiasis* spindi kaip saulė, o *saulė* „nešioja Tavo žymenį, Aukščiausiasis“. Tai jau nebe poetinė figūra, o *ontologinė ištara*. Tai ištara ano, kaip jau minėjome, daiktų gelmės šventumo, anų Dievo pėdsakų kūrinyje (*vestigia Dei*), ano Viešpaties paveikslo, pagal kurį visu ryškumu buvo sukurtas tik žmogus (plg. Pr 1, 26-27), kuris betgi tam tikru būdu buvo ir visuose kūriniuose. Todėl „Saulės giesmėje“ palyginimų nėra: poetinė figūra yra šv. Pranciškui per silpna, kad galėtų nusakyti jo jaučiamą ryšį tarp Viešpaties ir jo kūrinio. Šv. Pranciškus nusako patį daiktą kaip esantį Dievo garbe, kuria daiktas šviečia. Saulė, būdama regimojoje mūsų tikrovėje pati šviesiausia, ypač aiškiai spindi kaip Dievas ir todėl ypač jį garbina ir yra skirtinas jo žymuo. Daiktų realizmas čia nėra pridengiamas poetinėmis panašybėmis, bet *išsaugojamas* (išskirta mano - *T.M.*) visu plotu. Tačiau šio realizmo gelmėse slypi daikto kūriniškumas, prasiveržias į paviršių ir tuo būdu tampa Dievo garbės regimybe.²²⁵

T. M.: Šv. Pranciškus, pasak Jūsų, „nusako *patį* daiktą“, koks jis iš tikro yra, be jokių priemaišų, savo grynu pavidalu ir esme. Štai kodėl daiktai šv. Pranciškaus kūrinyje tokie konkretūs.

A. M.: Dar konkretesnis darosi šv. Pranciškus skelbdamas Dievo garbę vandeniui. Asyžiaus šventojo posakis *per sora aqua* yra paprastai

²²⁵Ten pat, p. 393-394.

verčiamas „Broliu vandeniu“. Būdamas lietuvių kalboje vyriškosios giminės, vanduo tegali būti brolis. <...> Bet ne tai čia mum svarbu. Mum svarbu čia, ką gi iš tikro šv. Pranciškaus lūpose reiškia žodis „vanduo“ - *aqua*? Ar atsajų vandenį bet koku pavidalu? Vandenį kaip skystį apskritai? Jei iš tikro taip būtų, tuomet šventojo vartojami ir vandeniui taikomi pažyminiai „kuklus ir brangus, ir skaistus - *humile et pretiosa et casta*“ būtų visiškai beprasmingi. Nes tokiais epitetais gali būti nusakytas ne vanduo apskritai, o tik visiškai *konkretus* vandens pavidalas, galimas pergyventi ir tikrai pergyvenamas kaip kuklus, brangus ir skaistus arba vaiskus. Toks gi pavidalas šv. Pranciškaus aplinkoje yra kalnų upelis. Nes lotyniškasis žodis *aqua* reiškia ne tik atsajų vandenį, bet ir upę, ir ežerą, ir jūrą, ir lietu, ir net vandentiekį, nekalbant jau apie perkeltines šio žodžio prasmes. <...> Kalnuotoje aplinkoje, kurioje augo šv. Pranciškus, kalnų upelis ir buvo tasai jo minimas *aqua*. <...> Be abejo, šv. Pranciškus yra regėjęs ir jūrą, keliaudamas pas saracénus. Tačiau ne jūrą jis žymėjo žodžiu *aqua*, nes jūra nėra nei kukli, nei skaisti, nei brangi. Kuklus ir skaistus yra tik čiurleną kalnų upelis. Gi žodis „brangus“ - *pretiosa* apibūdina jo pusrū bei bangelių žėrėjimą: upelio vanduo, riedėdamas akmenėlių pilnu dugnu, žėri tarsi *brangakmenis*, kuriam epiteta „brangus“ segame ne dėl jo kainos, bet dėl jo spindesio. „Saulės giesmėje“ vandens pavadinimas *brangus* yra tos pačios prasmės, kokią šv. Pranciškus taiko ir žvaigždėms: jos taip pat yra „ir brangios, ir gražios (išskirta mano - T. M.) - *etpretiose et belle*“. Žvaigždės iš tikro žėri tarsi brangakmeniai. Taip žėri ir kalnų upelio bangėlės. Kalnų upelis čiurlena kuklus - *humile*, neūždamas ir nešniokšdamas kaip jūrų bangos ar upės krioklys. Jis yra *skaistus - casta* ne alegoriškai moraline prasme, kaip šį žodį verčia vokiečiai (*keusch*), bet grynai pojūtinė prasme: kalnų upelis yra perregimas, nesudrumstas, spindintis - lygiai taip kaip *skaistčios akys, skaistutėlis dangus*. <...> Šia prasme reikia ir epiteta „skaistus“ „Saulės giesmėje“ suprasti geriausiai nusakant jį žodžiu „vaiskus“. Kalnų upelio vanduo yra ne tik naudingas

troškuliui malšinti (*molto utile*), bet ir kukliai čiurlenantis, žėrintis savo pūrsleliais, ir vaiskus savo giedrumu. Šiuo savo pavidalu vanduo yra ir mūšų brolis, ir Viešpaties garbė.²²⁶

T. M.: O ką, Jūsų nuomone, „Saulės giesmėje“ reiškia ugnis? Man pačiai ugnis visada asocijuojasi su namų židiniu. Bet vėl grįžtu prie Jūsų žodžių, kad šv. Pranciškus „nusako patį daiktą“. Tai svarbu. Tačiau, nusakydamas daiktą, jis turėjo išlikti ir tikslus, ir konkretus. Tad galima numanyti, kad ir ugnis jo „Saulės giesmėje“ yra taip pat konkreti, kaip ir vanduo.

A. M.: Tokio pat konkretumo <... > turi ir *ugnis*. <... > Šv. Pranciškus turi galvoje ne ugnį atsaja prasme, o visai konkretų ugnies pavidalą, nusakytą itališku žodžiu *foku*. Lotyniškasis šio žodžio pradininkas yra *focus* ir reiškia ne ugnį apskritai, bet kasdieninę ugnies formą, kurią vadiname *židiniu*, *krosnimi*, *laužu*, *ugniakuru*, o perkelta prasme ir šeimos židiniu (płg. posakius: *pro aris et focus*, *araefocique*). Ši pirmąsktė prasmė yra likusi ne tik itališkame žodyje *foku*, bet ir prancūziškame *foyer*, ir ispaniškame *fogaje*. Ką tad turėjo šv. Pranciškus galvoje rašydamas, kad Viešpats yra garbinamas *perfrate focu*? Ne ką kita kaip liepsnojantį *lauželi* arba ugniakurą. Tebūnie, Viešpatie, garbinamas broliu ugniakuru: Tu juo nušvieti naktį! Jis yra *gražus* (išskirta mano - T. M.) ir malonus, ir didingas, ir patvarus. Šitaip interpretuojant šv. Pranciškaus *iodifocu*, tučtuojau visi jo pažyminiai susibėga glaudžion vienybėn. Ugniakuras iš tikro nušviečia naktį: tai žino kiekvienas, kuris yra buvęs naktigonis ar mynęs linus rudens metu. Joninių naktis, kai liepsnoja laužai ant kalnelių, tokio įspūdžio nekėlia, kadangi ji yra per šviesi, ir laužas atrodo pablyškęs. Laužo grožiui pajauti reikia tamsios nakties, kuri Italijoje, kaip ir apskritai pietuose, yra įprastas reiškinys. Ugniakuro liepsnos yra malonios, kai naktis šalta, ypač kalnuotose vietose, kuriose šv. Pranciškus gyveno ar lankėsi. Užmetus daugiau šakų ar žabu, ugniakuro liepsnos šauna į viršų ir įgyja didingą pavidalą. Jos tveria tol, kol laužas

²²⁶ Ten pat, p. 394.

esti kurstomas. Nėra abejonės, kad šv. Pranciškus visa tai pergyveno besibastydamas su savo draugais po Asyžiaus apylinkes prieš savo atsivertimą, taip pat ir vėliau, išvykęs į kalnus atgailotų ar melstus. Ugniakuro *grožį* (išskirta mano - T. M.) su jo jaukumu bei didybe jis ir turėjo galvoje, vadindamas jį Dievo garbe.²²⁷

T. M.: Ar ne toks pat konkretus yra ir šv. Pranciškaus motinos žemės išgyvenimas?

A. M.: Apie motinos žemės konkretų pergyvenimą šv. Pranciškaus sieloje beveik nėra nė reikalo kalbėti. Žemė jam yra ne planeta, o *dirva*, kurią miname savo kojomis; tai ji „mus maitina ir saugo“ (*sustenta et governa*) ne „valdo“, kaip kai kas verčia, nes pradinė žodžio *gubernare* prasmė yra saugoti žmogų nuo pavojų); tai ji „neša vaisių ir želdo margų gėlių bei žolynų“. Šv. Pranciškaus žodis *produce*, verčiamas lietuviškai, skyla į du veiksmožodžius - pagal tai, ar jis liečia vaisių ar gėles su žolynais. Mat lietuvių kalboje žemė vaisių *neša* arba *duoda*, o gėlių *želdo*. Būtų per proziška žodį *produce* versti vienu žodžiu „kildina“ arba „augina“. Tą patį maždaug, grįžtant truputį atgal, reikia tarti ir apie vėją bei orą, kurių šv. Pranciškus išakmiau neapibūdina, pasitenkindamas pastabomis, esą jais - vis tiek ar oras būtų „apsiniaukęs, ar giedras ar koks kitoks“ (*et nubilo et sereno et onne tempo*) - Viešpats gaivina (*dai sustentamento*) savo kūrinis, apreiškdamas tuo savo šlovę. Mūsų motina žeme baigiasi toji „Saulės giesmės“ dalis, kurioje Dievo garbė reiškiasi gamtos daiktais.²²⁸

T. M.: Norėčiau grįžti prie šv. Pranciškaus santykio su gamta. Kiek anksčiau sakėte, kad „Saulės giesmėje“ nėra nei alegorizmo, nei *sentimentalizmo*, ką pabrėždavo kai kurie jo kūrinio interpretatoriai aiškindami jo santykį su gamta. O juk jis buvo miesto vaikas. Koks, Jūsų nuomone, buvo šis santykis?

A. M.: Miestas „Saulės giesmėje“ neprabyla. <...> Tačiau miestiečių nuotaika šv. Pranciškui buvo gerai pažįstama, kadangi ji buvo jo

²²⁷ Ten pat, p. 394-396.

²²⁸ Ten pat, p. 396.

paties patirta ir net išmėginta. O vis dėlto ši nuotaika „Saulės giesmėje“ neatsispindi: pati giesmė yra kilusi iš pergyvenimo gamtos kaip *priešingybės* (išskirta mano - T. M.) miestui. Gamtoje, kaip minėjome, viskas tviska ir žėri. Mieste gi viskas yra tvanku ir dvoku. Poetiniu savo įkvėpimu šv. Pranciškus *grėžiasi* (išskirta mano - T. M.) nuo miesto į gamtą. Miesto gyvenimas, atrodo, yra jį net atgrėšęs nuo žmogaus būvio. J. le Goffas²²⁹ yra teisus sakydamas, kad šv. Pranciškus žino, „jog Dievas yra džiaugsmas“²³⁰. Tačiau šio džiaugsmo šventasis ieško ir randa greičiau gamtoje, negu žmogaus buityje. Tad ir „Saulės giesmė“ yra giesmė gamtos kaip Dievo garbės ženkle: visa gamta, ne tik saulė, nešioja Aukščiausiojo žymenį. Todėl šventasis į ją kreipiasi ir ją apgieda. <...> „Saulės giesmės“ apdainuojamų daiktų, kaip regime, yra kiekybiškai nedaug.²³¹

T. M.: Tačiau dažnai panašaus pobūdžio eilėraščiuose būna išvardyta pernelyg daug gamtos daiktų, ir tuomet atrodo, kad autoriai tiesiog daugiažodžiauja.

A. M.: Šv. Pranciškaus žvilgis yra daug santūresnis. Jis nusako gamtą tik keliais vardais: saulė, mėnuo, žvaigždės. Vėjas (ir oras apskritai), vanduo, ugnis ir žemė. Galima pagrįstai teigti, kad „Saulės giesmė“ yra lūžis su vidurinių amžių poezijos įpročiu skaičiuote skaičiuoti gamtos elementus <...>. Tai vidurinių amžių poetinė priemonė, išsilaikiusi <...> ligi pat mūsų dienų. Tačiau kadangi gamtos objektai visur ir visados yra tie patys, tai jų skaičiavimas virsta kartojimu, o kartojimas - nuoboduliu. Šv. Pranciškus, būdamas *tikras* poetas, savaime jautė šį pavojų, todėl vengė bet kokios schemos ar sistemos ir įėmė į savo kūrinį tik tai, kas akivaizdžiausia.²³²

T. M.: Reikia sutikti, kad „Saulės giesmėje“ apdainuojamų daiktų tikrai „kiekybiškai nedaug“.

²²⁹ Jacques le Goff (g. 1924) – prancūzų istorikas, viduramžių specialistas.

²³⁰ A. Maceinos nuoroda: „Jacques le Goff, Franz von Assisi zwischen den Erneuerungsbe-
wegungen und den Belastungen der feudalen Welt, *ConciUum*, 1981, Nr. 11, p. 694“.

²³¹ A. Maceina, „Kūrinijos giesmė (poetinė šv. Pranciškaus egzistencija)“, p. 396.

²³² Ten pat, p. 389-390.

A. M.: <...> o kokybiškai jie visi priklauso mūsų kasdienai. *Kosminių tolių šv. Pranciškaus poezijoje nėra*. Viešpaties garbė, kaip ir jis pats, buvoja „visiškai netoli nuo kiekvieno iš mūsų“ (Apd 17, 27). Ji visados yra čia pat: spindinčioje saulėje, brangakmeniais žėrinčiose žvaigždėse, aplinkui mus užiančiame vėjuje, ramiai čiurlenančiame upelyje, liepsnojančiame lauželyje, galop vaisių duodančioje ir gėlių želdinančioje žemėje. Tai paprastučiai daikteliai. Tačiau šventajam jie yra ne menkesni Dievo garbės ženklai kaip jūros ar pasaulio erdvių tolybės. „Saulės giesmėje“ nėra jokio patoso, jokių palyginimų, jokios retorikos, o tik paprastas lyrinis *tarimas*: „Aukščiausias, visagalis Viešpatie! Tavo yra garbė, šlovė, pagarba ir kiekviena palaima“. Pabrėžiame žodį *Tavo (tue so le laude)*, kad tuo išsaugotume šventojo įvadinę mintį, išsivystančią visame eilėraštyje: anie gamtos daikteliai nėra *Tau* garbė, bet *Tavo* garbė; jie ne *garbina*, bet jie garbė yra. Pats jų buvimas yra Dievo garbė. Todėl šv. Pranciškus nei jų, nei Dievo nelygina su kuo nors kitu <...>; jis tik paprasčiausiai juos *taria*. Jis kalba Dievui kaip savajam Tu, tad kiekvienas palyginimas čia būtų dirbtinis priedas. Kreipiantis tiesiog į Dievą, galima tik tiesiog daiktus ir tarti.²³³

T. M.: Tai primena R. M. Rilke's devintąją Duino elegiją, kurioje, kalbėdamas apie savo santykį su angelu, jis rašo: „Tarki jam daiktus“.

A. M.: Rilke's „angelo“ interpretacija ši syki mums nesvarbi. Tačiau pats liepimas *tarti daiktus* visu plotu tinka mūsų santykiui su Dievu. Tikras religinis eilėraštis kaip tik ir pasižymi tuo, kad jame *tariamai daiktai* (išskirta mano - T. M.), o ne daiktų hiperbolės. Šv. Pranciškus suvokė tai visiškai savaime, todėl ir vengė visokių įmantrybių, taip būdingų ano meto lotyniškajai poezijai. Paprastutė aplinka su savo daikteliais galėjo būti tik paprastai ir ištarta. „Saulės giesmė“ nėra jokia odė, joks himnas literatūrinio žanro prasme, o tikra *giesmė* kaip nuoširdus proveržis Dievop.²³⁴

²³³ Ten pat, p. 396.

T. M.- Tačiau, atrodo, butent šiame paprastume, šiame žodžio grynume (be jokių priemaišų), šiame, anot Heideggerio, „daiktų esmės pavadinime“, galų gale apskritai sugebėjime pavadinti ir slypi *poésie pure* idealas. Kiek prisimenu, savo laiškuose bičiuliams ne kartą minėjote vieną graikų liaudies dainelę „Vai kur mano rūtos, / Vai kur mano mėtos...“, kur Jums „staiga atsivėrė anoji *la poésie pure*“. Nes „paprastų paprasčiausiais žodžiais“ ji „nusako daiktų gelmenį“. Ar ne tas pat vyksta ir šv. Pranciškaus „Saulės giesmėje“?

A. M.: Viename savo rašte, vadinamame *Laudes de virtutibus* arba *Sa/utatio virtutum* („Dorybių girios“ arba „Dorybių pasveikinimas“), šv. Pranciškus gretina išmintį su paprastumu ir sako: „Nuoširdi (*purà*) šventoji Paprastybė sugėdina kiekvieną pasaulio išmintį ir kūno putlumą“²³⁵. Tai tinka ne tik žmogaus elgesiui; tai tinka ir *poezijai*. <...> Iš tikro, nuoširdus paprastumas sugėdina putlų išdidumą ne tik gyvenime, bet ir poezijoje. Tai *ispėjimas* (išskirta mano - T. M.) visiems giesmių kūrėjams.²³⁶

T. M.: Atrodo, būtent šios „šventosios Paprastybės“ ir trūksta mūsų dabartiniams poetams. Beje, pats šv. Pranciškus vadino save *paprastu* ir silpnu žmogeliu.

A. M.: Šiame jo paprastume kaip tik ir slypi jo vienkartiškumo pagrindas, neleidžias jo pakartoti. Ir po 800 metų jis nėra nei pralenktas, nei kieno kito <...> atstotas.²³⁷

²³⁴ Ten pat, p. 396-397.

²³⁵ A. Maceinos pastaba: „plg. Analekten zur Geschichte des Franziskus von Assisi (šv. Pranciškaus raštai lotynų kalba), hrsg. v. Friedrich-Wiegand, Tübingen, 1930, p. 20–24 (šioje knygoje esanti senoji lotynų kalbos rašyba yra straipsnyje pakeista dabartiniąja)“.

²³⁶ A. Maceina, „Kūrinių giesmė (poetinė šv. Pranciškaus egzistencija)“, p. 397.

²³⁷ Ten pat, p. 398.

Mintys po pokalbio

Pokalbį apie *poésie pure* būtų galima tęsti iki begalybės. Galima prisiminti ir vieną iš grynosios poezijos teorijos pradininkų Stephana Mallarmé, ir jo aistringą gerbėją P. Valéry, ir filosofą H. G. Gadamerį. *Poésie pure* sąvoką galima aptikti ir Sainte-Beuve'o²³⁸, ir tokių žymių poetų kaip Baudelaire'o ir Verlaine'o kūryboje. Tačiau nematau, kad sudėtingi Mallarmé ir Valéry šios sąvokos gvildenimai žavėjo Maceiną. Taip pat nematau, kad jis žavėjosi ir jų, ypač Mallarmé, sudėtinga poezija. Regis, Maceina *poésie pure* suvokė savaip. Poezijos grynumą jis matė toje „šventojoje Paprastybėje“, kai poetas, tardamas daiktus, kartu nusako jų esmę. Jau minėjau tą graikų liaudies dainelę, kur paprasčiausiais žodžiais poetas nusako daiktų gelmę. Ši dainelė buvo Maceinai *poésie pure* pavyzdys. Manychiau, gana iškalbingi ir jo interpretacijoms pasirinkti kitų poetų kūriniai - A. Baranausko „Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva“, šv. Pranciškaus „Saulės giesmė“, K. Bradūno „Pokalbiai su karalium“, „Už-eigoje prie Vilniaus vieškelio“. Ir nors pastarojo poezija skiriasi nuo aukščiau minėtų poetų, jai irgi būdingas tas paprastumas, taip žavėjęs Maceiną.

Maceina ne kartą sakė, kad tikro poezijos kūrinio neįmanoma išversti. Tą patį tvirtino ir Gadameris sakydamas, kad juo labiau lyrika artėja prie *poésie pure* idealo, tuo sunkiau ji darosi išverčiama. Ir tai suprantama, nes būtent lyrikoje „kalba išsina aikštėn kaip kalba“. Tad išreikšti jos gryną esmę kita kalba gal ir neįmanoma. Maceina tai ne tik puikiai žinojo, bet ir pagrindė. Tačiau neatsisakė versti į lietuvių kalbą „Saulės giesmę“, neatsisakė todėl, kad buvo įsitikinęs, jog „versti poeziją reiškia ją *iš naujo* (išskirta mano - T. M.) kurti“. Kaip beveik tobulo vertimo pavyzdį jis pateikė M. Lermontovo eilėraščių: „daugelis laiko Lermontovo eilėraščių „*Na severe dikom stoit*

²³⁸ Sainte-Beuve, Charles Augustin (1804–1869) — prancūzų literatūros istorikas bei kritikas.

odinoko..." originalia jo kūryba, iš tikro betgi jis yra vertimas iš vokiečių poeto Heine's, bet taip perkurtas, jog jokio vertimo „dvoko" nė ženklo. Taip norėčiau išversti ir „Himną saulei". Gal ir pasiseks"²³⁹. Neradęs, kaip jis rašė, „savos formos", kūrinys liko neužbaigtas. *Poésie pure* idealas sunkiai pasiekiamas, jeigu išvis pasiekiamas.

Daug kas iš minėtų ir nemintų poetų *poésie pure* siejo su muzika - *poésiepure* yra tokia nepaprasta nuostabi akimirka, kai eilėraštis jau nebenori daugiau kalbėti, jis nori dainuoti... Neprisimenu, kas taip pasakė. Bet iš tikro, kai eilėraštyje skamba muzika, ir mes tarsi ją girdime, eilėraštis staiga atgyja. Ir jo prasmė darosi mums aiškesnė, suprantamesnė. Taip, eilėraštis atgyja. Bet jis ir *privalo* būti gyvas. Todėl tikras kūrinys visada yra *įkvėptas* kūrinys, kaip teigė J. Girnius.²⁴⁰ Tačiau ne ta prasme, kai poetas kuria pagautas mistinio įkvėpimo, o ta, kai toji gyvybė jo kūriniui gali būti tik perduodama arba įkvėpta, kaip ji yra Kūrėjo įkvėpta savo kūriniui. Ar daug mes turime tokių įkvėptų, vadinasi, gyvų kūrinių? Turime, tačiau kūrybinio žodžio dovana toli gražu nevienoda.

²³⁹ A. Maceinos laiškas dukrai M. D. Mickūnienei (1982 sausio 30), Mickūnų šeimos archyvas.

²⁴⁰ J. Girnius, „Literatūros kritinio vertinimo klausimu", *Aidai*, 1947, Nr. 4, p. 169.

DEVINTAS POKALBIS

Apie šių dienų lyriką

T. M.: Ką galėtumėte pasakyti apie mūsų dienų poeziją?

A. M.: Jos gerai nepažįstu. O tai, kas man patenka iš mūsų spaudos, nuteikia liūdnai: man atrodo, kad poetai yra pasiklydę. Siekdami laisvės, jie atmeta arba tiesiog naikina poezijos formą, kuri yra susijusi su muzika. Tačiau jie pamiršta, kad tada poezijos turinys turi būti toks originalus ir stiprus, kad jis vienas patrauktų ir išlaikytų skaitytojų dėmesį. Bet šitaip kurti gali tik genijai. Nesuprask mane blogai! Nesu prieš *jokią* formą poezijoje. Poezija neglūdi jokioje išankstinėje formoje. Tačiau, jei atsisakoma ritmo, rimo, strofos, belieka pasukti į grynai vidinę esmę, o tai be galo sunku. Joks pradedantis ar įpusėjęs rašytojas čia gerų rezultatų nepasieks. Laisvė mene - dialektinis dalykas: jis gelbsti ir sykiu žudo. Todėl Rilke savo „Laiškuose jaunam poetui“ ir patarė vengti „laisvos poezijos“, nes laisvos eilės yra pačios sunkiausios. Tai pasitvirtina skaitant mūsų poetus, ypač tuos, kurie anksčiau rašė forminių eilėraščių, o dabar pasuko „laisvės keliu“!²⁴¹

²⁴¹ Iš J. Griniaus pokalbio su prof. Antanu Maceina (Jo 60 metų sukakties proga), *Draugas* (priedas: mokslas, menas, literatūra), 1968 kovo 2, 9.

T. M.: Mūsų laikais tai pasitvirtina, Jūsų žodžiais tariant, „visu plotu“, ir atrodo, kad laisvė mene dabar ne tik kad negelbsti, bet netgi žudo. Patvirtinančių pavyzdžių apstu. Tad šis laisvės kelias pasirodo esąs nelengvas visomis prasmėmis. Beje, gal galite savo mintį apie laisvės kelią poezijoje pailustruoti konkrečiu pavyzdžiu?

A. M.: Galiu. <...> Štai Tau du posmai, išėję iš po tos pačios plunksnos. Pirmiausia paskaityk *šią forminės poezijos strofą*:

Aš esu žolelė
O galbūt erškėtis,
O gal juodos šaknys
Eglės šimtametės.

O čia *laisva poezija*:

Bitės
Išplėšyti sparnai
Ir sudraskytos kojos
Užliejo rašalu
Bežadę plunksną.²⁴²

T. M.: Sunku patikėti, kad šie du posmai yra to paties poeto.

A. M.: Tačiau taip yra. Puikus forminės poezijos posmas - tikra daina - virsta kažkokiu mėšlungiu laisvėje. Pastarosios šio mėšlungio dvi eilutės yra grėsmingas išpėjimas: laisvė poezijoje iš tikro ne kartą „užlieja rašalu bežadę plunksną“. Ir šiame rašale paskęsta net stiprūs talentai.²⁴³

T. M.: Deja, laisvėje (kaip ją suprantame) daug kas, ne tik poezija, virsta mėšlungiu. Tačiau gižkime prie poezijos. Ji, uždusinta laisvės (tikras paradoksas!), nustojo būti daina, juo labiau - giesme. Ar tai mūsų dabartinėje, arba, kitaip tariant, naujojoje poezijoje yra neišvengiama?

²⁴² Ten pat.

²⁴³ Ten pat.

A. M.: Kalbant iš esmės, poezija nėra nei „nauja“ ar „sena“, nei „nūdienė“ ar „praėjusi“; poezija yra tik arba gera, arba bloga. Gera gi poezija visados yra nūdienė. Kiek metų, sakysime, turi šis posmas (vertimas):

Saulutė gali leistis ir tekėti:
Bet mums, kai nusileis šviesa trumputė,
Reikės miegoti amžinąją naktį.

Žmogaus laikinybė bei negrižtamybė, palyginus ją su gamtos nuolatiniu kartojimusi, yra jaučiama bei reiškiamą ne tik šiandien. Ji taip pat lygiai buvo pajauta ir išreikšta V. G. Catullo <...> prieš du tūkstančius metų nesenstančiais žodžiais (originalas):

Soles occidere et redire possunt:
nobis, cum, cum semel occidit brevis lux,
nox est perpetua una dormienda.

Poezijoje nesensta ne tik motyvai. Nesenstajoje net nėra eilėdaros lytys. Ir šiandien galima rašyti hegzametru; ir šiandien galima kurti sonetų, trioleto, tercinių, rubajatų ir tt. Ir tt. Tik reikia gerai kurti - gerai, kaip ir seniau. Antra vertus, nėra viena poetinė lytis neturi „monopolio“. Kiekvienas istorijos tarpsnis vis ieškosi kitokių poetinės išraiškos priemonių. Nei rimas, nei metras nėra poezijai esminiai sandai. Ilgus amžius rimo iš viso nežinota. Metro neturi mūsų liaudies dainos. Vaizdų sankloda kinta pagal kintančią kūrėjo pasaulėjautą. Jei tad šiandien poezija ieškosi kitokios išraiškos, negu seniau, tai šis ieškojimas dar nieko nepasako apie „radinio“ kūrybinį svorį. Jis gali būti reikšmingas, jis gali būti ir niekam tikęs - kaip ir seniau. Sakysime, senesniuoju būdu parašytas posmas, atitinkas visas vad. „klasikinės“ eilėdaros taisykles,

Dar naktis, dar tamsu,
Neramu ir baisu.
O kada laukiamoji
Diena pradės švist?
Kur tavęs, mylimoji,

Ieškoti, kur skrist?
Bet naktis, dar tamsu,
Neramu ir baisu -
Nežinau, kur man skrist (1961),

yra tiek pat poetiškai nevertingas, kaip ir tolimesnis, parašytas jau „naujuoju“ būdu:

Romantikų sukurti garsai
virsta išaštrintais peiliais,
savimi pasitikinti ranka
skrodimui pasiruošus,
smegenis atveria
plonu plonu pjūviu,
pro kurią nenoriai ima sunktis kraujas (1977).²⁴⁴

T. M.: O nuo ko priklauso poezijos vertė?

A. M.: Poezijos vertė priklauso nuo *kūrėjo galios* (išskirta mano - T. M.), o ne nuo tokios ar kitokios jos lyties. Todėl tikiu, kad ir „naujoviškai“ rašant galima sukurti didžios meninės vertės kūrinių. <... > Man vis atrodo, kad vad. „naujoji“ poezija pačia savo esme yra panaši į kiniečių tapybą, kurioje brūkšniai plonučiai, spalvos švelnutės; kad „naujojo“ poeto pasaulėjauta yra labai subtili ir kad todėl jos išraiškinis pavidas pasiseka tik tada, kai jis yra „piešiamas“ ne vakarietiškuoju G. Rouault'o ir P. Picasso, net ne M. Chagallo (plg. Jaunavedžiai), bet „kinietiškuoju“ būdu, vadinasi, ne drebiančiomis tirstas spalvas (pvz., „rytą per vidurius šovė skausmas“, 1977), bet jas tapant „akvarelių“ technika (pvz., „lietumi pražydo krūmas“, D. Sadūnaitė). Tačiau visa tai išaiškinti, pagrįsti, apibūdinti galima tik išsamia nūdienės poezijos interpretacija.²⁴⁵

T. M.: Kodėl susidaro įspūdis, kad mūsų dienų poezija atsąjį, suraizgyta, gal netgi snobiška, nekalbant jau apie jos mįslingus vaizdinius,

²⁴⁴ A. Maceina, „Poezijai apginti...“, A. Maccinos archyvas, f. 181-1.

²⁴⁵ Ten pat.

kuriuos reikia atspėti, tiksliau, iššifruoti. O svarbiausia - dažnai joje negirdėti muzikos.

A. M.: Galimas dalykas, kad ne vienas šios poezijos kūrinėlis toks iš tikrųjų yra. Tačiau jei „naujojoje“ poezijoje esama nemaža <...> „raizgalynių“ <...>, tai reikia nepamiršti, kad „senojoje“ poezijoje dar daugiau esama naivybių. Bet perregima naivybė ir perregima „raizgalynė“ stovi toje pačioje meninės nevertės plotmėje. Be to, kaip savo metu yra į tai nurodęs A. Dambrauskas-Jakštas, genijus gali parašyti ir niekalų; tik eiliakalys negali parašyti genialių dalykų. <...> Nes tik šiuose - ne niekaluose - atsiskleidžia tiek asmens, tiek istorinio tarpsnio dvasinė sankloda. O kas galėtų teigti, jog nėra sukurta genialių dalykų ir „naujojoje“ poezijoje? Gal dar ne mūsų literatūroje, gal tik kitų tautų. Bet argi nelaukėme šimtmečius, kol pražydo mūsų „klasikinė“ poezija? Kiekvienas stilius turi savo augimo laiką, kol suklesti. Tai tinka ir „naujajam“ stiliui - tiek mene apskritai, tiek poezijoje apskritai.²⁴⁶

T. M.: Kokios poezijos ydos, Jūsų nuomone, yra akivaizdžiausios, gal net pagrindinės?

A. M.: ...tuščiažodžiavimas, *turinio ir formos nedarnumas* (išskirta mano - T. M.), dirbtinių būdu ieškomi rimai, kartojimas nereikšmingų žodžių.²⁴⁷

T. M.: Savaiame suprantama, Jūs norėtumėte, kad jų poezijoje visa to būtų išvengta, kad nepasirodytų, Jūsų žodžiais tariant, „poetiškai gėdingas dalykėlis“. Tad paskutinis klausimas - labai banalus, labai įprastas: ko galėtumėte palinkėti mūsų poetams ar apskritai „Poetui kažkur mūsų žemėje“?

A. M.: Mielas Bičiuli, mudu esame pažįstami jau labai seniai. <...> Žmogiškasis Tavo kelias buvo toks pat kaip ir mūsų visų: Tu gimėi, augai, mokeisi, mylėjai ir kentėjai; Tu kovojai už duoną ir už idėjas, už Dievą ir Tėvynę. <...> Todėl kiekvienas, kuris žiūrės į Tave tikrai

²⁴⁶ Ten pat.

²⁴⁷ Iš A. Maceinos laiško J. Griniui (1979 kovo 17), LNMB RS, A. Maceinos archyvas, f. 181- 157.

biografo akimis, nieko ypatingo nepastebės. Tu būsi jam tik vienas iš anų milijonų žemės vabalų, kurie vadinasi *žmonėmis* ir kuriems maža tautelė Jonijos salose kadaise yra davusi *protingų padarų vardą*. Tu būsi jam net nelabai vertas šio seno vardo, nes Tavo gyvenimo kelyje jis suras nemaža ir *neprotingų* šuolių: štai čia Tu kvilvai pasielgei meilėje; štai ten pasirodei esąs neekonomiškas; štai vėl įsikišai į ne savo reikalą ir įsigyjai priešų ar sugadinai savo garbę, štai net mėginai kelti tautą tada, kai ji norėjo miego. <...> Biografas iškas ir vieną kitą Tavo nuodėmę, ir vieną kitą ydą bei nedorybę, ir ligą, ir fizinį bei dvasinį išsekimą. Įprastinėje gyvenimo šviesoje Tu pasirodysi esąs silpnas ir pilkas žmogelis. Tavo biografinio paveikslo akivaizdoje ne vienas nuostebis, kaip galėjo Novalis vadinti poetą pasaulio išganytoju ir gamtos mesiju; kaip jis galėjo laukti iš jo visuotinio perkeitimo ir jo kelią laikyti *via sacra*. O vis dėlto nenorėčiau būti suvedžiotas kasdieninės Tavo būties. <...> Biografinis Tavo paveikslas man visados atrodo esąs netikras. Jis yra nutapytas per daug ryškiomis *kasdienybės* spalvomis, o kasdienybė, mielas Bičiuli, juk yra ne kas kita kaip gilus prapuolimas pasaulyje. Ji Tavęs neatskleidžia. Ji tave tik pridengia. <...> Pati tikroji Tavo esmė, pats tikrasis Tavo pašaukimas apsireiškė ne čia. Jis apsireiškė ten, kur jis apsireiškė ir Tavo Pirmavaizdžio, ano Didžiojo Kūrėjo, mūsų Viešpaties Dievo, būtent: *kūryboje*. Tavo veikalai kalbės apie Tave. Tavo kūriniai Tave paliudys, apreikš, pagarbins arba pamerks. <...> Kasdienybėje Tu esi *kūrinys*: to paties Viešpaties, kaip ir mes visi. Užtat savo veikaluose Tu esi *kūrėjas* ir šia savo žyme Tu prašoksti visus tuos, kurie yra tik padarai anos Didžiosios Priežasties. Kasdienybėje Tu esi silpnas ir menkas, gal net menkiausias iš mūsų visu, nes ši antroji mūsų tėvynė Tau yra dar labiau *vėjinga* ir *keista* negu mums. Tu čia klumpi ir žadini mums užuojautos bejėgiu savo veidu. Užtat savo veikaluose <...> Tu išplėti savo sparnus nuo rytų lig vakarų ir jais apglobi visą žmogiškąjį laiką. Tu *dainuoji* (išskirta mano - *T. M*), ir Tavo giesmė „yra nemorybė“. <...> Be abejo, dar liko daug kas pasakyti ir apie patį Tave ir apie Tavo kūrybą. <...> Tačiau...

Dabar belieka man tik Tave atsisveikinti ir Tau ko nors palinkėti. Tačiau ką gi kita galėčiau Tau pasakyti, jeigu ne tai, kad Tu savuose veikaluose išsigelbėtum iš visuotinio užmaršties tvano, kuris užlieja kiekvieną, nevežantį savo arkoje dovanos, skirtos *naujai pradžiai*. Daug žmogysčių slankioja šiandien mūsų buvimo pakampėmis su parašais ant kepurų ir ant rankovių: „Poetas“. Bet visos šios žmogystės tik melagingai egzistuoja. Jos visos *dirba daiktus, bet nekuria ženklų*. Padaryti daiktą reikia tiktai noro. Bet sukurti ženklą reikia Viešpaties malonės, nes šis ženklas yra juk ženklas Viešpaties einamam keliui. Todėl be Jo šviesos jis niekada nežibės ir nerodys. Be jo šviesos jis pasiliks tik negyvas ir nebylus daiktas, kaip ir tie visi akmens ant mūsų būties takų. Todėl Sekminių himnas yra vienintelis *tikrosios* (išskirta mano - T. M.) poetinės egzistencijos himnas:

Veni Creator Spiritus!

Didžios sėkmės šiame vargingame žemės laike, šioje istorinėje pasaulio naktyje Tau linki Tavo bičiulis ir gerbėjas *Antanas Maceina*,²⁴⁸

T. M.: Dėkoju Jums už išmintį ir tikrumą. Tikiuosi, kad lengvas užmaršties šydas kada nors nukris, ir bus prisiminta, jog ir Lietuvoje būta (ir yra, tiesa, nedaug) *tikrų* kūrėjų, *tikrų* poetų:

Langinės šianakt taip neramios!

Lyg dykumų benamiuos,

Išdegusiuose plotuos

Paklydėlis namų ieškotųs.

Paklysti - mūs dalia. Ieškoti?

Tai troškulys be šalto lašo.

Ant smėlio vėjas rašo, rašo

Ir, vėl užpustęs, pradeda raudoti.²⁴⁹

²⁴⁸ A. Maceina, *Apie poeto būtį ir kūrybą*, p. 163-164; 180.

²⁴⁹ A. Jasmantas, „Paklydėlis“, kn.: *Klajūnas*, Vilnius, 2001, p. 93.

P A B A I G A

Tikrosios poezijos beieškant

O gal ieškoti tikrosios poezijos - tik tuščios pastangos? Juk negalima paneigti, kad ir mūsų „vargingu metu“ tikrų poetų yra, tiesa, ne daug, bet yra. Tačiau kažkodėl atrodo, kad jų vis mažėja ir mažėja, juos užgožia tie, kurie „slankioja šiandien mūsų buvimo pakampėmis su parašais ant kepurių ir ant rankovių: „Poetas“. Tad gal jau atėjo tikrų poetų išnykimo metas? Nes kam reikalingi šiandien poetai? Kam jie reikalingi, jeigu „žemiškas buvimas darosi vis vargingesnis“, nes jis „nepajėgia pastebėti Dievo stokos kaip stokos“? Keliu šį klausimą, kaip jį buvo kėlęs Holderlinas (ir ne tik jis) savo elegijoje „Duona ir vynas“. Bet jis žinojo atsakymą. O aš nežinau. Nežinau, kam jie reikalingi mūsų laikais, kaip nežinau, kam reikalingas menas apskritai, nes „pats dievybės žibėjimas yra užgesęs pasaulio istorijoje“. Pasaulis, atrodo, kaip niekada anksčiau yra „pažymėtas Dievo stoka“ - ir netgi pėdsakų Jo nematyti.

O Viešpatie, ar Tu gi nežinotai,
Kad mūsų lygumose snigs ir lis?

Kodėl nepasakei Tu savo kojai
Įmint giliau, o ne prabėgt paskubomis?

Dabar, kai Tavo pėdsakų neliko,
Nors imtų vytis ir šimtai skalikų,
Jie tiktai ašaras nuo mūsų skruostų
Ir klumpių pėdas molyje užuostų.

Bet jeigu kartais, pajūrin nuėjęs,
Paršauktum Baltijon savuosius vėjus,
Gal sūkuriai įtūžusių jos srautų
Tave mums vabalėliu gintare išplautų.²⁵⁰

Gal išplaus, o gal ir ne. Bet tikėti norisi. Kartais šis tikėjimas virsta
viltimi, o viltis - retkarčiais regimybe:

Tu atėjai, prisėdai ir tylėjai.
O Pranašu Tave vadina.
Išvaikštinėjęs Palestiną,
Ką parnešei Tu mūsų sėjai?
Tu atėjai, sėdėjai ir tylėjai.

Šeimyna renkasi prie stalo
Ir raiko kepalėlį paskutinį.
Senelių kojos jau seniai sutinę,
O vasarojus vis dar nenubalo.
Šeimyna nekantri prie ilgo stalo.

Prislink arčiau! Ir Tu išalkęs.
Tai kas kad kepalėlis papelėjęs.
Mūs lūšnoje vis švaistos drėgnas vėjas
Ir byra nuo lubų pageltę kalkės.
Bet prisislink arčiau! Ir Tu išalkęs.

²⁵⁰ A. Jasmantas, „Pėdsakai“, kn.: *Ir niekad ne namolei*, Chicago, 1980, p. 42.

Neturim vyno. Laimink duoną!
Juk Pranašu Tave vadina.
Išvaikštinėjęs Palestiną,
Užeik į tuštutėlį mūsų kluoną
Ir mūsų ašaras paversk į vyną.²⁵¹

Atrodo, kartais, labai retai, „išalkęs“ Viešpats pats artinasi prie mūsų stalo. Bet kas iš to? Juk mums Jo nebereikia, ir Jis išeina - jo žingsniai tolsta, tolsta, tolsta, kol išnyksta tolumoj. Kaip įžiūrėti vis nykstančius pėdsakus ir juos išsaugoti? Tai, anot Holderlino ir Heideggerio, yra poeto, to tikrojo, kuris dainuoja Dievui, uždavinys.

Bet kas pas mus šiandien dainuoja Dievui? O jeigu vienas kitas dar dainuoja, kas klausosi jo giesmės? O jei ir klausosi, tai ar girdi, ar supranta? Regis, istorija sparčiai artėja prie O. Spenglerio pranašauto „žieminio kultūros tarpsnio“, kai vietoj lyrikos buvo imtasi technikos, o vietoj tapybos pradėta statyti laivus. Ir Žodis prarado savo galią. O juk kadaise Žodis pakeitė pasaulį.

Pas mus pernelyg daug rašoma ir pernelyg daug kalbama. Žodžiai nutrinti - jie tarsi be gyvybės, be spalvų, be kvapo. Juos išnaudoja, prievartauja kas tik nori ir kaip tik nori. Jie seniai prarado nekaltumą. Pas mus juk tai nelaikoma vertybe. Žodis tapo „įdomybių“ arba „naujųbių“ (Maceina) priemone, tad kuo nesuprantamiau, įmančiau, tuo laikoma geriau, nes įdomiau. Ir menininkai neriasi iš kailio, kad tik „šviesuomenei“ (miniai irgi) įtiktų. Tokia mada, ją diktuoja rinka. O kas yra toji mada? Anot Maceinos, tai snobizmas, „visados buvęs meno mirtis“. Ir vėl grįžome prie „įdomybių“, kurių reikalauja mūsų laikas, nes po „laivų statybos“ reikia šiek tiek atsipalaiduoti, pailsėti, papramogauti, o jei neįdomu, tai kokio čia pramoga?

„Kiekvienas amžius turi savo dvasią“,²⁵² — rašė J. Brazaitis. Tai

²⁵¹ Ten pat, p. 43-44.

²⁵² Iš J. Brazaičio laiško A. Maceinai (1974 balandžio 3), S. Maceinos šeimos archyvas.

tiesa. Ir ta dvasia atspindi menininko kūryboje. Poezija, muzikos ar dailės kūrinys - tai naujo žmogaus naujos dvasios išraiška. Dabar dažnai skaitant, klausantis ar lankantis parodose šiurpoka darosi dėl tos kūrėjo dvasios. Kūriniuose nėra paties žmogaus-kūrėjo, o lyg jo gabalai. „Ir dabartinėje poezijoje aš kartais pajuntu jo sudraskytą ir gabalus dvasią." Man, kaip ir Brazaičiui, „tokia dvasia svetima, dėl to turbūt svetima ir ta gabaliukais sutrūkinėjusi poezija"²⁵³. Ir darosi baisu, ir vėl tada grįžtu prie klasikos ir prie gamtos, kur viešpatauja grožis, šviesa, ramybė.

„Dievybės žibėjimas yra užgesęs pasaulio istorijoje", - teigė Heideggeris. Bet sakoma, kad Dievo kibirkštėlė žmogaus dvasioje nemiršta niekad : „Tiesiog žmogus turėtų prisiminti, kad amžina ir negestanti yra jo nors ir labai mažytė Dievo kibirkštėlė. Rusena jina ir elgetos, sėdinčio pūgoje prie Aušros Vartų, dvasioje, ir tavo, ir šio pasaulio galingojo. Triukšmauja, rékauja, klykia, lekia išdegęs akis šėtonas, kad žmogus nesustotų, neišsiklausytų, nepajaustų, jog ruse-na jo kibirkštėlė, nes šėtonas puikiai žino, kad tą akimirką, kai žmogus jaučia ją, yra nenugalimas"²⁵⁴. Ir poetai, jeigu ją jaučia, nenugalimi: jie neparsiduoda ir nekuria „naujųbių" pagal visur išsigalėjusios rinkos dėsnius. Ir štai tada jų kūryboje žodis atgauna „savo magiškąją galią, glūdėjusią jame nuo žmogaus sutvėrimo laikų"²⁵⁵, ir jie prisimena tada, kad „Pradžioje buvo Žodis".

Bet aš, nors verk, vis tiek „matau liūdesį gyvulio, žvėries akyse, ir man atrodo, kad tai žmogus, kurio dvasioje užgeso ta kibirkštėlė".²⁵⁶

O gal tik man atrodo, kad užgeso?..

²⁵³ Ten pat.

²⁵⁴ A. Ramonas, *Ramybės kalva*, Vilnius, 1997, p. 200-201.

²⁵⁵ Ten pat, p. 199.

²⁵⁶ Ten pat, p. 201.

Maceinienė, Tatjana
Ma32 *Pradžioje buvo Žodis*: pokalbiai su Antanu Maceina-Jasmantu apie poeziją /
Tatjana Maceinienė. - Vilnius : UAB „Apostrofa“, 2004. - 160 p.

ISBN 9955-605-11-1

Trečioji išėvijos kultūrinio palikimo tyrinėtojos Tatjanos Maceinienės knyga. Išsivaizduojamuose pokalbiuose su filosofu ir poetu Antanu Maceina-Jasmantu (1908-1987) svarstoma poezijos vieta ir prasmė šiuolaikiniame pasaulyje, aptariami jos vertinimo kriterijai, nykstanti riba tarp tikrojo ir pseudo meno.

UDK 82.09-1+888.2.09-1

Tatjana Maceinienė
Pradžioje buvo Žodis...
Pokalbiai su Antanu Maceina-Jasmantu apie poeziją

Redaktorė **ONA DEVEIKIENĖ**
Maketuotoja **RAMUNĖ JANUŠEVIČIŪTĖ**

Leidykla „Apostrofa“
a/d 1026, LT-01004 Vilnius
el.paštas: apostrofa@takas.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius

Trečioji T a t j a n o s M a c e i n i e n ė s knyga.

Įsivaizduojamuose pokalbiuose su filosofu ir poetu
A n t a n u M a c e i n a - J a s m a n t u (1908-1987)
svarstoma poezijos vieta ir prasmė šiuolaikiniame
pasaulyje, aptariami jos vertinimo kriterijai, nykstanti
riba tarp tikrojo ir pseudo meno. Knygoje juntamas
rūpestis dėl neatsakingai vartojamo poetinio žodžio,
tiksliau - dėl mūsų literatūrą užplūdusios suniveliuotų,
bereikšmių žodžių lavinų, nuo kurios kenčia
ir filosofija, ir poezija.

T a t j a n a M a c e i n i e n ė - eseistė, išeivijos
kultūrinio palikimo tyrinėtoja, vertėja. Lietuvos rašytojų
sąjungos narė. Baigė Vilniaus universitetą ir Peterburgo Teatro,
muzikos ir kinematografijos institutą. Gyvena ir dirba Vilniuje.
Apdovanota „j laisvę“ fondo premija (2003).

Išleido knygas:

*Pašauktus kūrybai. Antanas Maceina:filosofo asmenybės
interpretacija.* Aidai, 2000.

Antanas Jasmantas. *Klajūnas* (sudarytoja). Aidai, 2001.
„Ne tikrovės drumzlėse, o idealo šviesoje“. Katalikų pasaulis, 2004.

| rusų kalbą išvertė Antano Maceinos kūriniai „Didysis
inkvizitorius“, „Niekšybės paslaptis“, „Jobo drama“, „Dievo
avinėlis“. Visi šie vertimai atskiromis knygomis išleisti Sankt
Peterburgo leidykloje „Metėja“ 1999-2002 m.

